

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE



IMPACT STRATEGIC

Nr. 4[57]/2015

Revistă științifică trimestrială, cu acces liber
și prestigiu recunoscut de CNATDCU, indexată în baze de date
internaționale (BDI): CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

**CONSILIUL EDITORIAL**

Prof. univ. dr. Gabriel-Florin MOISESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
președintele Consiliului editorial
Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Vasile BUCINSCHI, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”
Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București
Lect. univ. dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Dr. Mircea TĂNASE, Statul Major General, Ministerul Apărării Naționale
Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Reprezentanța permanentă a Republicii Slovacia pe lângă
Uniunea Europeană, Belgia
Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia
Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C.
Marshall”, Germania
Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă
Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea „Old Dominion”, SUA
Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia Națională de Apărare, Bulgaria
Prof. univ. dr. Dariusz KOZERAWSKI, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Lect. dr. Dana PERKINS, Universitatea de Științe ale Sănătății, SUA
Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria
Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

Dr. Valey ARYA
CS III dr. Mirela ATANASIU
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU
Conf. univ. dr. Margareta BOACĂ
Lect. univ. dr. Alin BODESCU
CS III dr. Cristina BOGZEANU
Conf. univ. dr. Florin DIACONU

Dr. Ecaterina MAȚOI
CS I dr. Constantin MOȘTOFLEI
Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE
CS II dr. Alexandra SARCINSCHI
Lect. univ. dr. Alexandru STOICA
CS I dr. Gheorghe VĂDUVA
Lect. univ. dr. Eduard VITALIS
CS dr. Mihai ZODIAN

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: dr. Stan ANTON
Redactor-șef adjunct: Daniela RĂPAN
Redactor „Colocviu strategic”: dr. Mihai ZODIAN
E-mail: impactstrategic@unap.ro

ADRESĂ

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București,
România
Telefon: (021) 319.56.49; (021) 319.57.80
Website: <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.



CUPRINS

CUVÂNTUL EDITORULUI..... 5

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Analiză comparativă a clauzei asistenței mutuale și a apărării colective

Dr. Stan ANTON

Dr. Cristina BOGZEANU 7

Evoluții în agenda de securitate a Turciei

Dr. Mirela ATANASIU

..... 18

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

Companiile militare și de securitate private: veriga lipsă din noua paradigmă de securitate irakiană?

Ecaterina MAȚOI

..... 29

Lecții durabile ale artei militare: decizia germană de a se focaliza pe Stalingrad în 1942

Dr. Ion PURICEL

..... 46

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

Factorul cultural islamic în contextul globalizării

Haliru Dogondaji BELLO

..... 57

Interculturalitate în teatrul de operații din Afganistan

Rita PALAGHIA

..... 65

Aspecte privind infrastructurile critice din perspectivă sistemică

Daniel ROMAN

..... 74

Impactul evenimentelor și fenomenelor extreme asupra infrastructurilor critice

Dr. Irina TĂTARU

..... 83

DIALOG STRATEGIC

Daniel FIOTT, Strategia Globală Europeană 2016..... 92



NOTE DE LECTURĂ

Al Doilea Război Mondial – Un război încă actual

Dr. Mihai ZODIAN

Ian Buruma, *Anul 0. 1945, o istorie*

Victor Sebestyen, *1946. The Making of the Modern World*

Andrew J. Rotter, *Hiroshima: the world`s bomb*..... 99

EVENIMENT ȘTIINȚIFIC

Simpozionul științific internațional „Conflictele atipice ale secolului al XXI-lea”, 8 decembrie 2015

Dr. Irina TĂTARU..... 101

AGENDA CSSAS

Activități ale Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, octombrie-decembrie 2015

Dr. Irina TĂTARU..... 103

GHID PENTRU AUTORI..... 104

CUVÂNTUL EDITORULUI

Ediția cu numărul 57, ultima din 2015, include în paginile sale, pe lângă articolele pe teme de actualitate și de interes, și alte câteva rubrici care sper să vă capteze atenția. Mă refer la rubrica **Dialog strategic**, realizată de dr. Cristina Bogzeanu și Daniela Răpan, avându-l ca interlocutor pe Daniel Fiott, pe subiectul Strategiei Globale Europene 2016. Având în vedere că în 2015 s-au comemorat 70 de ani de la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, domnul CS dr. Mihai Zodian a ales să recenzeze trei cărți tematice la **Note de lectură**: Ian Buruma, *Anul zero. 1945, o istorie*, Victor Sebestyen, *1946. The Making of the Modern World* și Andrew J. Rotter, *Hiroshima: the world's bomb*. În plus, colega noastră Irina Tătaru vă prezintă, la rubrica **Eveniment științific**, principalele concluzii desprinse în urma *Simpozionului științific internațional „Conflictele atipice ale secolului al XXI-lea”*, organizat de CSSAS la 8 decembrie 2015, și, nu în ultimul rând, **Agenda CSSAS**, în care sunt trecute în revistă activitățile științifice planificate pentru anul 2016.

În privința articolelor, ele au fost grupate pe trei rubrici, după cum urmează. În deschidere, la rubrica **Actualitatea politico-militară**, vă supun atenției o *analiză comparativă a clauzei asistenței mutuale și a apărării colective*, realizată împreună cu CS III dr. Cristina Bogzeanu. Tot aici, CS III dr. Mirela Atanasiu aduce în prim-plan *evoluțiile recente în agenda de securitate a Turciei*.

La rubrica **Securitate și strategie militară**, doamna dr. Ecaterina Mațoi lansează întrebarea *sunt companiile militare și de securitate private veriga lipsă din noua paradigmă de securitate irakiană?*, iar domnul colonel conf. univ. dr. Ion Puricel oferă *lecții durabile ale artei militare*, pornind de la *decizia germană de a se focaliza pe Stalingrad în 1942*.

Rubrica **Analize, sinteze, evaluări** cuprinde patru materiale, ele fiind într-o conexiune și consecutivitate logică, considerate în tandem: domnul Haliru Dogondaji Bello a abordat subiectul *factorului cultural islamic în contextul globalizării*, iar doamna plutonier adjutant Rita Palaghia – *interculturalitatea în teatrul de operații din Afganistan*. În continuare, locotenent-colonel Daniel Roman avansează o serie de *aspecte privind infrastructurile critice din perspectivă sistemică*, iar doamna dr. Irina Tătaru analizează *impactul evenimentelor și fenomenelor extreme asupra infrastructurilor critice*.

În încheierea ediției se regăsește **Ghidul pentru autori**, util celor care doresc să disemineze rezultatele cercetării în revista noastră.

Pentru cei care descoperă pentru prima dată *Impact strategic*, revista este editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și se prezintă ca *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de cincisprezece ani în limba română și de unsprezece ani în limba engleză și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se



studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației – recunoașterea calității științifice a revistei este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO, și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Estonia etc.

Impact strategic se tipărește trimestrial, în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, îi încurajăm pe cei interesați să publice în paginile revistei în anul 2016, să prospecteze și să evalueze cu rigoare dinamica mediului de securitate. Totodată, lansez invitația către studenții, masteranzii și doctoranzii interesați să trimită articole spre publicare în suplimentul lunar al revistei, *Colocviu strategic*, disponibil pe internet la <http://cssas.unap.ro/ro/cs.htm> și aflat sub coordonarea CS dr. Mihai Zodian.

Redactor-șef, colonel dr. Stan ANTON
Directorul Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate



ANALIZĂ COMPARATIVĂ A CLAUZEI ASISTENȚEI MUTUALE ȘI A APĂRĂRII COLECTIVE

*Dr. Stan ANTON**

*Dr. Cristina BOGZEANU***

Lucrarea de față constituie o analiză comparativă a articolului 42(7) din Tratatul de la Lisabona (clauza asistenței mutuale) și a articolului 5 din Tratatul Nord-Atlantic (apărarea colectivă), din prisma consecințelor pe care invocarea lor le antrenează. Este o analiză a implicațiilor celor două articole menționate în ceea ce privește tipul de măsuri pe care le pot determina, având în vedere natura organizațiilor la nivelul cărora au fost elaborate, procedura de luare a deciziilor, planificarea operațională și folosirea forței. Demersul a fost motivat de necesitatea de a identifica posibilele consecințe ale invocării clauzei asistenței mutuale de către Franța în contextul atacurilor teroriste din 13 noiembrie 2015.

Ipoteza acestui studiu constă în faptul că cele două articole mai sus menționate diferă substanțial în ceea ce privește forța și efectele aferente, distanța dintre ele fiind dată, în acest sens, de aspecte care țin de natura organizațiilor care le-au dezvoltat și adoptat, de cadrul instituțional caracteristic NATO și UE, de modul de adoptare a deciziilor, de forțele pe care le au la dispoziție, precum și de semnificația conceptelor de securitate stabilite astfel.

Cuvinte-cheie: *clauza asistenței mutuale, apărare colectivă, clauza de solidaritate, acord bilateral, capacitate operațională.*

1. Context

După ce a fost puternic afectată de criza economică și financiară mondială, la un interval relativ scurt de timp de când economia sa a început să se redreseze, Uniunea Europeană a intrat într-o altă perioadă a crizelor manifestate în planul securității, inclusiv în plan militar, dar și a unei crize de credibilitate a instituțiilor europene.

La finele anului 2013 începea criza ucraineană, un șir de evenimente care au inclus o anexare teritorială în vecinătatea apropiată a Uniunii și care au escaladat rapid către un veritabil război în estul Ucrainei. Mai mult, relațiile dintre Occident și Federația Rusă au intrat în cea mai gravă criză de la sfârșitul Războiului Rece, discursurile, măsurile întreprinse, viziunile conturate în cele două părți amintind mult de anii ce au precedat implozia URSS. În aceste circumstanțe, era recunoscut eșecul Politicii Europene de Vecinătate, în special al componentei Parteneriatului Estic, precum și al altor abordări inițiate de UE în acest sens, cum ar fi Sinergia Mării Negre¹.

¹ Parlamentul European, Comisia pentru afaceri externe, Ioan Mircea Pașcu (Raportor), Raport referitor la situația militară strategică din bazinul Mării Negre în urma anexării ilegale a Crimeii de către Rusia (2015/2036(INI)), 21 Mai 2015, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015->

** Colonel dr. Stan ANTON este directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: anton.stan@unap.ro*

*** Dr. Cristina BOGZEANU este cercetător științific gradul III în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: bogzeanu.cristina@unap.ro*



În perioada de apogeu a crizei ucrainene, în cursul anului 2014, un alt fenomen cu implicații serioase ridică noi provocări de securitate Uniunii Europene – amplificarea fluxurilor de migrație dinspre Orientul Mijlociu către statele europene.

În 2015, Europa era pusă în fața necesității de a gestiona un val de refugiați extrem de amplu, ceea ce a polarizat statele europene în două categorii – cele care susțineau primirea acestora și cele care își asumau anumite limite privind numărul de refugiați acceptați.

Pe 13 noiembrie 2015, Franța a fost scena mai multor atacuri teroriste coordonate, soldate cu sute de morți și răniți în rândul cetățenilor francezi, revendicate de gruparea teroristă Statul Islamic (IS). Presa internațională anunța că printre cei care au executat atacul se numără cetățeni sirieni, care au pătruns pe teritoriul Europei² cu valul de refugiați.

François Hollande s-a adresat Parlamentului pe 16 noiembrie, deschizându-și discursul cu afirmația: „Franța este în război” și încheindu-l cu „terorismul nu va distruge republica, ci republica

va distruge terorismul”. În acest context, președintele francez a invocat articolul 42 (7) din Tratatul de la Lisabona. La 17 noiembrie, ministrul apărării francez, Jean-Yves Le Drian, face apel la același articol în cadrul reuniunii pe probleme ale apărării din cadrul Consiliului UE pentru Afaceri Externe. Articolul, a cărui invocare este o premieră în istoria Uniunii Europene, are un conținut echivalent articolului 5 din Tratatul de la Washington.

2. Elemente de conținut ale articolului 42(7) din Tratatul de la Lisabona și ale articolului 5 din Tratatul de la Washington

Art. 42 (7) din Tratatul de la Lisabona este cel prin care se introduce *clauza asistenței mutuale* și ar putea, la o primă vedere, să fie asimilat, ca efecte și relevanță, articolului 5 din Tratatul de la³ Washington, cel care constituie fundamentul întregii Alianțe și conține ideea securității colective.

Articolul 42(7) din Tratatul de la Lisabona și articolul 5 din Tratatul Nord-Atlantic.

Tabel comparativ

	Articolul 42 (7) din Tratatul de la Lisabona	Articolul 5 din Tratatul Nord-Atlantic
Conținut	În cazul în care un stat membru ar face obiectul unei <i>agresiuni armate</i> pe teritoriul său, celelalte state membre <i>sunt obligate</i> să îi acorde <i>ajutor și asistență</i> prin toate mijloacele de care dispun, în conformitate cu articolul 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite. Aceasta nu aduce atingere caracterului specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state membre. Angajamentele și cooperarea în acest domeniu sunt conforme cu angajamentele asumate în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, care rămâne pentru statele membre ale acestei organizații fundamentul apărării lor colective și cadrul de punere în aplicare a acesteia ² (s.n.).	Părțile consimt că un atac <i>armat asupra</i> uneia sau mai multora dintre ele în Europa sau America de Nord ar trebui să fie considerat un atac împotriva tuturor și, prin urmare, consimt că, în situația în care are loc un asemenea atac, fiecare dintre ele, <i>în exercițiul dreptului de auto-apărare individuală sau colectivă</i> recunoscut prin articolul 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite, va sprijini Partea sau Părțile atacate, întreprinzând imediat, individual sau împreună cu alte Părți, <i>acțiunile pe care le consideră necesare</i> , inclusiv utilizarea forței armate, pentru a restabili și menține securitatea în spațiul nord-atlantic ³ (s.n.).
Natura organizației	Organizație <i>sui-generis</i> , cu caracter supra-național și interguvernamental	Alianță politico-militară

0171+0+DOC +XML+V0//RO, accesat la 5 octombrie 2015.

² ***, Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene, Oficiului pentru Publicații ale Uniunii Europene, Luxemburg, martie 2010, p. 39.

³ The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, accesat la 25 noiembrie 2015.



ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Principiu	Asistență mutuală	Apărare colectivă
Semnificație	Reminiscentă a Uniunii Europene Occidentale (Articolul 4 din Tratatul de la Bruxelles – 1948 ⁴)/inclusiunea sa în titlul dedicat PSAC din Tratatul de la Lisabona are caracter de excepție.	Conține rațiunea de a fi a existenței alianței/fundamentează principiul apărării colective.
Contextul invocării	Atacurile teroriste din Paris, 13 noiembrie 2015.	Atacurile de la World Trade Center, 11 septembrie 2001.
Nivelul de coordonare	Nu există planificare de contingență la nivelul UE. Bilateral (statul care invocă derulează negocieri cu fiecare stat membru al Uniunii și încheie acorduri în consecință). Nu presupune o luare de poziție sau o decizie a Consiliului UE.	Planuri de contingență elaborate să anticipeze asemenea situații. Punerea în aplicare a acestor planuri și continuarea planificării pentru răspunsul la criza respectivă prin planuri operaționale se efectuează de către Comandamentul Aliat pentru Operații (ACO). Planurile sunt aprobate de către Consiliul Nord-Atlantic.
Rezultat	Fiecare stat membru al UE decide modul în care poate sprijini statul care invocă această clauză (presupune negocieri bilaterale).	Acțiuni (operații, misiuni) coordonate și derulate sub egida NATO.
Tip de sprijin	Nonmilitar și militar	Nonmilitar și militar
Forțe disponibile	Statele membre ale NATO și UE pot alocă același pachet de forțe pentru misiuni derulate sub egida celor două organizații. Însă, în ceea ce privește UE, aceste forțe, inclusiv Grupurile de Luptă ale UE, pot fi activate, în primul rând, pentru operații de management al crizelor. NATO are preidentificate, prin planurile de contingență, pachetele de forțe necesare pentru operații de tip articol 5, adică pentru apărare colectivă. Or, la nivelul UE nu există prevederi în acest sens.	
	EU HQ Comandamente UE pentru conducerea operațiilor la nivel Strategic și operativ (EU OHQ și EU FHQ)	Forțe naționale și internaționale și comandamente puse la dispoziția NATO în mod permanent sau temporar, conform unor criterii specifice de pregătire.
	* <i>EU Battlegroups</i> : forțe aferente PSAC, bazate pe contribuții ale statelor membre, care se rotește astfel încât două dintre ele sunt gata oricând pentru dislocare. *Deși au devenit operaționale la 1 ianuarie 2007, Grupurile de Luptă ale UE nu au fost activate niciodată.	<i>Forța de Răspuns a NATO (NRF)</i> : forță multinațională cu nivel înalt de pregătire și tehnologizare, alcătuită din componente terestre, aeriene, maritime și speciale, care poate fi dislocată rapid, având misiunea de a furniza demonstrație rapidă de forță și pentru a <i>asigura rapid prezența militară a NATO într-o operație de tip articol 5 sau de management al crizelor</i> .
Raportul cu politica de apărare a fiecărui stat membru	Nu aduce atingere politicii de securitate și apărare a anumitor state.	Presupune transformări în planul politicii de apărare a statelor membre
Valoare	Politică și simbolică	Politică și militară

⁴ Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence Signed at Brussels on 17

March 1948, URL: <http://www.weu.int/>, accesat la 10 decembrie 2015.



Totuși, forța și efectul celor două articole citate nu sunt similare, iar motivele pentru această stare a lucrurilor se regăsesc în diferențele dintre natura organizațiilor în care acestea au fost dezvoltate, în cadrul instituțional caracteristic NATO și UE, în modul de adoptare a deciziilor, în forțele pe care le au la dispoziție, precum și în semnificația conceptelor de securitate stabilite astfel (a se vedea tabelul comparativ).

3. Diferențe ce emană din natura organizațiilor

Forța articolului 5 din Tratatul Nord-Atlantic emană, în primul rând, din natura organizației în care acesta funcționează – o alianță politico-militară. Articolul 5 fundamentează rațiunea de a fi a NATO și principalul motiv pentru care statele care o compun au ales să adere la Alianță. Articolul 5 consacreză principiul securității și apărării colective, însuși nucleul alianței.

De cealaltă parte, articolul 42(7) face parte din Tratatul privind UE, o organizație de integrare *sui-generis* (interguvernamentală și supranațională). UE a luat naștere, inițial, ca organizație de integrare în plan economic și politic, dimensiunea de securitate și apărare fiind dezvoltată abia ulterior. De fapt, nici până în prezent nu putem vorbi despre dezvoltarea completă a acestei dimensiuni. Tratatul de la Lisabona stipulează că „*politica de securitate și apărare comună include definirea tratată a unei politici de apărare comune a Uniunii*. Aceasta va conduce la o apărare comună după ce Consiliul European hotărăște aceasta în unanimitate”⁵ (s.n.). Așadar, din perspectiva securității și apărării, obiectivul UE este dezvoltarea unei apărări comune, dar aspectul rămâne în continuare un deziderat de atins.

Dacă apărarea colectivă constituie fundamentul creării și existenței NATO, în cazul UE, în ceea ce privește politica de securitate și apărare comună (PSAC), notabilă este concentrarea asupra misiunilor de management

⁵ ***, Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene, Oficiului pentru Publicații ale Uniunii Europene, Luxemburg, martie 2010, p. 38.

al crizelor în afara teritoriului Uniunii. Articolul 42(1) menționează că PSAC „asigură Uniunii o capacitate operațională bazată pe mijloace civile și militare. Uniunea poate recurge la acestea în cadrul misiunilor în afara Uniunii pentru a asigura menținerea păcii, prevenirea conflictelor și întărirea securității internaționale”. Articolul 43 (1) detaliază aceste misiuni după cum urmează: „Misiunile (...) în cadrul cărora Uniunea poate recurge la mijloace civile și militare, includ acțiunile comune în materie de dezarmare, misiunile umanitare și de evacuare, misiunile de consiliere și de asistență în probleme militare, misiunile de prevenire a conflictelor și de menținere a păcii, misiunile forțelor de luptă pentru gestionarea crizelor, inclusiv misiunile de restabilire a păcii și operațiile de stabilizare după încetarea conflictelor. Toate aceste misiuni pot contribui la combaterea terorismului, inclusiv prin sprijinul acordat țărilor terțe în combaterea terorismului pe teritoriul acestora”⁶.

Mai mult, după publicarea Strategiei Europene de Securitate (2003), la nivelul UE, a început un proces de dezvoltare a capacităților militare ale UE (Headline Goal 2010), care a inclus și conturarea a cinci scenarii majore în care se considera posibilă utilizarea forței armate: a) separarea părților prin forță; b) stabilizare, reconstrucție și consiliere militară pentru state terțe; c) prevenirea conflictelor; d) operații de evacuare; e) asistență pentru operațiile umanitare⁷.

Analizând specificul, evoluția și eficiența misiunilor derulate în cadrul PSAC, într-un studiu realizat în cadrul Institutului de Studii Strategice al Uniunii Europene⁸, T. Tardy conchidea că „în

⁶ *Ibidem*.

⁷ ***, Development of European Military Capabilities, July 2009, URL: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090720%20Factsheet%20capacites%20militaires%20EN.pdf>, accesat la 16 decembrie 2015.

⁸ Pentru a sublinia relevanța analizelor elaborate în acest cadru, considerăm necesară o scurtă prezentare a statutului și specificului său. Institutul de Studii Strategice al Uniunii Europene (*European Union Institute for Security Studies – EUISS*) se definește drept agenția UE a cărei menire este analiza problemelor de politică externă, de securitate și apărare. A fost creat în 2002, ca agenție autonomă în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună, în urma



esență, PSAC se referă la răspunsul la amenințări care nu sunt directe sau imediate. PSAC este despre proiectarea securității în afara teritoriului UE, astfel încât să contribuie la stabilizarea statelor sau regiunilor care ar putea fi sursa unei viitoare destabilizări sau amenințări mai directe la adresa societăților UE”⁹.

Gama de acțiuni PSAC, inclusiv răspunsul rapid prin Grupurile de Luptă ale UE, cuprinde acțiuni de management al crizelor, echivalentul a ceea ce, la nivelul NATO, este cunoscut sub numele de „operații non-articol 5”. Acest tip de acțiuni nu cade sub incidența articolului 51 din Carta ONU, prin care este consacrat principiul dreptului la legitimă apărare al statelor.

Cu toate acestea, Tratatul de la Lisabona include articolul 42(7), care fundamentează clauza asistenței mutuale. Articolul 42(7) face parte din Titlul V al Tratatului: *Dispoziții generale privind acțiunea externă a Uniunii și dispoziții speciale privind politica externă și de securitate comună*. Așadar, este inclus într-un domeniu în care procedura de luare a deciziilor este una de tip interguvernamental, deciziile fiind adoptate, prin unanimitate, în cadrul Consiliului European, alcătuit din șefii de stat și de guvern ai țărilor membre.

Astfel, paragraful 7 al articolului 42 are o condiție excepțională, decizia în cazul activării clauzei de asistență mutuală nefăcându-se conform prevederilor de luare a deciziilor aferente PSAC, obligațiile și rolurile statelor membre emanând din negocieri și acorduri încheiate la nivel bilateral între statele membre ale UE. Cu alte cuvinte, invocarea articolului 42(7) constituie o bază pentru consultări, nu presupune adoptarea unei decizii formale din partea Consiliului UE și nici lansarea unei misiuni sau operații sub egida PSAC. Cu toate acestea, textul articolului 42(7) nu include nicio prevedere explicită, care să excludă participarea instituțiilor UE, acestea

unei decizii a Consiliului European. Pentru detalii, a se vedea URL: <http://www.iss.europa.eu/about-us/>, accesat la 3 decembrie 2015.

⁹ Thierry Tardy, *CSDP in Action. What contribution to international security*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Paper no. 134, Paris, May 2015, p. 33.

putând să joace în continuare rolul de facilitator și coordonator al acțiunilor întreprinse în acest sens.

Așadar, prin această prevedere nu este creată sau descrisă o responsabilitate pentru Uniune, ci pentru statele care îi sunt membre. Este o prevedere tangențială PSAC, nu una specifică. Natura excepțională a clauzei asistenței mutuale în cadrul Titlului V al Tratatului este determinată de originea acesteia. Introducerea clauzei este legată de încetarea activității unei alte instituții a arhitecturii europene de securitate: Uniunea Europei Occidentale (UEO), organizație internațională și alianță, ale cărei atribuții au fost transferate treptat către Politica Externă și de Securitate Comună (PESC). Procesul a fost definitivat odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, tocmai prin introducerea clauzei asistenței mutuale.

Faptul că introducerea clauzei asistenței mutuale este rezultatul unei încercări de a transfera atribuțiile UEO către UE face ca aceasta să aibă un caracter interpretabil, insuficient susținut de cadrul instituțional al UE. Descrierea clauzei este extrem de similară angajamentului pe care statele și-l asumă în cadrul unei alianțe. Sprijinul în caz de atac constituie deopotrivă o obligație și constă în „toate mijloacele de care dispun”, dar, spre deosebire de cazul NATO, nu implică o coordonare la nivelul UE, prin instituții de decizie politică sau prin coordonare în plan strategic sau operațional.

O semnificație majoră o are și faptul că Franța a ales să invoce articolul 42 (7) din Tratatul de la Lisabona, deși acesta cuprinde și o altă formulă de sprijin al statelor membre ale UE în situația unei astfel de crize.

Clauza de solidaritate – articolul 222(1) – este subsumată tot încercării UE de dezvoltare a unui sistem de apărare comună. Conform acestei prevederi, statele membre și UE își vor acorda asistență mutuală, la cererea autorităților, în cazul în care un stat membru a căzut victimă unui atac terorist sau unui dezastru natural sau antropoc. Clauza are implicații asupra securității și apărării, însă se referă la securitatea internă, creând, astfel, o legătură cu implicații operaționale



între dimensiunea internă și cea externă a PSAC, între dimensiunea diplomatică și cea de management al situațiilor de criză din cadrul PESC și între diferite instrumente de acțiune aflate la dispoziția UE.

Deși similar din punctul de vedere al modului în care este formulat, articolul 222(1) diferă major de articolul 42(7) prin modalitatea de aplicare. Paragraful (3) al articolului 222 menționează că „modalitățile de punere în aplicare de către Uniune a prezentei clauze de solidaritate sunt definite printr-o decizie adoptată de Consiliu, la propunerea comună a Comisiei și a Întotului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate”¹⁰, decizie adoptată ulterior, în 2014¹¹. Articolul 42(7) nu este urmat de o asemenea prevedere, formularea chiar evitând referirea clară la Uniune. Clauza de solidaritate presupune în schimb „punere în aplicare de către Uniune”, spre deosebire de formularea clauzei de asistență mutuală care precizează că „celelalte state membre **sunt obligate** să îi acorde *ajutor și asistență*” (s.n.).

Diferența majoră dintre cele două articole constă în faptul că articolul 222(1) – clauza de solidaritate – ar implica Uniunea per ansamblu, organizarea și desfășurarea acțiunilor în cadrul instituțional de la Bruxelles, în timp ce articolul 42(7) implică o obligație a statelor membre, deci dirijată din capitala fiecărei națiuni a UE în parte.

Mai mult, Decizia Consiliului privind modalitățile de implementare de către Uniune a clauzei de solidaritate prevede invocarea sa atunci când un stat „consideră că situația de criză este de așa natură încât capacitățile de răspuns de care dispune sunt în mod clar insuficiente” (articolul 4(1))¹². Optând pentru clauza asistenței

¹⁰ Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene, Oficiului pentru Publicații ale Uniunii Europene, Luxemburg, martie 2010, p. 38.

¹¹ Council Decision of 24 June 2014 on the arrangements for the implementation by the Union of the solidarity clause (2014/415/EU), URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede160615councildecision_/sede160615councildecision_en.pdf, accesat la 15 decembrie 2015.

¹² *Ibidem*.

mutuale și nu pentru clauza de solidaritate, Parisul transmite mesajul că răspunsul la această criză nu depășește capacitatea Franței de a o aborda.

Totodată, mențiunile cu privire la rolul NATO ca fundament al apărării colective, în cadrul unui articol prin care se instituie un principiu asemănător celui pe baza căruia funcționează Alianța coroborează atât faptul că aceasta constituie cadrul în care materializarea principiului apărării colective are loc, cât și valoarea mai degrabă politică și simbolică a introducerii unui principiu similar în cadrul legal al UE. În plus, referirea la NATO este o reiterare de către anumite state membre a unor „linii roșii” în ceea ce privește evitarea duplicării eforturilor celor două organizații, evitarea înființării de noi structuri de comandă concurente NATO și consumatoare de noi resurse, cât și prezervarea intereselor SUA în Europa, prin intermediul UK.

4. Coordonare și acțiune

Așadar, putem afirma că articolul 42 (7) are implicații politice și simbolice, dar nu presupune crearea unui sistem de apărare propriu pentru UE, ci doar sporește gradul de solidaritate între statele membre. Această concluzie nu reiese doar din analiza documentelor fundamentale, ci și din declarațiile făcute de Paris și Bruxelles în contextul invocării articolului 42(7) și a răspunsului pozitiv formulat în mod unanim la nivelul UE: „În primul și în cel mai important rând, acesta este un act politic” (Jean-Yves Le Drian, ministrul Apărării al Franței); „act politic și mesaj politic” (Federica Mogherini, Întotul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate)¹³.

În cadrul Alianței, la nivel politic, deciziile sunt adoptate în cadrul Consiliului Nord-Atlantic, pe baza consensului obținut în urma consultărilor. Planificarea și execuția operațiilor este coordonată prin ACO (Comandamentul Aliat

¹³ Federica Mogherini citată de Matthew Tempest, „EU unanimous in agreeing French treaty-call for help after attacks”, *Euractiv.com*, 17 noiembrie 2015, URL: <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/eu-unanimous-agreeing-help-french-319555>, accesat la 26 noiembrie 2015.



pentru Operații), a cărui menire este menținerea integrității teritoriale a Alianței, prezervarea și/sau restabilirea securității membrilor săi. ACO este alcătuit dintr-o serie de comandamente permanente care acționează la nivel strategic, operativ și tactic. Menirea structurii de Comandă a NATO (ACO și Comandamentul Aliat pentru Transformare – ACT) este de a asigura capacitatea Alianței de a aborda amenințările în cazul în care descurajarea eșuează sau în cazul în care ar avea loc un atac asupra teritoriului aliaților europeni. Cu alte cuvinte, activarea articolului 5 rezultă într-o acțiune coordonată la nivelul Alianței de către structuri special destinate acestui scop.

Mai mult, ACO este direct legat de Structura de Forțe a NATO, alcătuită din forțe naționale și multinaționale dislocabile și comandamente puse la dispoziția NATO, temporar sau permanent, de statele membre.

Structuri similare se regăsesc și în structura instituțională a UE. Comitetul Politic și de Securitate (COPS) are un rol central în acest context, menirea acestuia fiind de a defini și urmări răspunsul UE într-o situație de criză¹⁴. Comitetul Militar al UE (EUMC) are rolul de a furniza COPS consiliere și recomandări în problemele militare. Statul Major al UE (EUMS) este definit drept sursa expertizei militare în cadrul Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE), având rolul de a asigura avertizarea timpurie, evaluări ale diferitelor situații, planificare strategică, sisteme de informații și comunicare, dezvoltarea conceptelor, instrucție și educație și sprijin pentru parteneriate. Cu toate acestea însă, UE nu dispune de o structură permanentă de comandă militară comparabilă cu cea a NATO. De asemenea, dacă în ceea ce privește capabilitățile militare, statele membre pot angaja aceleași trupe atât la nivelul NATO, cât și la cel al UE, diferența majoră dintre cele două este constituită de nivelul de dezvoltare a structurilor de comandă și de planificare.

Cele două organizații au încercat să compenseze pentru insuficiența dezvoltării UE pe această linie prin recurgerea la mai multe

opțiuni de comandă și control: punerea la dispoziție, în mod voluntar, de către unele state a comandamentelor lor naționale pentru activarea unor Comandamente UE (EU HQ) de nivel strategic (OHQ) și operativ (FHQ); acordurile „Berlin Plus”, care permit UE să deruleze misiuni de management al crizelor, utilizând capacitățile și mijloacele NATO, inclusiv capacitățile de planificare ale Alianței la opțiunile de comandă europene din cadrul NATO, inclusiv din perspectiva rolului adjunctului comandantului suprem al forțelor aliate în Europa (DSACEUR) și posibilitatea activării Centrului de Operații UE (OPSCEN) pentru operații la scară mai mică.

Totuși, aceste opțiuni sunt create pentru a opera în contextul unor măsuri de management al crizelor derulate la nivelul UE și ca pași către conturarea unei politici de securitate comune.

Așadar, dincolo de faptul că articolul 42(7) din Tratatul de la Lisabona nu implică o acțiune coordonată și condusă de la nivelul UE, aceasta nici nu dispune de o capacitate instituțională și operațională pentru a transpune în realitate, în măsuri și acțiuni concrete, un principiu de tipul „un atac împotriva unuia este un atac împotriva tuturor”.

În ceea ce privește coordonarea și acțiunea în contextul invocării respectivului articol din Tratatul de la Lisabona, două aspecte prezintă o relevanță majoră pentru delimitarea implicațiilor și consecințelor măsurii adoptate de Franța în urma atacurilor teroriste din 13 noiembrie 2015. În primul rând, este vorba despre o incompletă dezvoltare a cadrului legal, instituțional și structural al UE de a coordona o eventuală intervenție în baza principiului apărării colective. În acest sens, analiza comparativă a capacității de acțiune a NATO și UE este elocventă.

În al doilea rând, opțiunea Parisului de a cere sprijin statelor membre ale UE, valorificând baza legală a UE și nu pe cea a NATO, este grăitoare pentru tipul de asistență așteptat în urma acestui act, dar și pentru rolul pe care Palatul Élysée își dorește și și-l poate asuma în contextul de față.

În această ordine de idei, este util să reamintim că Franța a dislocat un număr considerabil de trupe și capabilități în misiuni derulate în Africa

¹⁴ Council Decision 2001/78/CFSP of 22 January 2001 setting up the Political and Security Committee (PSC), URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ar00005>, accesat la 26 noiembrie 2015.



Subsahariană și Orientul Mijlociu. Conform datelor furnizate de Parlamentul European, la momentul atacurilor din 13 noiembrie, Franța avea 3.500 de militari în Sahel, 35 în Mali, 930 în Republica Centrafricană, 900 în Liban și 3.500 în Siria și Irak¹⁵.

Articolul 42(7) din Tratatul de la Lisabona nu presupune lansarea unei operații a statelor europene contra organizației care a revendicat atacurile teroriste. Sprijinul solicitat de către Franța în această situație constă în comasarea capacităților și susținerea operațiilor Franței în Siria și Irak, precum și în sprijinul operațiilor Franței în alte regiuni ale lumii, astfel încât să permită Franței să disloce trupe acolo unde este necesar.

De altfel, două dintre statele a căror contribuție era așteptată – Marea Britanie și Germania – au răspuns rapid cererii Franței, cu aport consistent: prima dintre ele a lansat lovituri aeriene contra ISIL în Siria, iar a doua a dislocat o fregată navală¹⁶.

Plasarea reacției în acest cadru legal a făcut imposibil ca statele europene să ignore apelul Franței și a acordat, în același timp, un loc central Parisului în coordonarea modalităților de sprijin primite, oferindu-i și flexibilitatea și posibilitatea de a lua decizii rapide, dat fiind că implementarea măsurilor nu presupun și o decizie formală a Consiliului UE.

5. Actorii implicați

Deși NATO și UE au nu mai puțin de 22 de state membre în comun, din 29 ale NATO și 28 ale UE, un alt aspect care diferențiază fundamental implicațiile articolului 42(7) al Tratatului de la Lisabona de cele ale articolului 5 din Tratatul de la Washington rezidă în actorii vizați, în actorii

¹⁵ Mutual defence clause: what the requirement to help out other member states means, 20.01.2016, URL: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20160119STO10518/Mutual-defence-clause-what-the-requirement-to-help-other-member-states-means>, accesat la 20 ianuarie 2016.

¹⁶ Thierry Tardy, „Mutual Defence – One Month On”, EU Institute for Security Studies Alert, no. 55/2015, URL: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_55_Article_42.7.pdf, accesat la 15 decembrie 2015.

care urmează să ofere sprijin celui care invocă un astfel de cadru legal. Prevederile Tratatului de la Lisabona referitoare la relația PSAC-NATO vin să întărească ideea că Alianța Nord-Atlantică își menține rolul central în securitatea și apărarea statelor care îi sunt membre. Unul dintre cele mai elocvente paragrafe în acest sens este chiar cel care face referire la clauza asistenței mutuale.

Ultima parte a articolului 42, paragraful 7, care afirmă că NATO rămâne pentru statele care îi sunt membre „fundamentul apărării lor colective”, subliniază și reconfirmă rolul și importanța NATO pentru statele sale membre, chiar dacă sunt și membre ale UE. Astfel, clauza asistenței mutuale nu se suprapune și nu afectează clauza apărării colective a NATO, fapt ce transpare din însuși conținutul articolului. Mai mult, această parte a textului articolului poate fi interpretată și în direcția recunoașterii unui primat al NATO într-o asemenea situație.

Relevantă este și istoria introducerii clauzei asistenței mutuale în textul Tratatului de la Lisabona, la baza acesteia aflându-se cererea Greciei. Republica Elenă a dorit obținerea unor asemenea garanții de securitate și în cadrul UE, nu doar în cel al NATO, deoarece Turcia, stat membru al Alianței, dar nu și al Uniunii, era considerată de mult de către Atena o potențială sursă de tensiune, chiar potențial adversar¹⁷. Totodată, pentru statele membre ale UE care nu sunt și membre NATO, includerea clauzei apărării mutuale în textul Tratatului de la Lisabona a jucat, cu siguranță, un rol semnificativ.

Includerea mențiunii cu privire la rolul fundamental al NATO în securitatea europeană în cadrul articolului instituind clauza asistenței mutuale coroborează ideea că o acțiune întreprinsă în numele principiului „un atac împotriva unuia este considerat un atac împotriva tuturor” va fi coordonată la nivelul Alianței și nu la cel al UE.

Pe de altă parte, invocarea clauzei asistenței mutuale și nu a articolului 5 presupune și un

¹⁷ Jérôme Legrande, „Will CSDP Enjoy ‘Collateral Gains’ from France’s Invocation of the EU’s ‘Mutual Defence Clause’?”. In-Depth Analysis, European Parliament, Policy Department, December 2015, URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/570452/EXPO_IDA\(2015\)570452_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/570452/EXPO_IDA(2015)570452_EN.pdf), accesat la 20 decembrie 2015.

efort de a aborda o provocare de securitate, fără a implica în mod direct NATO și, implicit, SUA. Analizele precedente elaborate în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate au demonstrat, în ultimii ani, manifestarea unei tendințe și a unui efort din partea SUA de a determina aliații europeni să își asume, într-o mai mare măsură, responsabilitatea pentru propria securitate¹⁸. Respectivul argumentări au fost incluse în studii dedicate consecințelor crizei economice și financiare mondiale, implicațiilor conceptelor „smart defence” și „pooling and sharing” și chiar în cele ce dezvoltau problematica dinamicii polarității sistemului internațional. Iar ocaziile în care aliații europeni și-au putut sau ar fi putut să demonstreze asumarea acestui rol nu au fost nici puține și nici lipsite de importanță. Șirul de revolte populare din nordul Africii și Orientul Mijlociu, cunoscut generic sub numele de „Primăvara arabă”, care au culminat cu intervenția condusă de două puteri europene sub egida NATO în Libia, precum și criza ucraineană au constituit contexte în care statele europene au demonstrat limitele acțiunii la nivelul Uniunii.

Prin urmare, invocarea articolului 42 (7) din Tratatul de la Lisabona reprezintă un mesaj de asumare a acestei responsabilități și, în egală măsură, un efort de a construi un context favorabil pentru confirmarea relevanței UE în planul securității și apărării. Aspectele invocate confirmă valoarea mai degrabă simbolică și politică a apelului la această prevedere a Tratatului de la Lisabona și nu la mult mai celebrul articol 5.

În aceeași ordine de idei, gestul Parisului conține și o poziționare a Franței în rolul de lider al UE. Alegerea de a nu invoca articolul 5, ci clauza asistenței mutuale, care vizează statele europene,

poate exercita o presiune morală și politică mai mare asupra acestora din urmă. Discursul lui Le Drian confirmă această argumentare: „Franța nu poate face totul, în Sahel, în Republica Centrafricană, în Levant și apoi să își asigure și securitatea națională”¹⁹; partenerii europeni pot contribui „fie prin participarea la operațiile Franței în Siria sau Irak, fie prin ușurarea poverii sau prin furnizarea de sprijin Franței în alte operații”²⁰. Formularea nu relevă doar asumarea unor limite în ceea ce privește capacitatea Franței de a acționa în diverse teatre de operații, cât, mai ales, subliniază măsura în care Parisul s-a implicat în aceste operații, de unde și pârghia de presiune morală și politică.

În același timp, invocarea articolului 5 din Tratatul Nord-Atlantic ar fi însemnat acțiune într-un cadru în care SUA au un rol preeminent, iar Turcia joacă, de asemenea, un rol major, ceea ce ar fi făcut ca Parisul să beneficieze de mai puține pârghii de control asupra acțiunilor întreprinse în acest sens, prin comparație cu procesul derulat la nivelul UE²¹.

În altă ordine de idei, gestul Franței de a alege cadrul UE pentru a răspunde atacurilor de la 13 noiembrie poate fi considerat firesc, având în vedere îndelungata istorie a pledării pentru dezvoltarea unei apărări europene, autonome față de Washington. Retragerea Franței din structurile militare ale NATO timp de trei decenii, propunerile liderilor francezi de dezvoltare a unei comunități europene a apărării (René Pleven, 1950), dezacordurile cu SUA, în 2003, cu privire la începerea operației din Irak sunt doar câteva exemple grăitoare în acest sens.

Concluzii

Analiza comparativă a celor două articole din perspectiva forței pe care o au în baza naturii organizațiilor cărora le sunt specifice, a capacității operaționale și a specificului acțiunilor antrenate reflectă aspecte definitorii

¹⁸ Exemple de astfel de analize pot fi considerate următoarele: Petre Duțu, Alexandra Sarcinschi, Cristina Bogzeanu, *Apărarea națională, între viziune și realitate la început de mileniu*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013; Stan Anton, „Viziunea strategică a Uniunii Europene. Între tradiție și imperativul schimbării”, în *Impact Strategic*, nr. 2[47]/2013, pp. 50-58; Cristian Băhnăreanu, „Implicațiile crizei economico-financiare mondiale asupra securității euroatlantice”, în *Impact Strategic*, nr. 4[49]/2013, pp. 26-34, Mirela Atanasiu, „Crize și conflicte contemporane susceptibile de a avea efecte complexe majore asupra mediului de securitate european. Cazul Ucrainei”, în *Impact Strategic*, nr. 1 [54]/2015, pp. 24-39.

¹⁹ ***, „Le Drian Tells EU Defense Ministers: ‘France Cannot Do Everything’”, Atlantic Council, 18 November 2015, URL: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/nato-source/le-drian-tells-eu-defense-ministers-france-cannot-do-everything>, accesat la 4 decembrie 2015.

²⁰ Ibidem.

²¹ Jérôme Legrande, *op. cit.*



pentru mediul european de securitate în prezent, tendințe în planul relațiilor transatlantice, dar și în cel al relațiilor dintre actorii europeni de securitate. Invocarea clauzei asistenței mutuale de către Franța în urma atacurilor teroriste de la finele anului 2015 expune capacitatea acesteia de a valorifica o situație de criză, constituind-o într-un stimul pentru dezvoltarea PSAC.

Pe de altă parte, gestul este ilustrativ și pentru necesitatea de a reevalua instrumentele UE în planul securității, întrucât, deși Franța a optat pentru acest cadru, în opinia noastră, în decizia de față o pondere substanțială a avut-o flexibilitatea caracteristică acțiunii în virtutea clauzei asistenței mutuale, flexibilitate ce rezultă din posibilitatea acțiunii rapide, permise de implicarea minimă a instituțiilor UE.

Deși similare din perspectiva principiului pe care sunt fundamentate și a modului în care sunt formulate, clauza asistenței mutuale (UE) și apărarea colectivă (NATO) sunt profund distincte în ceea ce privește tipul de măsuri pe care le generează. În cazul NATO, vorbim despre determinarea unei acțiuni concrete (misiune, operație) condusă la nivelul alianței. În cazul UE, invocarea articolului 42(7) constituie o bază politică pentru acorduri bilaterale încheiate între statul care face invocarea, pe de o parte, și fiecare dintre statele membre ale UE.

Cu toate că, la o primă vedere, invocarea clauzei apărării mutuale de către Franța pentru a obține sprijin în urma atacurilor din 13 noiembrie poate părea o decizie riscantă, având în vedere lipsa de experiență în acest sens în cadrul european, fundamentul său este unul solid, presupunând o serie de avantaje nete atât pentru Franța, cât și pentru Uniune.

Pornind analiza de la identificarea principalelor coordonate ale mediului european de securitate și luând în considerație valența politică și simbolică a invocării de către Franța a articolului 42(7), putem atribui respectivei decizii trei semnificații majore: a) efort al Europei de a adresa o problemă de securitate fără apelul și implicarea directă a SUA prin NATO; b) afirmarea calității de lider european al Franței; c) efort de a da un nou impuls dezvoltării PSAC.

Prin urmare, în cazul unei evoluții pozitive la nivelul relațiilor dintre statele europene,

consecințele activării articolului 42(7), deși antrenează, în primă instanță, doar efecte în plan politic și simbolic, ar putea consta și într-o consolidare a solidarității europene, într-o perioadă în care unitatea dintre statele membre ale UE este serios pusă sub semnul îndoielii prin criza valului de refugiați din Orientul Mijlociu.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Parlamentul European, Comisia pentru afaceri externe, Ioan Mircea Pașcu (Raportor), Raport referitor la situația militară strategică din bazinul Mării Negre în urma anexării ilegale a Crimeii de către Rusia (2015/2036(INI)), 21 Mai 2015, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0171+0+DOC+XML+V0//RO>.
2. ***, Report on the EU's Mutual Defence and Solidarity Clauses: Political and Operational Dimensions, 30.10.2012, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2012-0356+0+DOC+PDF+V0//EN>.
3. ***, The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm.
4. ***, Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene, Oficiul pentru Publicații ale Uniunii Europene, Luxemburg, martie 2010.
5. DEMPSEY, Judy, „The Lure of Returning to Business as Usual with Russia”, Carnegie Endowment for International Peace, 19 November 2015, URL: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=62033>.
6. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, *Reforma instituțională a UE din perspectiva politicii de securitate și apărare comune*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011.
7. LEGRANDE, Jérôme, „Will CSDP Enjoy ‘Collateral Gains’ from France’s Invocation of the EU’s ‘Mutual Defence Clause’?”. In-Depth



Analysis, European Parliament, Policy Department, December 2015, URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/570452/EXPO_IDA\(2015\)570452_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/570452/EXPO_IDA(2015)570452_EN.pdf).

8. TARDY, Thierry, *CSDP in Action. What contribution to international security*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Paper no. 134, Paris, May 2015.

9. TARDY, Thierry, „Mutual Defence – One Month On”, EU Institute for Security Studies Alert, no. 55/2015, URL: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_55_Article_42.7.pdf.

10. TIILIKAINEN, Teija, *The Mutual Assistance Obligation in the European Union's Treaty of Lisbon*, Publications of the Ministry for Foreign Affairs of Finland, 2008.

11. TRAYNOR, Ian, „France invokes EU's article 42.7, but what does it mean?”, în *The Guardian*, ediția on-line, 17 Noiembrie 2015, URL: <http://www.theguardian.com/world/2015/nov/17/france-invokes-eu-article-427-what-does-it-mean>.

12. Pagina web oficială a IHS Jane's 360, URL: <http://www.janes.com/>.

13. Pagina web oficială a NATO, URL: <http://www.nato.int/>.

14. Pagina web oficială EurActiv.Com, URL: <http://www.euractiv.com>.

15. Pagina web oficială EUR-Lex, URL: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=ro>.

16. Pagina web oficială The Atlantic Council, URL: <http://www.atlanticcouncil.org>.

EVOLUȚII ÎN AGENDA DE SECURITATE A TURCIEI

*Dr. Mirela ATANASIU**

Importanța geopolitică a Turciei nu poate fi contestată. Ea derivă, în primul rând, din poziția sa geografică la întrepătrunderea Europei cu Asia, dar și din cultura sa – care se află la confluența lumilor occidentală și islamică – și din rolul său în plan economic, ca stat emergent, hub energetic – între resursele de hidrocarburi ale Estului și necesitățile de consum ale Vestului – și rută esențială de transport comercial pentru ambele părți ale lumii. Așadar, toți acești factori așază Turcia în dublă postură geopolitică, pivot eurasiatic de securitate și stat de interferență Est-Vest.

În ultima perioadă, agenda politică de securitate a Turciei a luat o turnură nu neapărat neașteptată, cât controversată, ceea ce afectează în mod direct lumea occidentală și nu numai. Având în vedere acest aspect, în materialul de față vom analiza unele aspecte geopolitice și de securitate ale statului turc menite să crească gradul de predictibilitate al acțiunilor administrației de la Ankara prin prezentarea unor direcții estimate de evoluție ale politicii sale de securitate și a politicii externe.

Cuvinte-cheie: geopolitică, Turcia, securitate, eurasiatic, criză, război, putere emergentă.

Introducere

În două mii de ani, popoarele turcice au migrat și s-au extins de la un mic grup de nomazi din vestul Chinei și au format unul dintre cele mai

durabile imperii, rezultând, ulterior, șase state-națiune moderne turcice și minorități extinse în toată Eurasia.

Limba turcă folosită de popoarele turcice a reprezentat elementul central al unității acestora, deși ele comportau culturi diferite. De la începutul secolului al VIII-lea, turcii au intrat în contact cu musulmanii, ajungând ca, în prezent, marea majoritate să adopte Islamul, fapt ce a contribuit și la unitatea politică a acestora.

Poporul turc a conviețuit timp de secole cu alte popoare, caracterul multiethnic al Imperiului Otoman făcându-l mai tolerant în relațiile interne, dar și externe. Astfel, statul turc s-a definitivat ca o entitate politică dihotomică, având, în același timp, mai multe identități – *altaic și levantin, arab și persan, grec și roman, balcanic și anatolian*¹. De asemenea, conexiunea sa geografică cu Europa a dat posibilitatea poporului turc de a intra în contact cu civilizația occidentală, Turcia modernă luând naștere prin importul ideilor progresiste occidentale.

1. Geografia

Cea mai mare parte a teritoriului Turciei se află în Asia Mică, însă o mică porțiune din suprafață se află în zona de sud-est a Peninsulei Balcanice.

¹ Come Carpentier de Gourdon, „Turkey: Nation or Empire”, în volumul *Turcia de la Kemal Atatürk la U.E.*, coordonatori Güven Güngör și Vasile Simileanu, Editura Topform, București, 2014, p. 69.

* *Dr. Mirela ATANASIU este cercetător științific gr. III la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: atanasiu.mirela@unap.ro*



Frontierele Turciei au fost stabilite prin Tratatul de la Lausanne din 1923 cu Bulgaria, Grecia, Siria, Irak² și fostele state sovietice (Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia). Turcia are 4.454 de mile frontieră costieră³, la Marea Neagră, Marea Mediterană și Marea Egee. În nord-vestul țării se află o mare internă, Marea Marmara, între strâmtoarele Dardanele și Bosfor.

Turcia este un stat cu poziție unică, constituind o punte geografică între Europa și Asia, teritoriul său făcând legătura între Europa de Sud-Est, Caucaz, Asia Centrală și Orientul Mijlociu. Această poziționare explică și interesul marilor puteri ale lumii pentru statul turc. Astfel, Brzezinski o considera „un pivot geopolitic”⁴, iar Samuel Huntington o vede ca pe „o putere a viitorului, un stat punte care leagă civilizația Europei de civilizația asiatică”⁵

Ceea ce nu poate fi neglijat din punct de vedere al importanței Turciei sunt cei aproximativ 77 de milioane de locuitori, cu o minoritate kurdă importantă, care reprezintă un element definitoriu pentru geopolitica statului. De altfel, principala problemă internă este legată de minoritatea kurdă, care se manifestă prin acțiuni întreprinse de către Partidul Muncitoresc Kurd (PKK), considerat a fi organizație teroristă de către Turcia, SUA și Uniunea Europeană⁶. Alte minorități sunt slab reprezentate: armeni, greci sau arabi.

Produsul intern brut (PIB) al Turciei pentru anul 2014 era de 793,43 miliarde USD, înregistrând o scădere cu 1,4% față de anul 2013⁷. Totuși, pentru anul 2015 se estima o creștere a PIB-ului

cu aproximativ 4%, față de anul 2014. Economia Turciei este într-o perioadă de tranziție, bazându-se într-o destul de mare măsură pe agricultură. De altfel, cotizația la PIB din agricultură a crescut în Turcia, în medie, de la 2.408.411,20 lire turcești în 1998 până la un record de 5.288.949 lire în al treilea trimestru al anului 2015⁸.

Datorită localizării geografice a Turciei, prin care se tranzitează aproape 70% din rezervele de petrol și gaze ale lumii, respectiv cele din Orientul Mijlociu și bazinul Mării Caspice⁹, statul turc are posibilitatea clară de a juca rolul unei rute-cheie de tranzit energetic. De altfel, rolul său de hub energetic eurasiatic a fost amintit de vicepreședintele american Joe Biden, în noiembrie 2014, în contextul demarării crizei ucrainene odată cu anexarea Crimeei de către Federația Rusă. Cu acest prilej, oficialul american sublinia la Istanbul „importanța Turciei în contextul coridorului energetic Est-Vest”¹⁰, referindu-se la ruta energetică de transport ce leagă resursele Mării Caspice de piața energetică a Europei de Vest. Mai mult, există afirmații că Turcia are potențialul de a transporta aproape o treime din cererea de energie a UE pe termen mediu și de a ajuta, pe termen lung, la încorporarea Orientului Mijlociu și regiunii Mării Caspice într-o rețea mai extinsă de transport energetic conectată, la rândul său, în marea comunitate globală¹¹.

Turcia, împreună cu România și Bulgaria, asigură o platformă strategică NATO în regiunea

² *Lausanne Peace Treaty*, 1923, disponibil online la: http://www.mfa.gov.tr/lausanne-peace-treaty-part-i_-_political-clauses.en.mfa, accesat la 12.12.2015.

³ *Turkey*, disponibil online la: <http://www.everyculture.com/To-Z/Turkey.html>, accesat la 25.11.2015.

⁴ Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*, Basic Books, New York, 1997, p. 47.

⁵ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 2003, p. 141.

⁶ *Over 2,000 acts of violence by PKK in Turkey in 2015*, 25 iulie 2015, disponibil online la: <https://www.middleeastmonitor.com/news/europe/20029-over-2000-acts-of-violence-by-pkk-in-turkey-in-2015>, accesat la 09.11.2015.

⁷ *Turkey GDP 1960-2016*, disponibil online la: <http://www.tradingeconomics.com/turkey/gdp>, accesat la 16.11.2015.

⁸ *Turkey GDP from Agriculture 1998-2016*, disponibil online la: <http://www.tradingeconomics.com/turkey/gdp-from-agriculture>, accesat la 15.12.2015.

⁹ Katinka Barysch, *Turkey's Role in European Energy Security*, Centre for European Reform Essays, 2007, p. 1 (apud: Göktuğ Sönmez, *Turkey's Renewed Ambitions on the Eurasian Energy Chessboard*, University of London, august 2015, p. 1).

¹⁰ *Remarks by Vice President Joe Biden on European Energy Security to the Atlantic Council Energy and Economic Summit*, 22 noiembrie 2014, disponibil online la: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/11/22/remarks-vice-president-joe-biden-european-energy-security-atlantic-counc>, accesat la 05.12.2015.

¹¹ Göktuğ Sönmez, *Revisiting Turkey's Potential as the „Eurasian Energy Hub” with a Holistic Energy Policy*, 17 decembrie 2014, disponibil online la: <http://www.sde.org.tr/en/newsdetail/revisiting-turkeys-potential-as-the-eurasian-energy-hub-with-a-holistic-energy-policy/4116>, accesat la 19.11.2015.



Mării Negre, Caucazul de Sud și Orientul Mijlociu. Tocmai datorită poziției geografice a Turciei, NATO a instalat un comandament militar la Izmir și un comandament de corp de reacție rapidă la Istanbul, pe teritoriul statului aliat, care îi permite monitorizarea statelor spațiului Orientului Mijlociu și Caucazului, iar SUA are acces la baza militară de la Incirlik, utilizată în prezent în operațiunile aeriene desfășurate asupra pozițiilor strategice ale organizației teroriste Statul Islamic din Siria și Irak.

Un avantaj geopolitic important îl reprezintă dreptul de suveranitate al Turciei asupra strâmtorilor ponto-mediteraneene stabilit prin Convenția de la Montreux (1936), care stipulează principiile de liberă trecere și navigație prin Strâmtoarele Bosfor și Dardanele, atribuind însă Turciei dreptul de a bloca traficul navelor unui stat în cazul în care s-ar simți amenințată de acesta cu vreun conflict armat¹². Astfel, Turcia controlează accesul maritim pe ruta dintre bazinul pontic și cel mediteranean. Mecanismul a fost deja aplicat în 2008 în contextul crizei georgiene, moment în care SUA și aliații NATO au trimis nave de ajutor umanitar în Marea Neagră¹³, iar Federația Rusă a acuzat că navele SUA au încălcat Convenția.

Turcia de astăzi reprezintă, geopolitic, un stat de interferență, o articulație între Est și Vest din punct de vedere geografic, cultural, politic și ideologic, în care se manifestă fervent un curent secesionist kurd accentuat, în contextul crizelor sistemice din Siria și Irak.

2. Cultură – ideologie politică

Teritoriul otoman a fost, o lungă perioadă, zonă de tranzit pentru multe popoare și triburi migratoare, constituind, în același timp, și leagănul multor popoare: hitiți, greci, licieni, asirieni, romani, perși, mongoli și selgiucizi¹⁴.

¹² Zachary Karabell, *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*, The Gale Group Inc., 2004, disponibil online la: http://www.encyclopedia.com/topic/Montreux_Convention.aspx (apud: *Montreaux Convention*, 1936).

¹³ David Morrison, *Turkey restricts US access to the Black Sea*, 18 octombrie 2008, disponibil online la: <http://www.david-morrison.org.uk/us/turkey-restricts-us-access.htm>, accesat la 01.10.2015.

¹⁴ *Turcia, creuzetul culturilor*; disponibil online la: <http://www.filmedocumentare.com/turcia-creuzetul-culturilor/>, accesat la 11.11.2015.

Parte a sistemului european de alianțe, Imperiul Otoman a reprezentat un important centru de putere militară, în Europa, și spirituală, în lumea musulmană. Deși majoritatea populației turce se declară musulmană, nu putem încadra cultura turcă într-o identitate islamică pură, deoarece, până în prezent, Republica Turcia a importat sisteme specifice occidentale: democrația, laicismul, alfabetul latin, sistemul educațional, sistemul de justiție, sistemul legislativ¹⁵ etc. În plus, încă din perioada modernizării kemaliste din anii '20, Turcia a adoptat și muzică occidentală, haine și alte elemente artistice ale culturii occidentale.

Limba oficială, turca, este vorbită de 90% din populație. Limbile minoritare o includ pe cea kurdă, vorbită de 6% din populație. Araba este vorbită de 1,2% din populația turcă, aceștia fiind de fapt vorbitori bilingvi, arabă și turcă. Alte limbi minoritare includ cercheza, vorbită de mai mult de 0,09% în întreaga țară, greaca, armeană și Judezmo, o limbă romanică vorbită de evrei¹⁶. Aproximativ 99% din populația țării se declară adeptă a religiei islamice. Cei mai mulți turci sunt suniți (80%), iar kurzii și azerii sunt alawiți.

Turcia a apărut în 1923 și s-a dezvoltat ca un far de modernitate seculară într-o regiune musulmană tradițională¹⁷. Ambițiile de modernitate ale lui Mustafa Kemal Atatürk l-au determinat să apeleze la modelul occidental, idee ce contrasta evident cu tendințele teocratice manifestate în fostul Imperiu Otoman.

Odată cu kemalismul, naționalismul turc a fost declarat pentru prima dată în istorie¹⁸,

¹⁵ De exemplu, sistemul juridic turc a preluat Codul Civil Elvețian, Codul Penal Italian și legislația comercială germană. A se vedea: Talat S. Halman, *A Millenium of Turkish Literature*, Kalkan Printing and Pinding Co., Ankara, 2013, p., 122.

¹⁶ *Turkey - Turkish Language, Culture, Customs and Etiquette*, disponibil online la: <http://www.kwintessential.co.uk/resources/global-etiquette/turkey-country-profile.html>, accesat la 15.12.2015.

¹⁷ Joanna Andrusko, *The Crossroads of Turkey's Relationship with The West*, The Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs, January 2011, disponibil online la: <http://www.thewashingtonreview.org/articles/the-crossroads-of-turkeys-relationship-with-the-west.html>, accesat la 15.12.2015.

¹⁸ Kubilay Arin, „Turkish Think Tanks, the AKP's Policy Network from Neo-Gramscian and Neottoman Angles” în *Occasional Paper Series* vol. 4 - no. 1, Center for Turkish Studies Portland State University, June 2015, p. 2.



iar venirea lui Atatürk la putere a inaugurat o epocă de reforme desfășurate cu prioritate în domeniile cultural, științific și militar, dar nu numai. Deși aceste reforme nu au avut un impact foarte mare în mediul rural, decât din a doua jumătate a secolului XX, centrele urbane au suferit transformări radicale la nivelul sistemului politic, credinței religioase, ideologiei naționale, instituțiilor și metodelor de învățământ, orientării intelectuale, vieții cotidiene etc.¹⁹. Astfel că, până în prezent, s-a ajuns la o populație omogenă, cu o structură politică și administrativă diversificată, caracterizată de tensiuni interne (tradiționaliști versus revoluționari sau fundamentalisti versus seculariști). Cultura turcă, deși influențată, în mare măsură, de cea europeană, nu a devenit una occidentală. Nu mai este predominant islamică, dar are puține tangențe cu lumea occidentală, în pofida valorilor și modelelor preluate de la culturile reprezentative ale acesteia (iudaică, greacă, creștină). Ca urmare, cultura turcă s-a transformat „într-un amalgam de tradiții – turcică, anatoliană, otomană, islamică, arabă, iraniană, europeană și americană – constituind un pod între cele două continente”²⁰. Totuși, în istorie, Turcia rămâne puterea dominantă a lumii musulmane.

Una dintre pan-ideile de bază ale turcilor apare în jurul anilor 1900, fiind promovată de ministrul turc al vremii, Ismail Enver Pașa. Astfel, panturcismul militează pentru unirea tuturor popoarelor turcofone (turci, turkmeni, uzbeki, tătari, azeri, kazahi, uiguri etc.) sub o singură entitate statală denumită Turkestan. Ulterior, apare neo-otomanismul, care își are originile în panturcism, dar manifestat diferit, în sensul în care Turcia dorește să devină o putere de bază a lumii islamice, fără a-și opri influența doar asupra acestora, scop în care va utiliza toate instrumentele de care dispune pentru a-și crea vectori în direcțiile care o interesează din punct de vedere geopolitic – Balcani, Caucaz și Orientul Mijlociu.

3. Economia

Turcia are o economie puternică și o poziție geografică ideală pentru schimburi comerciale. Conform Băncii Mondiale, în 2015, Turcia se situa pe locul 17 între cele mai mari economii din lume, înregistrând un PIB de 799,54 mil. \$. În plus, în mai puțin de un deceniu, venitul pe cap de locuitor în statul turc aproape se triplase, depășind 10.500 \$²¹. Turcia este membră a OCDE și G20, unul dintre donatorii cei mai importanți pentru asistența bilaterală pentru dezvoltare (APD), dar și un beneficiar al finanțării externe acordate de UE prin Instrumentul de asistență pentru preaderare (IPA), pentru perioada 2014-2020, în valoare de 11,7 miliarde euro (pentru Balcani și Turcia)²².

Statele Uniunii Europene reprezintă principalii parteneri economici ai Turciei, 40% din comerțul turc fiind dependent de acestea, încă din 1996 fiind în vigoare o uniune vamală Turcia – UE. De asemenea, Turcia deține un rol economic foarte important în aprovizionarea UE cu resurse energetice. Astfel, prin strâmtorile Bosfor și Dardanele trec petrolul rus și caspic, Turcia reprezentând și locul de întâlnire pentru sursele de gaz și petrol ce provin din Irakul de Nord, Iran sau Marea Caspică. În contrast, legăturile comerciale cu SUA reprezintă aproximativ 10% din exporturi și 6% din importuri.

Coridoarele energetice – Est-Vest, care aprovizionează Europa din resurse caspice și iraniene, și Nord-Sud, din surse rusești – constituie un adevărat pod energetic către UE. Turcia este cea care a pus capăt izolării resurselor caspice, prin deschiderea conductei Baku-Tbilisi-Ceihan, facilitând transportul energetic dinspre terminalul Sangachal de pe malul Mării Caspice către terminalul marin Ceyhan de pe coasta mediteraneană turcă. În plus petrolul din Turkmenistan, iar din 2013 și cel din Kazahstan,

¹⁹ Talat S. Halman, *op. cit.*, p. 123.

²⁰ *Ibidem*, p. 124.

²¹ *Overview*, the World Bank, disponibil online la: <http://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview>, accesat la 26.10.2015.

²² *O prezentare generală a politicii de dezvoltare*, p. 3, disponibil online la: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/ro/FTU_6.3.1.pdf, accesat la 20.12.2015.



sunt furnizate pe aceeași cale²³. Portul Ceyhan are importanță mondială în tranzitul mai multor materii prime și constituie punct de sosire al gazoductelor și oleoductelor²⁴. În plus, o conductă asigură transportul gazelor naturale care alimentează localitatea Erzerum de restul Turciei.

În ce privește relația economică cu Federația Rusă, Turcia este al doilea cel mai mare cumpărător de gaze naturale rusești după Germania, iar Rusia este cel mai mare furnizor de gaze naturale al Turciei, Ankara achiziționând din Rusia 28-30 miliarde metri cubi din cei 50 miliarde metri cubi de gaze naturale de care are nevoie²⁵. În 2014, volumul schimburilor comerciale totale ale Turciei cu Rusia s-au ridicat la 3 mld.\$, în timp ce exporturile sale către Rusia s-au ridicat la 5,94 mld.\$, Rusia deținând locul al 7-lea între piețele de export pentru Turcia²⁶.

După doborârea unui avion rusesc, în 24 noiembrie 2015, relațiile economice dintre Turcia și Rusia au fost afectate negativ, Rusia impunând sancțiuni economice împotriva Turciei, inclusiv o interdicție a importurilor de produse turcești și o interdicție privind zborurile charter între cele două țări. Mai mult, ministrul rus de externe Serghei Lavrov, a anunțat că Rusia va suspenda călătoria fără vize pentru cetățenii turci care vizitează Rusia începând de la 1 ianuarie 2016²⁷. Totuși, Turcia nu a anunțat o schimbare în regimul vizelor ce se aplică cetățenilor ruși.

4. Politica de apărare a Turciei

În prezent, Turcia este o putere în plină expansiune, fiind a șasea mare putere economică a Europei, a șaptesprezecea din lume și a doua putere militară din Alianța Nord-Atlantică, după cea a armatei SUA. Capacitatea militară de personal a Turciei este impresionantă²⁸: 41.640.000 populație eligibilă, din care un număr de 35.010.000 apti pentru serviciul militar. Capacitățile militare terestre sunt moderne și însumează 3.778 de tancuri, 7.557 de autovehicule blindate de luptă și 811 sisteme de rachete cu lansare multiplă (MLRS). Mai mult, puterea navală turcă include 115 nave, iar forțele aeriene, peste 1.000 de aparate de zbor²⁹. De asemenea, Turcia este una dintre cele cinci țări membre NATO în care Alianța are dislocat arsenal nuclear tactic³⁰, găzduind aproximativ 90 de bombe nucleare³¹.

Pentru anul 2016, se preconizează că Turcia va deține locul zece în lume între puterile militare convenționale³². De asemenea, Turcia se alătură Chinei și Indiei, în încercarea de a deveni un furnizor militar la scară largă, declanșând o serie de programe de dezvoltare de înalt profil.

Direcțiile de politică de apărare a Turciei sunt reglementate prin Carta albă a Apărării, în vigoare din 2007. Astfel, în document se prevede că „problemele globale sunt rezolvabile indiferent de complexitatea lor, atâta vreme cât

²³ *BTC Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline*, disponibil online la: http://www.bp.com/en_az/caspian/operations/projects/pipelines/BTC.html, accesat la 24.01.2016.

²⁴ Susanne Nies, „Gaz și petrol către Europa. Perspective pentru infrastructuri”, în *Guvernarea Europeană și geopolitica energiei*, vol. 4, IFRI, Paris, 2008, p. 119.

²⁵ *Factbox: Russia-Turkey economic and trade relations*, 24 noiembrie 2015, disponibil online la: <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-russia-turkey-ties-fac-idUSKBN0TD26K20151124>, accesat la 26.11.2015.

²⁶ *Turkey-Russia economic relations after the plane downing*, 9 decembrie 2015, disponibil online la: <http://www.turkishweekly.net/2015/12/09/news/turkey-russia-economic-relations-after-the-plane-downing/>, accesat la 15.12.2015.

²⁷ *Idem*.

²⁸ *Turkey ranked as 10 of 126 with a GFP Power Index rating of 0.4339*, disponibil online la: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Turkey, accesat la 15.12.2015.

²⁹ *Idem*.

³⁰ De fapt, timp de 40 de ani, Turcia a fost custodele tăcut al armelor nucleare care aparțin SUA, respectiv NATO. A se vedea pe larg: Alexandra Bell, Benjamin Loehrke, *The status of U.S. nuclear weapons in Turkey*, disponibil online la: <http://thebulletin.org/status-us-nuclear-weapons-turkey>, accesat la 19.11.2015.

³¹ *Forța Militară a Turciei*, 29 iulie 2015, disponibil online la: <http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Extern/International/Fora+militara+a+Turciei>, accesat la 12.11.2015.

³² *Turkey ranked as 10 of 126 with a GFP Power Index rating of 0.4339*, disponibil online la: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Turkey, accesat la 25.11.2015.



cooperarea și înțelegerea reciprocă guvernează relațiile dintre state”³³. Principala amenințare la adresa securității globale era considerată a fi terorismul internațional, dar mai sunt identificate și instabilitatea politică, socială și economică difuzată în regiune de statele eșuate, conflictele regionale și etnice, proliferarea armelor de distrugere în masă și a fundamentalismului religios.

Doctrina militară turcă pune accent pe suficiența trupelor, apărarea prin forțe proprii, apărarea teritorială și primordialitatea intereselor și nevoilor de apărare în raport cu celelalte tipuri de interese. Strategia militară a Turciei vizează următoarele aspecte: descurajarea potențialilor inamici prin capacitățile proprii, securitatea colectivă (în cadrul NATO și PSAC/UE), apărarea avansată, participarea militară activă la gestionarea și managementul crizelor din zonă. Bugetul militar al Turciei este estimat la peste 12 miliarde de dolari³⁴, aflat la dispoziția unei armate numeroase, foarte bine dotate, care se bucură de respect în rândul populației țării.

De altfel, puterea sa militară este considerată ca fiind un garant al securității naționale, fapt demonstrat de-a lungul istoriei, prin rolul extrem de important jucat de Forțele Armate turce în implementarea strategiei de securitate națională a statului. Chiar în Constituția țării se pune accent pe puterea militară³⁵, ceea ce o diferențiază de Constituțiile europene, în timp ce tendințele sale kemaliste și lipsa unei religii de stat o separă de constituțiile altor națiuni majoritar musulmane. Această abordare îi dă caracter de unicitate între statele lumii, inclusiv față de cele cu care

are compatibilități sau afinități, dar arată și dorința de adaptare a statului turc la actualitatea occidentală.

Deși are o doctrină centrată pe menținerea integrității și suveranității teritoriului propriu, Turcia a avut o contribuție consistentă la securitatea colectivă, prin participarea la operațiile NATO și UE, în cadrul Forței Multinaționale de Pace din Sud-Estul Europei (MPFSEE), contribuind la menținerea păcii și a stabilității în zonă. Astfel de activități au fost desfășurate în cadrul Procesului Ministerial pentru Apărarea Sud-Estului Europei (SEDM)³⁶, lansat în 1996 cu scopul de a îmbunătăți cooperarea între țările din regiune. Printre activitățile SEDM se numără³⁷: constituirea Rețelei de Simulare pentru Europa de Sud-Est, interconectarea prin satelit a spitalelor militare, cooperarea la dezastre naturale, securitatea frontierelor, combaterea terorismului și cooperarea în domeniul industriei de apărare și cercetare. O altă inițiativă importantă a fost crearea Brigăzii Europei de Sud-Est (SEEBRIG), cu scopul de a sprijini menținerea păcii și operațiunile de ajutor umanitar efectuate de către NATO sau UE în cadrul ONU sau sub auspiciile OSCE, context în care Turcia a constituit, în perioada 2007-2011, Comandamentul Brigăzii Multinaționale Kabul, organizat sub conducerea ISAF. De asemenea, în decursul anului 2016, forțele armate turce vor participa la Operațiunea *Resolute Support*, având responsabilități semnificative la Aeroportul Internațional „Hamid Karzai” din Kabul³⁸.

În 2001, o altă inițiativă a Turciei a fost înființarea Grupului de Cooperare Navală la Marea Neagră (BLACKSEAFOR), cu participarea tuturor țărilor riverane (Bulgaria,

³³ *Defense White Paper of Turkey for 2007*, p. 1, disponibil online la: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=154908>, accesat la 10.12.2015.

³⁴ *Duplex turco-sirian (I)*, disponibil online la: <http://www.rumaniamilitary.ro/duplex-turco-sirian-1>, accesat la 28.11.2015.

³⁵ Joanna Andrusko, *The Crossroads of Turkey's Relationship with The West*, The Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs, January 2011, disponibil online la: <http://www.thewashingtonreview.org/articles/the-crossroads-of-turkeys-relationship-with-the-west.html>, accesat la 14.10.2015.

³⁶ Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Italia, Macedonia, Muntenegru, România, Serbia, Slovenia, Turcia, Ucraina și SUA sunt membri ai SEDM, iar Georgia și Republica Moldova au statutul de observatori.

³⁷ *Turkey's International Security Initiatives and Contributions to NATO and EU Operations*, 2011, disponibil online la: http://www.mfa.gov.tr/iv_european-security-and-defence-identity_policy_esdi_p_en.mfa, accesat la 10.12.2015.

³⁸ *DSACEUR Visits NATO Rapid Deployable Corps Turkey*, 24 aprilie 2015, disponibil online la: <http://shape.nato.int/dsaceur-visits-nato-rapid-deployable-corps-turkey>, accesat la 19.10.2015.



Georgia, România, Federația Rusă, Ucraina și Turcia). Ulterior, la 1 martie 2004, Forțele Navale turce au lansat Operațiunea *Black Sea Harmony*, cu scopul de a descuraja terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă și alte activități ilegale posibile în Marea Neagră.

5. Evoluția politicii externe și de securitate a Turciei contemporane

Din perspectivă istorică, Turcia a promovat o politică de neutralitate și bună înțelegere cu toate statele regiunii, semnând chiar și pactul Înțelegerii Balcanice cu România, Grecia și cu fosta Iugoslavie. După cel de-al Doilea Război Mondial este inclusă în sistemul de alianțe vest-europene, în 1952 devenind membru NATO și în 1963 membru asociat al Comunității Economice Europene (CEE).

Timp de aproximativ două secole, statul turc (fie că vorbim de Imperiul Otoman sau de Turcia modernă) s-a confruntat cu trei mari problematice în materie de securitate. Prima era legată de amenințarea permanentă resimțită față de vecinul său rus (imperiu, uniune sau federație, în funcție de momentul istoric), a doua era reprezentată de emergența ideilor și mișcărilor naționaliste, iar cea de-a treia se referea la condiția și dependența sa economică față de Occident.

Principiile de bază care au ghidat politica externă a Turciei de la fondarea Republicii, în 1923, au fost prudența și pragmatismul. În primii 10-15 ani de la crearea statului turc, politica sa externă a fost cu predilecție precaută, nereacționând foarte intens la evenimentele ce au avut loc în vecinătatea sa apropiată.

Ulterior, după cel de-al Doilea Război Mondial, Turcia a urmat cu strictețe direcțiile stabilite de SUA și NATO. Aceasta până când politica externă a Turciei a început să treacă printr-o transformare importantă, ce are ca scop așezarea Turciei între actorii influenți de pe harta globală.

Din punct de vedere oficial, Republica Turcia are structura unei democrații parlamentare. În prezent, regimul politic condus de R. T. Erdogan – deși reales recent – este contestat de o serie

de grupări radicale și teroriste, în special de organizații islamiste și formațiuni ale minorității kurde (de exemplu, PKK). Opoziția din Turcia este formată din Partidul Kemalist Popular Republican de centru-stânga (CHP), Partidul naționalist de centru-dreapta al Mișcării Naționaliste (MHP) și Partidul kurd-naționalist de stânga al Democrației și Păcii (BDP)³⁹. Divergențele politice dintre aceste trei partide diminuează influența opoziției în sistemul legislativ dominat de guvern.

Politica națională de securitate a Turciei este determinată de Consiliul Național de Securitate, care este compus din președintele Republicii, Guvern și comandanții forțelor armate turce⁴⁰. Această compoziție relevă rolul armatei în politică și în elaborarea politicii de securitate din Turcia.

Turcia este o putere emergentă care se află în ascensiune economică, comercială, diplomatică și militară⁴¹, așadar un stat în dezvoltare⁴², care este luat în considerare în disputele internaționale actuale. Astfel, la nivel politico-militar, Turcia a constituit un aliat permanent al SUA, cu atât mai mult în contextul în care statul turc este membru NATO. Totuși, istoria recentă a arătat că această relație cu Vestul a Turciei a reprezentat rezultatul unei comunități de interese, și nu de valori împărtășite.

În ciuda eforturilor depuse în vederea integrării în UE, Turcia a rămas independentă atât față de Vest, cât și față de lumea musulmană. Motivațiile pentru care Turcia nu a obținut calitatea de membru în Uniunea Europeană sunt de naturi diverse, dar cele mai utilizate în discursul politic au fost: respectarea drepturilor omului în problema minorității kurde, distribuția

³⁹ Andrea Binder, *The Shape and Sustainability of Turkey's Booming Humanitarian Assistance*, disponibil online la: <https://poldev.revues.org/1741#tocto2n1>, accesat la 12.12.2015.

⁴⁰ *About the National Security Council*, 2013, disponibil online la: <http://www.mgk.gov.tr/en/index.php/about-the-national-security-council>, accesat la 19.11.2015.

⁴¹ J. Deas, Y. Schemeil, *Un des modes de puissance chez les émergents*, disponibil online la: www.puissance.emergents.des.nouvelles.puissances, accesat la 24.11.2015.

⁴² Barry M. Rubin, Kemal Kirişç, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, Lynne Reiner Publishers, Boulder, London, 2001.



etnică a populației sale – îngrijorarea unor națiuni precum Franța și Germania cu privire la integrarea în UE a unui stat majoritar musulman, care ar constitui cea mai numeroasă populație a organizației – și economia sa instabilă, ca urmare a monedei instabile și a inflației ridicate.

În perioada post-Război Rece, Turcia și-a transformat politica și imaginea externă mai mult decât toate statele ex-comuniste⁴³. Acest efort constant a fost direcționat pentru a câștiga acceptul Occidentului și pentru a fi considerată parte a Europei. Pe fondul acestui efort, rolul său în plan internațional a crescut prin politica de implicare dusă în soluționarea unor probleme apărute la nivelul diferitelor regiuni și problematici de interes pentru comunitatea europeană și euroatlantică. Putem spune că această implicare a fost necesară din partea Turciei tocmai datorită așezării sale în epicentrul Eurasiei și în inima rimlandului.

Din 2002, sub conducerea Partidului Justiției și Dezvoltării (AKP), politica turcă a suferit o transformare rapidă. Orientarea ideologică a PKK este sensibil diferită de cea kemalistă (prooccidentală), drept pentru care acesta a condus o politică externă bazată pe așa-numitul neotomanism, tendință prin care a început construirea unui nou tip de naționalism și a unei concepții noi a națiunii⁴⁴. Astfel, identitatea națiunii este construită cu referire la trecutul său otoman, iar interesul național este definirea unei „mari națiuni”⁴⁵ sau crearea unui stat la fel de mare și puternic precum fostul Imperiu Otoman.

Principala problemă internă de securitate a Turciei este reprezentată de existența, pe teritoriul său, a unei comunități etnice kurde de aproximativ 20 de milioane de locuitori, concentrată în mare parte în unsprezece provincii din sud-estul țării⁴⁶, ce reprezintă 25% din populația statului. Situația

a stârnit o serie de conflicte sângeroase.

Istoric, politica externă a Turciei este grevată de cel puțin trei elemente: proclamarea, în 1975, a „statului autonom și federat turc al Ciprului”⁴⁷; relația sa tensionată cu Grecia, ce are la bază diferențele legate de problema delimitării platoului continental și a spațiului aerian al Mării Egee; tendința revizionistă regională, generată de către comunitatea kurdă, care urmărește exploatarea instabilității regionale pentru realizarea dezideratului său final – acela de a-și contura propriul stat Kurdistan, prin fragmentarea unor state precum: Siria, Irak, Turcia, Iran și Armenia, care au teritorii locuite de minorități kurde.

Mai mult, în ce privește politica sa de securitate, în prezent, pe lângă problemele interne, legate de modalitatea de asigurare a democrației și minoritatea kurdă, și problemele externe istorice enumerate, Turcia se află în centrul principalelor crize care afectează conjuncția continentului european cu cel asiatic: criza europeană generată de afluxul de imigranți dinspre statele problematice ale Orientului Mijlociu, în special din Siria, în contextul în care aproximativ 3 milioane de refugiați – din care mai mult de 2,5 milioane înregistrați⁴⁸, există numai pe teritoriul Turciei; criza din Siria, cu implicarea militară a F. Ruse în susținerea regimului alawit al lui Bashar al Assad, contrar dorințelor autorităților turce; criza din Orientul Mijlociu, generată de tendințele radicale secesioniste și alimentată de grupările teroriste ce acționează la nivel regional, precum Statul Islamic sau Al-Qaeda.

Atitudinea Turciei cu privire la evoluțiile din țările Orientului Mijlociu afectate de „Primăvara arabă” a variat în funcție de modul de abordare al Partidului Justiției și Dezvoltării și de percepțiile asupra țărilor în cauză. De exemplu, Turcia a ezitat să se implice în Yemen, deoarece nu îl considera a fi un stat important pentru agenda sa

⁴³ Barry M. Rubin, Kemal Kirişç, *op. cit.*, p. 1.

⁴⁴ Cenk Saracoglu, Ozhan Demirkol, „Nationalism and Foreign Policy Discourse in Turkey under the AKP Rule: Geography, History and National Identity” în *British Journal of Middle Eastern Studies*, Routledge, 2014, p. 302.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 315.

⁴⁶ *Kurds*, disponibil online la: <http://countrystudies.us/turkey/28.htm>, accesat la 19.11.2015.

⁴⁷ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, Nicolae Șteflea, *Statele lumii. Mică enciclopedie*, ediția a VI-a, Editura Meronia, București, 1995, p. 344.

⁴⁸ *Syria Regional Refugee Response Inter-agency Information Sharing Portal*, disponibil online la: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, accesat la 26.11.2015.



geopolitică, aceeași ezitare fiind manifestată și în cazul Libiei, cel puțin în faza inițială a crizei din 2011, după care a ajuns să participe la operațiile conduse în cadrul „coalitiei de voință” constituită din membri și parteneri NATO.

O implicare mai entuziastă a Turciei s-a realizat în Egipt, pentru înlăturarea regimului președintelui Mubarak, în speranța că „Frații Musulmani” vor prelua puterea, iar în criza siriană, deși la izbucnirea acesteia, în martie 2011, cele două state întrețineau relații politice excelente, acțiunea Turciei a atins cote maxime, susținând alungarea de la putere a regimului lui Assad și sprijin direct pentru eficientizarea opoziției, prin crearea la Istanbul, la 23 august 2011, a unei organizații-umbrelă, numită Consiliul Național Sirian, de fapt o coalitie constituită din grupuri antigvernamentale. După „Primăvara arabă”, Turcia pare să mizeze din nou pe o cooperare strânsă cu SUA, NATO și Uniunea Europeană.

În prezent, prin implicarea în Siria, oferind sprijin forțelor care luptă pentru înlăturarea regimului lui Bashar al-Assad, alături de alte state, precum Arabia Saudită, Qatar și, în mai mică măsură, SUA și unele state europene, se așază în opoziție cu Rusia și Iranul, care susțin regimul sirian, încă la putere. Cert este că, din cauza mizelor diferite urmărite în Siria de marile puteri, intrarea SUA și a aliaților NATO în Siria prezintă riscul apariției unei confruntări directe cu Rusia, și chiar a unei conflagrații mondiale.

Totuși, pe lângă problemele sale, Turcia duce o politică externă umanitară activă, prin implicarea în unele crize umanitare, precum cele din Somalia și Siria. Conștientă de avantajele demografice, economice, culturale și geopolitice, Turcia „nu se percepe ca un stat la marginea Europei, însărcinat cu apărarea intereselor Occidentului într-una din regiunile celei mai tulburări ale lumii”, ci se consideră „o țară centrală, în măsură să-și definească singură viziunea și interesele”⁴⁹. Așadar, interesele Turciei au fost anunțate pentru o lungă perioadă de timp și nu sunt limitate la a fi o putere regională, ci o putere mondială. Turcia se

prezintă pe sine ca fiind un actor geopolitic capabil să joace rolul unui broker major de securitate în regiune într-un moment în care evenimentele din Orientul Mijlociu capătă importanță crescută în sistemul de relații internaționale. Totuși, deși, în primă instanță, comunitatea internațională părea să înceapă a-i acorda credit în acest rol autoasumat de Turcia, problemele ridicate de desfășurarea procesului de democratizare a statului turc și modalitatea de gestionare a crizei siriene în derulare i-au diminuat din statut.

Concluzii

Moștenitoarea unor tradiții uriașe și a unei culturi eclectică, Turcia este poarta dintre Orient și Occident, drept pentru care, din punct de vedere geopolitic, poate fi considerată un stat-punte, dar și de interferență Est-Vest. Turcia reprezintă, în același timp, liantul dintre culturi, religii, mentalități, ideologii și sfere de influență multiple, chiar dacă nu antagonice.

Timp de decenii, politica de securitate și apărare Turciei s-a comasat în jurul inovației tehnologice continue în domeniul militar și menținerea unei rețele bine calibrate a relațiilor cu NATO și vecinii săi. Din momentul în care Turcia a început să se confrunte cu o serie de amenințări de securitate din ce în ce mai diverse, de la cele interne, reprezentate de terorismul manifestat de PKK, la cele externe, printre care opoziția Iranului referitoare la acordul statului turc de a găzdui facilități NATO, instabilitatea activă în Caucaz și tulburările politice din Irak și Siria, factorii de decizie politică de apărare și securitate din Ankara au început formularea de obiective materializate în planuri pe termen lung.

În prezent, Turcia se confruntă cu amenințări grave la adresa securității sale naționale, datorită unor elemente precum apariția și evoluția Statului Islamic, existența statelor eșuate în imediata sa vecinătate, emigrarea și/sau refugiul în masă în Turcia și către statele europene, escaladarea războaielor duse prin terți și a unor situații geopolitice incandescente, create ca rezultat al tendinței de reorganizare a configurației de putere la nivel global.

⁴⁹ Ionuț Constantin, „Criza economică și evoluțiile internaționale contemporane. Cine are de câștigat?”, în *Revista Geopolitică* nr. 43 din 2011, Editura TopForm, București, p.168.



Agenda de politică externă a Turciei de astăzi este foarte cuprinzătoare. Prioritățile sunt legate de interesele sale de securitate stringente, precum problema kurdă sau terorismul. În acest context, parteneriatul său cu SUA și calitatea de membru NATO vor fi exploatate la maxim în direcțiile sale de politică externă viitoare, deși la o primă vedere, pare că relația este ceva mai rece. Occidentul are nevoie de Turcia în cel puțin două problematici stringente pentru comunitatea sa de securitate: sprijinul acordat în intervenția în Siria, cel puțin prin baza aeriană oferită forțelor NATO pentru lansarea de atacuri asupra pozițiilor Statului Islamic și managementul fluxului de imigranți dintre Siria și Irak. În acest context, Turcia este statul care are potențialul de a aplana/intensifica tensiunile geopolitice dintre Europa, Levant și spațiul Pontului Euxin, având o poziție-cheie în desenarea hărții Noului Orient Mijlociu. De asemenea, la momentul actual, poate cântări greu în echilibrarea balanței globale de putere, prin influența exercitată în relația dintre cele două centre geopolitice, cel euroatlantist și cel euroasiatic.

Datorită noii situații geopolitice regionale create ca urmare a războiului civil din Siria, stabilitatea și securitatea națională a Turciei au devenit puternic interdependente cu cele ale statelor din regiune, această simțindu-și amenințată securitatea națională de către comunitatea kurdă, care dorește crearea Kurdistanului. Din această perspectivă, implicarea Turciei în Siria și Irak este justificată.

Așezarea sa în opoziție față de Federația Rusă în contextul crizei siriene, culminată cu acțiunea destul de recentă a Turciei de doborâre a unui avion rusesc nu a făcut decât să fragilizeze situația deja tensionată la nivel global. Dacă fiind calitatea sa de membru NATO, la o eventuală ripostă militară directă din partea Federației Ruse, Turcia ar putea invoca Art. 5 al Tratatului Nord-Atlantic, ceea ce ar putea duce la un război la scară globală.

În contextul geopolitic actual, prioritățile imediate ale Turciei ar trebui să fie focalizate spre normalizarea relațiilor diplomatice cu

țările vecine, și Federația Rusă în special, reintroducerea flexibilității în discursul de politică externă în vederea constituirii unui cadru propice pentru schimbarea strategiei de abordare în plan extern, în sensul restaurării puterii sale în plan regional, ameliorării relațiilor sale cu Occidentul și generarea de inițiative cu scopul de revigorare a procesului de aderare la UE.

În cazul în care Turcia nu își calibrează politica externă în conformitate cu noile realități, viitorul său rol în regiune este probabil să se confrunte cu multe constrângeri externe, dar și interne.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Convenția de la Montreux, 1936.
2. ***, Lausanne Peace Treaty, 1927
3. ANDRUSKO, Joanna, „The Crossroads of Turkey's Relationship with the West”, *The Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs*, January 2011.
4. BREZINSKI, Zbigniew, *The Grand Chessboard*, Basic Books, New York, 1997.
5. CONSTANTIN, Ionuț, „Criza economică și evoluțiile internaționale contemporane. Cine are de câștigat?”, *Revista Geopolitica*, nr. 43 din 2011, Editura TopForm, București.
6. de GOURDON, Come Carpentier, „Turkey: Nation or Empire”, în volumul *Turcia de la Kemal Atatürk la U.E.*, coordonatori Güven Güngör și Vasile Simileanu, Editura TopForm, București, 2014.
7. HALMAN, Talat S., *A Millenium of Turkish Literature*, Kalkan Printing and Pinding Co., Ankara, 2013.
8. HUNTINGTON, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 2003.
9. KARABELL, Zachary, *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*, The Gale Group Inc., 2004.
10. KUBILAY, Arin, „Turkish Think Tanks, the AKP's Policy Network from Neo-Gramscian and Neottoman Angles” în *Occasional Paper Series* vol. 4 - no. 1, Center for Turkish Studies Portland State University, June 2015.



11. MATEI, Horia C.; NEGUȚ, Silviu; NICOLAE, Ion; ȘTEFLEA, Nicolae, *Statele lumii. Mică enciclopedie*, ediția a VI-a, Editura Meronia, București, 1995.
12. MORRISON, David *Turkey restricts US access to the Black Sea*, 18 octombrie 2008, <http://www.david-morrison.org.uk/us/turkey-restricts-us-access.htm>.
13. NIES, Susanne, „Gaz și petrol către Europa. Perspective pentru infrastructuri”, în *Guvernarea Europeană și geopolitica energiei*, vol. 4, IFRI, Paris, 2008.
14. RUBIN, Barry M.; KIRIŞÇ, Kemal, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, Lynne Reiner Publishers, Boulder, London, 2001.
15. SARACOGLU, Cenk; DEMIRKOL, Ozhan, „Nationalism and Foreign Policy Discourse in Turkey under the AKP Rule: Geography, History and National Identity” în *British Journal of Middle Eastern Studies*, Routledge, 2014.
16. SÖNMEZ, Göktuğ, *Turkey's Renewed Ambitions on the Eurasian Energy Chessboard*, University of London, august 2015.
17. Site-ul Băncii Mondiale, www.worldbank.org
18. Site-ul oficial al Parlamentului European, <http://www.europarl.europa.eu>.
19. Site-ul oficial al British Petroleum, <http://www.bp.com>
20. Site-ul oficial al agenției de presă Reuters, <http://www.reuters.com>.
21. Site-ul oficial al forțelor armate turce, <http://www.mfa.gov.tr>
22. Site-ul oficial al Agenției pentru Refugiați a Organizației Națiunilor Unite (UNHCR) <http://data.unhcr.org>.

COMPANIILE MILITARE ȘI DE SECURITATE PRIVATE: VERIGA LIPSĂ DIN NOUA PARADIGMĂ DE SECURITATE IRAKIANĂ?

*Ecaterina MAȚOI**

La sfârșitul lunii mai, 2015, pe un website specializat al companiilor militare și de securitate private a fost făcută publică intenția Casei Albe de a mări numărul trupelor provenind din acest mediu în Irak, cu scopul de a împiedica Statul Islamic să ajungă în Bagdad. Paradoxal, această decizie a fost luată în momentul în care statul irakian dispunea de un număr de 600.000 de ofițeri de forțe de securitate, cheltuia anual 7 miliarde de dolari pentru apărare și avea la dispoziție o coalitiție internațională care sprijinea aerian trupele irakiene în lupta împotriva Statului Islamic. În timp ce analiza de specialitate a ultimilor doisprezece ani asupra companiilor militare și de securitate private din Irak a fost concentrată asupra rolului și utilizării din punct de vedere juridic sau etic al acestora, lucrarea de față încearcă să identifice dacă prezența acestor forțe private de securitate au afectat procesul de reconstrucție a armatei irakiene, urmărind rolul pe care acestea l-au avut încă din faza în care a fost desființată fosta armată irakiană, până la căderea Mosulului sub control ISIS, în iunie 2014.

Cuvinte-cheie: companii militare și de securitate private (CMSP), reconstrucția statului, reforma sectorului de securitate, ISIS, căderea Mosulului.

1. Contextul creării vidului de securitate irakian

„Este absolut esențial ca irakienii să fie convinși, că nu vom permite întoarcerea instrumentelor de represiune ale lui Saddam – respectiv a partidului Ba’ath, a serviciilor de informații sau a armatei. Nu ne-am trimis trupele să înconjoare o jumătate de glob pentru a-l răsturna pe Saddam doar pentru a găsi un alt dictator care să îl înlocuiască.”¹

Decizia luată de Paul Bremer, șeful Coaliției Autorității Provizorii, în mai 2003, prin Ordinul CPA nr. 2 privind dizolvarea armatei irakiene a fost una dintre cele mai controversate și criticate decizii în istoria Irakului post-Saddam. Această decizie a fost în contradicție directă cu recomandarea anterioară făcută de Ray Garner, șeful Oficiului pentru Reconstrucție și Asistență Umanitară (ORHA), care a perceput armata ca un element fundamental în stabilitatea statului irakian și, în special, în procesul de reconstrucție a noului Irak². Prin această decizie, una dintre

¹ Paul Bremer, *My Year in Irak: The Struggle to Build a Future of Hope*, New York, Simon and Schuster, 2006, p. 54.

² Ray Garner apud Dobbins, James & all., *Occupying Irak - a history of the coalition provisional Authority*, National Security Research Division, p. 52, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_

* Ecaterina MAȚOI este doctorand în Studii privind Orientul Apropiat și Mijlociu la Universitatea Basel, Elveția. E-mail: ecaterina.matoi@unibas.ch



cele mai importante instituții din istoria Irakului contemporan, un simbol al unității și stabilității naționale, a fost desființată. Această decizie a fost luată în conformitate cu strategia SUA de a elimina orice legătură a structurii militare irakiene cu Partidul Ba'ath, astfel creându-se baza unui proces nou de reconstruire a statului irakian, chiar dacă numărul membrilor Ba'ath era doar de 75.000 dintr-un număr total de 400.000 de forțe de securitate³. Trebuie menționat faptul că această decizie a fost în conformitate și cu dorințele noilor elite politice întoarse din exil, atât šiite cât și kurde, pentru care armata a reprezentat un instrument de represiune a fostului regim. În schimb, în opoziție cu eticheta pusă de noile elite politice, o mare parte a populației irakiene a fost foarte atașată de armată și de rolul pe care aceasta l-a avut de-a lungul istoriei Irakului⁴.

2. Construirea noii armate irakiene

Potrivit unui document emis în februarie 2006 de Departamentul de Stat al SUA, și desecretizat în ianuarie 2009, Congresul SUA a autorizat 20,9 miliarde de dolari în fonduri civile pentru a ajuta la reconstruirea Irakului în trei ani și jumătate, în urma *Operațiunii pentru Eliberarea Irakului* din aprilie 2003⁵. În această direcție, a fost definită *Pista de Securitate (PS)* menită să sprijine strategia națională a SUA, pentru a asigura o victorie deplină în Irak, așa cum este prevăzut în documentul menționat, pe trei direcții integrate: securitate, economie și politică. De asemenea, se menționează că progresul de-a lungul fiecare direcții contribuie la consolidarea celorlalte două, în timp ce obiectivul de PS este

MG847.pdf accesat la 10 octombrie 2015.

³ Fellows, James, „Why Irak Has No Army”, *The Atlantic Online*, December 2005 <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/12/why-irak-has-no-army/304428/>, accesat la 10 octombrie 2015.

⁴ Kendall D. Gott, Michael G. Brooks, *Warfare in the Age of Non-State Actors: Implications for the U.S. Army?* Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2007, p. 116.

⁵ Rebuilding Iraq: U.S. Achievements Through the Iraq Relief and Reconstruction Fund. U.S. State Archives, <http://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/rpt/60857.htm>, accesat la 12 octombrie 2015.

de a dezvolta capacitatea forțelor de securitate irakiene de a-și proteja țara „paralel cu ducerea unei campanii de neutralizare a insurgenței”. În realizarea obiectivului declarat, SUA au ajutat guvernul irakian să elibereze zone de sub controlul inamicului, la reconstruirea instituțiilor de securitate irakiene și cu instruirea forțelor de securitate. Din Fondul pentru Ajutorarea și Reconstrucția Irakului (FARI), cea mai mare parte a fost utilizată pentru pregătirea inițială a 80.000 de ofițeri de forțe de poliție irakiene, pentru pregătirea de specialitate a câtorva sute de funcționari polițiști și construcția de academii și secții de poliție. În afara fondurilor FARI, pentru pregătirea forțelor de securitate irakiene au mai fost utilizate fonduri și din bugetul statului irakian, precum și din fondurile venite dinspre Statele Unite (USG). Ca urmare, în decembrie 2005, peste 226.000 de ofițeri de forțe de securitate irakiene erau instruiți și echipați⁶.

După cum se poate observa în același document, construirea armatei irakiene a fost importantă, dar nu la fel de relevantă ca reconstrucția poliției, deoarece, după cum se subliniază în același document, în mai puțin de doi ani, Ministerul Apărării irakian a fost creat cu personal civil și militar, dar „mai sunt multe de făcut în direcția construirii instituțiilor și infrastructurii armatei irakiene”, în timp ce doar o treime din unitățile militare au fost dezvoltate până în anul 2005. Mai mult decât atât, când a fost vorba despre construirea unei instituții de securitate, prioritate au avut poliția irakiană și nu armata⁷. În cele din urmă, armata irakiană a fost concepută cu dificultate, ca o structură însărcinată doar cu menținerea securității interne și sprijinire a forțelor aliate în ofensiva împotriva insurgenței sunnite și šiite. Fiind administrată de o putere străină abia acceptată de noile elite militare, aceasta este marcată, la rândul ei, în primii ani după 2003, de haos instituțional și de fracturile multiple, care traversau în acele momente societatea irakiană, cât și noile structuri ale statului. Recrutarea în structurile militare și de securitate a fost făcută, de cele mai multe ori,

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

pe baza criteriilor de patronaj, în conformitate cu noile rețele de influență construite de elitele šiite și kurde, în timp ce haosul existent la nivel local a facilitat inclusiv reintegrarea foștilor adepți ai regimului lui Saddam sau chiar a unor simpatizanți ai insurgenței⁸. Persistența milițiilor etno-confesionale și a grupurilor paramilitare în teritoriu, de multe ori a interferat și interferează cu procesul de (re)construire a forțelor militare și de securitate. În ceea ce privește Regiunea Autonomă a Kurdistanului, efectivul oficial al armatei a fost integral atribuit forțelor *Peshmerga*, care deja își manifestau devotamentul lor, în principal față de guvernul din Erbil⁹.

Problemele interne deja existente în interiorul armatei irakiene s-au observat, în special, în timpul conflictului sectar, care a avut loc între 2005 și 2007, când efective întregi ale armatei

și în comunități, deoarece cei mai mulți militari šiiti erau loiali și fideli mai mult identității religioase decât statului irakian și că în interiorul armatei nu exista un sentiment al unității, specific unei armate în general. În ciuda faptului că armata irakiană a fost, odată, o forță militară formidabilă, că SUA a cheltuit într-o decadă peste 20 de miliarde de dolari pentru instruirea și echiparea forțelor¹⁰ de securitate irakiene și că acestea au peste 200.000 de personal activ, începând cu momentul Mosul din iunie 2014, se dovedește, în fiecare zi, că aceeași armată că nu este în măsură să-și îndeplinească funcția principală: protejarea Irakului ca stat, atât în fața amenințărilor interne, cât și față de cele externe, chiar dacă aceasta este susținută de mai mult de 400.000 de ofițeri ai forțelor de securitate și de Coaliția Internațională. Figura nr. 1 prezintă

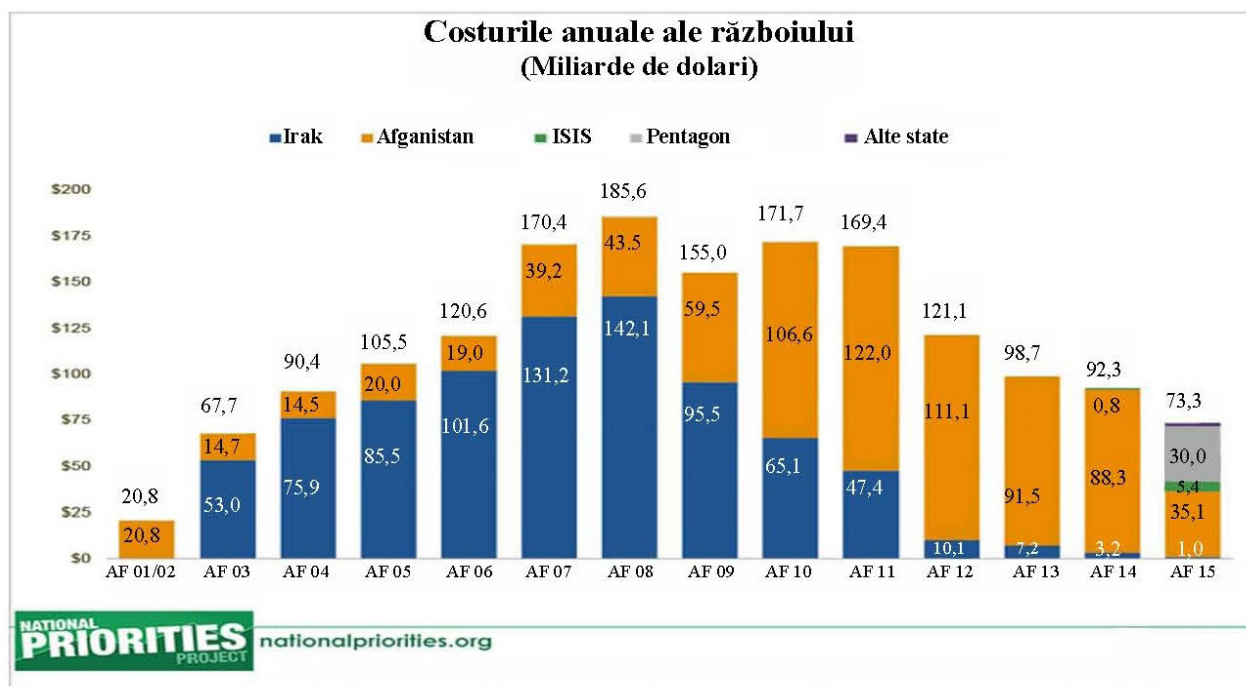


Figura nr 1: Costul anual al războiului din Irak (în miliarde de dolari), între 2003-2015 pentru cetățenii SUA¹¹

au fost folosite de către diferiți lideri politici și militari šiiti împotriva sunniților din structuri, cât

⁸ Al-Marshi, Ibrahim, Salama, Sammy, *Iraq's Armed Forces: An Analytical History*, Routledge, 2008, pp. 209-211.

⁹ Dobbins, James & all., *Occupying Iraq - a history of the coalition provisional Authority*, National Security Research Division, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG847.pdf, accesat la 10 octombrie 2015.

doar o parte din fondurile care s-au cheltuit în Irak în perioada post-Saddam. În conformitate cu aceste date, exact în perioada în care armata

¹⁰ *Iraqi Army*, <http://www.globalsecurity.org/military/world/irak/nia.htm>, accesat la 10 octombrie 2015.

¹¹ Sursă: National Priorities Project, <https://www.nationalpriorities.org/cost-of/resources/notes-and-sources/>, accesat la 12 octombrie 2015.

irakiană a fost în reconstrucție, doar cetățenii SUA au cheltuit pentru Irak, sute de miliarde de dolari.

3. Armata irakiană nu mai există?¹² Dar înainte de iunie 2014?

Dizolvarea armatei irakiene, în mai 2003, a lăsat în urmă soldați și ofițeri fără nicio perspectivă profesională, într-un Irak care trecuse deja prin mai mult de un deceniu de lungi crize sociale și economice. În acest context, pierderea statutului profesional și lipsa de perspective financiare a transformat situația fostelor forțe de

în 2007, pe generalul de brigadă Khalil Nabil să facă o analogie istorică într-un interviu: „Vom reveni la formula dezastruoasă din timpul mandatului britanic, atunci când au existat două centre de comandă – unul irakian, care a servit doar ca un du-te-vino, și unul străin, care lua toate deciziile?”¹³.

Ca urmare, mulți dintre foștii militari, în special din zonele sunnite, se vor alătura insurgenței împotriva noilor elite irakiene și forțelor străine. Astfel că, din mai 2003, situația de securitate din Irak se va înrăutăți în următorii ani, până în 2007 la 2008, și din nou după 2011, după cum se poate observa în Figura nr. 2.

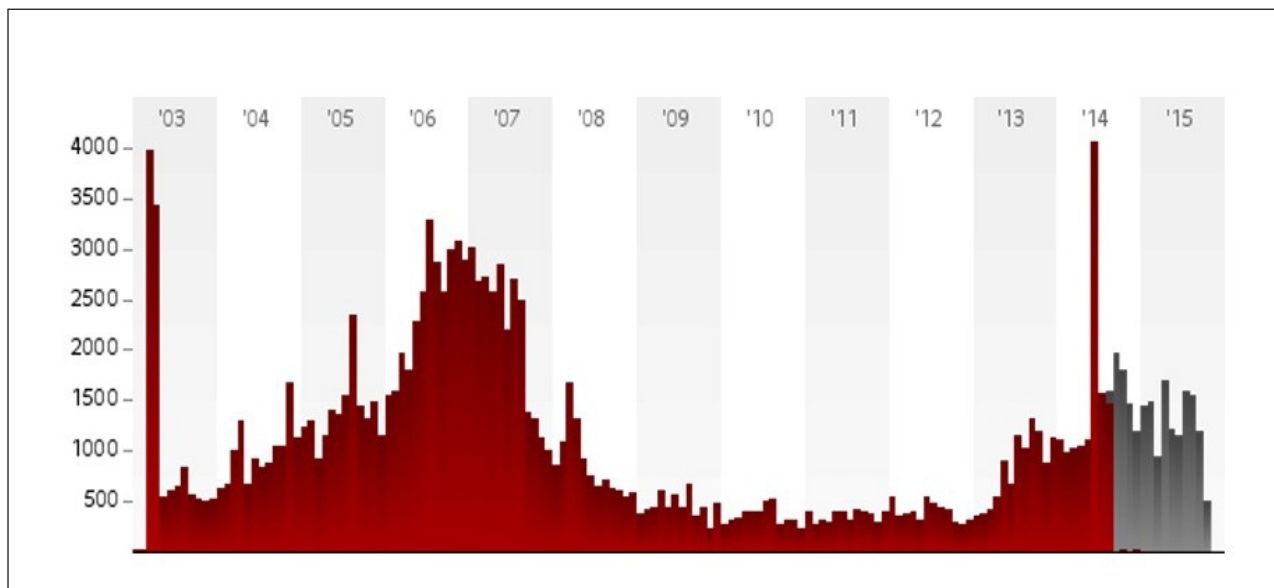


Figura nr. 2: Numărul victimelor în rândul civililor ca urmare a violențelor înregistrate în Irak între 2003-2015¹⁴

securitate într-o dramă. Cu excepția problemei financiare, un alt aspect important trebuie menționat: un sentiment care a afectat cea mai mare parte a armatei, în special ofițerii sunniți, respectiv, sentimentul de umilință; într-o țară în care *onoare (sharaf)* este o virtute supremă, desființarea armatei de către o putere străină a fost percepută ca o insultă de către ofițerii de rang înalt, precum și de majoritatea irakienilor; acest sentiment a fost adâncit de lipsa de suveranitate a noii armate irakiene, ceea ce l-a determinat,

Potrivit site-ului organizației Iraki Body Count, numărul de victime în rândul civililor, începând cu mai 2003 până în prezent (octombrie 2015), este cuprins între 144.250 – 165.926. Aceste date sunt relevante, deoarece în perioada 2006-2007, armata irakiană a fost responsabilă cu protecția cetățenilor împotriva amenințărilor interne, iar după 2010 și împotriva amenințărilor externe.

Tocmai disoluția oricărei structuri oficiale de securitate a statului irakian și, mai ales,

¹² Barry R. Posen (profesor de Științe Politice la MIT), „Armata irakiană nu mai există”, *Defence One*, <http://www.defenseone.com/ideas/2015/06/iraki-army-no-longer-exists/114607/>, accesat la 12 octombrie 2015.

¹³ Quoted in Al-Marshi, Ibrahim, Salama, Sammy, *Iraq's Armed Forces: An Analytical History*, Routledge, 2008, p. 214.

¹⁴ *Iraq Body Count Data*, <https://www.irakbodycount.org/database/>, accesat online la 10 octombrie 2015.



generalizarea violenței, de la cea societală la cea politică, îndreptată, prin excelență, împotriva oricăror structuri străine, dar și a noilor autorități politice și administrative irakiene, au impus, foarte rapid, necesitatea unei utilizări masive a companiilor private de securitate, la o amplitudine nicicând atinsă în nicio altă parte, până în prezent. Necesitatea reconstrucției postconflict a Irakului și prezența numeroasă a diferitelor entități militare, politice, economice, străine, care și-au propus gestiunea noului stat irakian post-Saddam, au impus acest fenomen, mai ales în măsura în care forțele militare tradiționale prezente în Irak în contextul ofensivei din 2003 nu aveau nici capacitatea și nici pregătirea de specialitate pentru a asigura servicii de protecție și de securitate diversificate.

4. CMSP – o scurtă istorie

Originile acestor tipuri de organizații (CMSP) se regăsesc în fenomenul mercenarilor, a cărui istorie este foarte lungă, cu rădăcini încă din Antichitate. Totuși, mai ales în ultimele decenii, distincția dintre cele două devine tot mai mare, pe măsură ce CMSP cunoaște un proces de oficializare instituțională și juridică. Astfel, în ceea ce privește statutul de mercenar, potrivit Protocolului Adițional I, din anul 1977, adus Convenției de la Geneva din 1949, acesta este definit ca „o persoană care ia parte la un conflict armat, care nu este cetățean sau o parte la conflict, și este motivat să ia parte la ostilități, în principal, de dorința de câștig privat”¹⁵. Luat în această accepțiune, termenul *mercenar* a avut constant o conotație negativă, motivațiile financiare fiind larg discreditate în raport cu cele care fundamentează fidelitatea participanților la armatele naționale sau la corpurile de voluntari: naționalismul sau atașamentul ideologic-politic. În secolul al XX-lea, fenomenul mercenarilor a cunoscut o mare amploare în contextul decolonizării Africii, când au făcut parte din rândul structurilor care

s-au opus mișcărilor de eliberare din regiune sau când au fost folosiți în diferitele confruntări dintre facțiunile care-și disputau puterea, în state africane, post-independență. În acest context, ONU a decis să condamne activitățile mercenare, însă doar în situațiile când recrutarea era făcută pentru a da jos un guvern legitim al unui stat ONU sau pentru a lupta împotriva unor mișcări de eliberare națională. Mai mult, Protocolul Adițional I¹⁶, fără să interzică în mod explicit fenomenul, stabilește că mercenarii sunt lipsiți de protecția de care se bucură combatanții legitimi, adică drepturile prizonierilor de război. Convenția Internațională împotriva mercenarilor, din 1989¹⁷, nu reușește, nici ea, să elimine acest fenomen însă, după sfârșitul Războiului Rece, acesta cunoaște importante transformări, înspre o instituționalizare și oficializare tot mai mari, sub forma unor noi structuri private, dar strâns legate de structurile statelor. Ca urmare, așa cum stabilesc mai mulți autori, astăzi putem stabili patru categorii de actori ce pot fi desemnați, în sensul foarte larg al termenului, drept mercenari¹⁸.

Prima categorie este aceea a mercenarilor clasici, adică indivizi sau grupuri care sunt motivați strict de câștiguri financiare și sunt recrutați de diferite forțe pentru a lupta în teatrele de operațiuni. *A doua categorie* este cea a mercenarilor motivați mai degrabă de considerente ideologice sau religioase – este cazul militanților islamiști care au plecat să lupte în Aghanistan, Bosnia, Kashmir sau al celor ortodocși din Rusia sau alte state din Europa de Est care au sprijinit forțele sârbești în fosta Iugoslavie. *A treia categorie* este formată din grupări care nu pot fi desemnate ca mercenari în sens clasic, combinând atât motivațiile financiare, cât și cele ideologice sau

¹⁵ Protocolul I Adițional din 1977 la Convenția de la Geneva din 1949, articolul 47, <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdcl25641e0052b079>

¹⁶ Protocolul I Adițional din 1977 la Convenția de la Geneva, disponibil la <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/470>

¹⁷ International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, UN General Assembly Resolution 44/34, 4 December 1989, <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r034.htm>

¹⁸ David Isenberg, *Soldier of Fortune, Ltd.: A Profile of Today's Private Sector Corporate Mercenary Firms*, Center for Defense Information Monograph, November, 1997, <http://www.aloha.net/~stroble/mercs.html>

diferite interese colective. Aici se încadrează, de exemplu, milițiile private, grupările militare atașate de partide, sau cartelurile de droguri, care apără comunitățile din care provin – precum în Irak.

În sfârșit, a *patra categorie* este un fenomen recent, apărut după sfârșitul Războiului Rece, acela al corporațiilor cu funcții de asigurare a securității, care oferă, într-o manieră legală, o serie de servicii militare și de securitate, pe bază de contract. Denumite inițial companii de securitate private („private security companies”), ele propun asistență militară, participarea la operații de luptă, utilizarea unor sisteme de armament complexe, antrenarea forțelor locale de poliție sau de armată, furnizare de intelligence și securitate, consultanță în problematici de risc etc.

Mai întâi, dacă acestă din urmă avea, esențialmente, o dimensiune individuală sau cuprindea mici grupuri adesea infracționale, în schimb, CMSP sunt instituții oficiale, înregistrate în unele state, având o perfectă vizibilitate publică și un statut juridic și comercial reglementat potrivit legilor din statul de proveniență. Mai apoi, la nivelul personalului folosit, acestea cuprind mult mai multe categorii profesionale decât simpla condiție a mercenarului venind din altă țară. CMSP poate avea un personal format din membri provenind din țara unde compania are sediul, din membri provenind din țara-gazdă, în care acționează și desfășoară operațiuni, sau din membri provenind din alte țări¹⁹.

Ceea ce se poate evidenția, ca o percepție generală, este amploarea masivă luată de fenomenul CMSP în ultimii 20 de ani, când

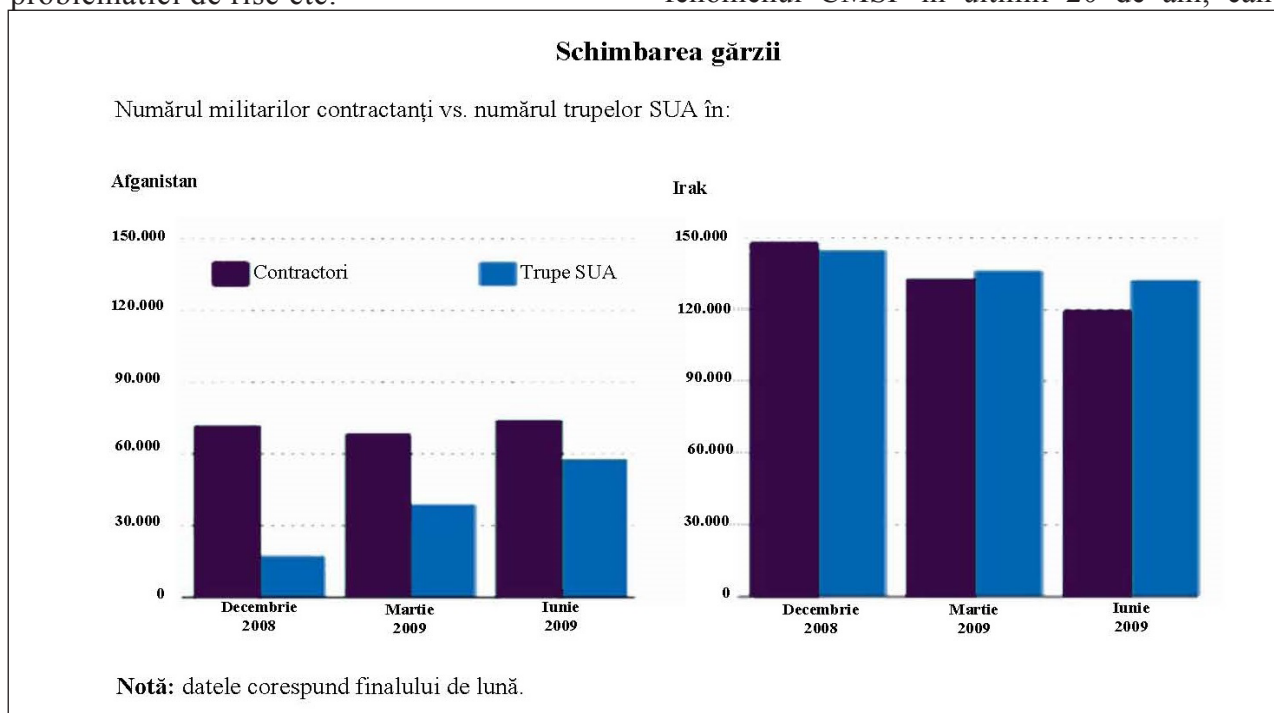


Figura nr. 3: Numărul militarilor contractanți versus numărul forțelor SUA în Afganistan și Irak între decembrie 2008-iunie 2009²⁰

Desemnate astăzi sub termenul de „private military and security companies” (CMSP), ele sunt structuri hibride care combină interesul financiar cu furnizarea de servicii specializate care transcend autoritatea oficială a statelor și țin de o dimensiune privată. Diferențele față de fenomenul mercenar sunt destul de importante.

¹⁹ Christopher Kinsey, *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, 2006.

²⁰ Departamentul Apărării al SUA, apud August Cole, „Afghanistan Contractors Outnumber Troops: Despite Surge in U.S. Deployments, More Civilians Are Posted in War Zone; Reliance Echoes the Controversy in Iraq. August 2009”, Wall Street Journal, <http://www.wsj.com/articles/SB125089638739950599>, accesat la 11 octombrie 2015.



se dezvoltă nenumărate structuri private de securitate în Statele Unite și cele din Europa de Vest. Aceasta se însoțește, evident, de o substituție tot mai mare a personalului militar clasic de către angajați CMSP, mai ales în situațiile de conflict sau postconflict prelungite, precum cele din Afganistan și Irak. Dacă luăm cazul Irakului, se poate observa că, în 2003, raportul dintre trupele militare și contractori era de 10 la 1, pentru a deveni, în 2007, de 2 la 1. În acel an, numărul persoanelor angajate în diferitele CMSP finanțate de Statele Unite era de aproximativ 190.000, pentru ca, în 2009, numărul total de contractori care lucrau în aria de responsabilitate a US Central Comand să fie de peste 240.000 de persoane²¹.

Există mai multe cauze ale dezvoltării acestui sector; ele țin, în primul rând, de o dimensiune obiectivă a căutării de surse alternative de asigurare a securității, într-un sistem internațional unde sursele de risc se multiplică și segmentele care necesită furnizare de securitate sunt din ce în ce mai multe. Astfel, după relaxarea survenită odată cu încheierea Războiului Rece, simultan cu reducerea cheltuielilor de înarmare, a survenit și un surplus de personal militar, adesea foarte bine antrenat și specializat, a cărui expertiză și abilități nu-și mai găseau locul în structurile tradiționale. La acestea se adaugă reducerile ca atare ale personalului militar, datorate mai ales eliminării conșcripției, ceea ce, cumulat cu reducerile de buget, a motivat emergența unor structuri specializate private, care să preia sarcinile de instruire, de securitate, atât în cadrul structurilor oficiale ale statelor, mai ales în SUA, cât și pentru tot mai mulți clienți privați, mai ales în sector economic, în contextul delocalizărilor provocate de globalizare, cel mai adesea spre regiuni problematice din punct de vedere al securității²². Astfel, Blackwater, în momentul formării sale, a avut, prin excelență, rolul de a oferi expertiză și instruire de nivel înalt pentru pregătirea forțelor militare americane și a unităților de Operații Speciale.

²¹ David Isenberg, *Shadow Force: Private Security Contractors in Iraq*, Praeger, 2009, p. 9.

²² Peter Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003.

Toate acestea survin într-un context general al unei dinamici crescânde de privatizare a războiului, în diferitele spații de conflict, și mai ales a serviciilor de reconstrucție și de gestiune postconflict, când toate necesită personal cât mai calificat și mai eficient din punct de vedere al operațiilor și al activităților desfășurate.

CMSP sunt deci un produs al globalizării crescânde, al liberalizării tot mai mari a serviciilor private, care se transferă inclusiv în câmpul a ceea ce era, prin excelență, domeniul de autoritate al statelor, adică cel al gestiunii securității. Este o industrie ce a căpătat multiple forme, de la companiile ce acționează la nivel internațional, contractate de mari puteri, precum Statele Unite, până la diferite structuri ce acționează la nivelul statelor ca atare, forțe militare sau de poliție locale, precum și companii de securitate ce asigură tot mai multe sarcini la nivel intern²³.

În sfârșit, utilizarea CMSP răspunde și unei necesități politice a statelor de a menaja cât mai mult percepțiile publice negative privind implicarea în diferitele spații de conflict, mai ales când este vorba de situații în care interesul național sau de securitate direct al statului – precum SUA sau puteri europene, nu sunt perceptibile foarte vizibil. Ca urmare, substituția forțelor militare naționale cu cele furnizate de CMSP face ca problematica pierderilor umane să aibă un impact colectiv negativ mai redus. La fel, administrativ și logistic, este mai facil pentru autoritățile naționale să contracteze actori privați decât să pună în mișcare complexul angrenaj instituțional al structurilor militare și de securitate oficiale, mai ales când aceasta necesită decizii politice interne și discuții în cadrul societății civile.

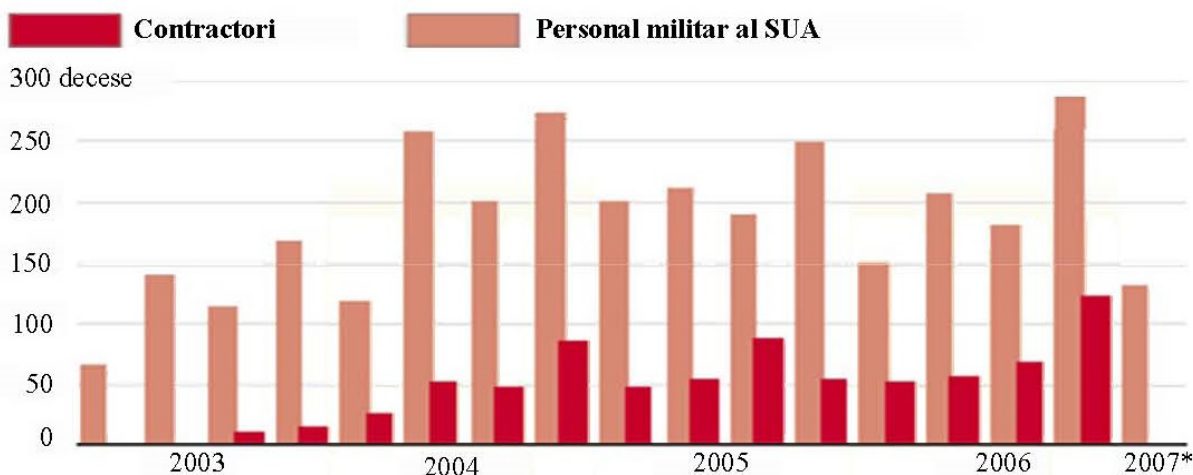
5. CMSP în Irak

Pentru a înțelege explozia fenomenului CMSP în Irak, după 2003, trebuie în mod obligatoriu ca el să fie plasat în contextul realităților interne

²³ Carlos Ortiz, „The Private Military Company: An Entity at the Centre of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility,” în Thomas Jäger, Gerhard Kümmel (eds.), *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, VS Verlag, 2007, pp. 55–68.

Numărul deceselor contractorilor în Irak crește

Departamentul Muncii al SUA a înregistrat 769 de decese ale contractorilor în Irak de la invadarea din martie 2003 condusă de SUA.

Numărul de decese în Irak, trimestrial

* Date disponibile doar pentru ianuarie și februarie. Date indisponibile pentru contractori.

Figura nr. 4: Numărul morților în rândul forțelor militare private în comparație cu cele ale trupelor SUA în Irak, în perioada 2003-2007²⁴

irakiene – marcate de generalizarea unui climat de violență – și în politicile de securitate și economice ale puterilor externe, în primul rând Statele Unite, care-și asumă rolul de a gestiona tranziția politică în Irak și mai ales reconstrucția sa economică și instituțională. În acest sens, după 2003, autoritățile americane (și, adiacent, aliații lor care au luat parte la coaliția anti-Saddam, în primul rând Marea Britanie) au încercat să plaseze procesul de reconstrucție a Irakului în logica unei dinamici liberale și capitaliste, invitând numeroase firme – mai ales cele aflate în diferite relații de clientelism cu structurile de putere americane – să investească și să participe la programele de reconstrucție și de dezvoltare. Și aceasta deoarece nici forțele SUA, nici cele ale altor state participante la coaliție nu și-au asumat sarcina de a oferi servicii de securitate publică personalului civil străin, administrativ sau în business venit în Irak. La fel, dizolvarea

de către Coaliția Autorității Provizorii a tuturor structurilor militare, de securitate, civile, ale vechiului regim a lăsat un vid de autoritate la scara teritoriului – cu excepția relativă a Regiunii Autonome Kurde pe care nici autoritățile Coaliției și nici noile autorități irakiene nu au avut posibilitatea să-l umple foarte rapid. În plus, acordarea de imunitate companiilor străine în fața legii irakiene de către Paul Bremer, chiar înainte de a pleca din Irak, în 2004, a contribuit la creșterea numărului de crime, abuzuri și participarea la activitățile de tortură ale CMSP, mai ales la închisoarea Abu Ghraib, sub umbrela unei societăți care presta servicii de traducere²⁵.

Ca urmare, încă din 2003, numărul mare de contractori externi care intră în Irak, precum și cel al diferitelor organizații și structuri internaționale însărcinate cu gestiunea tranziției și a reconstrucției au necesitat o cantitate crescândă de structuri de securitate eficiente, mai ales în

²⁴ Sursă: Departamentul Forțelor de Muncă din cadrul Departamentului de Apărare a SUA citat pe un site de specialitate a CMSP.

²⁵ Jäger, Thomas, Kümmel, Gerhard, *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, Springer Science & Business Media, 2009, p. 384.



contextul violențelor tot mai mari. Numărul lor a crescut constant, de-a lungul anilor, dar a existat o permanentă lipsă de transparență în ceea ce privește numărul lor real, cifrele furnizate de Departamentul Apărării al SUA (DoD) sau Departamentul de Stat, sau de Ministerul Irakian de Interne fiind întotdeauna aproximative. În mod legal, Memorandumul 17 al Coaliției Autorității Provizorii prevedea că toate CMSP trebuie să se înregistreze pe lângă Ministerul de Interne irakian, până în 1 iunie 2005, ceea ce nu s-a întâmplat decât parțial, multe continuând să funcționeze și mai ales să intre în Irak fără ca autoritățile irakiene să fie înștiințate, în mod oficial²⁶. Chiar dacă o licență ar fi fost revocată (cum a fost cazul cu aproximativ 30 de CMSP), a fost creat un colaj format din filiale străine, corporații-mamă și entități asociate, fiecare dintre ele ca entități juridice distincte, astfel încât pentru oficialii irakieni era imposibil să scoată în afara legii entități întregi care formau, de fapt, o singură companie de profil, britanică sau americană. În 2006, mai multe rapoarte subliniau că unele companii de top care operau în Irak nu erau înregistrate oficial în Bagdad sau pe lângă Guvernul Regional al Kurdistanului (KRG), Ministerul Afacerilor Interne, precum BH Defense, CACI, DynCorp International, și G4S, toate fiind titulari de contracte profitabile cu Departamentul Apărării și Departamentul de Stat american. Astfel, se consideră că în 2004 și 2005 peste 60 de companii au fost prezente în Irak, cu un personal între 20.000 și 25.000 de angajați²⁷.

În 2006, numărul era estimat la 181, cu peste 48.000 de angajați. În 2008, conducerea Asociației Companiilor Militare și de Securitate Private din Irak estima un număr de peste 60 de companii private de securitate; în cadrul acestora, între 25.000 și 30.000 de angajați aveau ca sarcină asigurarea securității personalului

agențiilor guvernamentale americane ca atare, precum Departamentul de Stat sau Departamentul Apărării, în vreme ce 48.000 de angajați lucrau pentru paza celorlalți contractori prezenți în Irak (firme de stat sau private), a organizațiilor internaționale, ONG-uri, media, persoane particulare etc.²⁸.

În 2010, doar funcționarii din Irak care lucrau pentru Departamentul de Stat erau păziți de 2700 de membri ai CMSP și mai ales se considera că necesarul real, în viitor, trebuia să fie de 7000 de contractori de securitate. Și aceasta în contextul retragerii trupelor americane din Irak, în 2011, când ambasada americană și personalul administrativ care lucrau pentru diferitele structuri oficiale ale statului american și-au dublat numărul celor însărcinați cu securitatea lor. În 2011, numărul oficial al CMSP înregistrate în Irak, potrivit Ministerului de Interne, era 129, fără ca toate să mai fie încă active. La fel, în ultimii ani s-a constatat o creștere a companiilor irakiene în raport cu cele străine: în 2010 au fost înregistrate 72 de companii private de securitate irakiene și doar 28 străine. Totuși, în cazul celor irakiene situația este mai complicată.

De-a lungul anilor, din punct de vedere al țării de origine al companiilor neirakiene, majoritatea au fost înregistrate în Statele Unite (45), urmate de cele din Marea Britanie (18), apoi Emirate (6), Franța, Canada, Africa de Sud. Un aspect esențial care trebuie remarcat este faptul că unele dintre companii au întreținut strânse legături și au integrat în rândul lor foști ofițeri sau funcționari de nivel înalt din domeniul militar, intelligence sau politic ce au facilitat, foarte adesea, contractele și contactele cu instituțiile de stat. A fost cazul mai ales al companiilor Blackwater, Global Risk Strategies, Steel Foundation²⁹.

Dar politicile lor nu au fost eficiente numai la Washington, ci, de asemenea, și în Sandbox,

²⁶ The Memorandum no.17, http://www.trade.gov/static/irak_memo17.pdf, accesat la 11 octombrie 2015.

²⁷ David Isenberg, *A Fistful of Contractors: The Case for a Pragmatic Assessment of Private Military Companies in Iraq*, British American Security Information Council, Research Report, September 2004, https://wikileaks.org/gifiles/attach/23/23108_Fistfull%20of%20contractors.pdf

²⁸ Armendariz Leticia, Palou-Loverdos Jordi, *The Privatization of Warfare, Violence and Private Military & Security Companies: A factual and legal approach to human rights abuses by PMSC in Iraq*, Creative Commons Print, 2011.

²⁹ Isenberg David, *The Good, the Bad, and the Unknown: PMCs in Iraq, paper at „Guns 'n gates: The role of private security actors in armed violence”*, Cost Action 25 Working Group 3, Bonn, Germany, February 9-10, 2006.



dintr-o anumită perspectivă. Erau considerați profesioniști cu experiență, mai bine echipați, coordonați și bucurându-se de sprijinul unor persoane extrem de influente cu care au creat conexiuni emoționale, așa cum se poate observa din faptul că CMSP își pun viața în pericol pentru protecția lor. În același timp, au avut o abordare foarte diferită de combatere a unor nevoi imediate, precum ar fi colectarea de informații și un anumit grad de înțelegere a culturii locale, deoarece, de multe ori, aceștia foloseau angajații locali pentru a putea acționa.

În mod previzibil, acestea au beneficiat de contractele guvernamentale cele mai importante, în primul rând cele integrate în programul Worldwide Personal Protective Services al US Department of State, însărcinat cu protecția personalului și a obiectivelor fixe americane din statele cu riscuri de securitate înalte. În Irak, trei companii de securitate au avut dreptul de a furniza servicii în acest program: Blackwater, Triple Canopy și Dyncorp International; ele au mai primit contracte, în acest sens, și în fosta Iugoslavie, în teritoriile palestinienne, Israel sau Afganistan. Departamentul Apărării a folosit, la rândul său, serviciile unor CMSP în Irak, mai întâi pentru securitatea personalului militar superior cu vizibilitate publică, inclusiv proconsul SUA – acestea au fost atribuite companiei Blackwater. Acest recurs masiv din partea agențiilor guvernamentale americane și străine prezente în Irak la serviciile oferite de companiile private de securitate a legitimat statutul acestora și a facilitat și mai mult utilizarea lor masivă, după anul 2003³⁰. De altfel, dezvoltarea la scară largă și valorizarea potențialului acestora, mai ales în zonele de conflict sau postconflict, a fost formulată în noua strategie de securitate post-2001, ca fiind „războiul împotriva terorismului”.

Luând ca pretext riscurile foarte mari și climatul generalizat de violență, companiile au taxat serviciile pe care le ofereau la prețuri fabuloase. Salariul unui angajat, mai ales din CMSP americane sau britanice, era între 300 și

1.500 de dolari pe zi. Cei mai bine plătiți erau membrii Blackwater. Consecința imediată a fost o creștere a numărului celor care au părăsit structurile militare și de securitate oficiale ale diferitelor state, în primul rând cei cu înaltă expertiză, pentru a se integra, din considerente financiare, în corporațiile private. Pe de altă parte, companiile străine civile prezente în Irak pentru a participa la procesul de reconstrucție, în primul rând cele care lucrau pentru guvernul american, au avut disponibilitatea de a plăti sumele imense cerute pentru serviciile prestate de CMSP tocmai pentru că fondurile erau plătite de către structurile federale americane³¹.

În 2008, de exemplu, se aprecia că 25% din bugetul total al contractorilor din Irak era dedicat plății serviciilor de pază și de securitate³². Nu doar că aceasta a însemnat, implicit, că sumele dedicate reconstrucției au fost reduse semnificativ, în dauna societății irakiene, ca atare, dar, de multe ori, serviciile au fost oferite la prețuri mult mai mari decât ar fi fost normal. Aceste salarii au fost, însă, plătite preferențial. Serviciile de securitate din Irak au recrutat personal din peste 30 de țări, incluzând și irakieni. Dar, în funcție de originea acestora – și nu neapărat de calificare și de tipul de servicii efectuate, plățile au privilegiat, în mod clar, pe cei proveniți din state occidentale, în primul rând americani și britanici. În plus, CMSP au neglijat asigurarea accesului propriului personal la servicii medicale în cazul în care erau răniți, îi obligau să lucreze fără echipament adecvat de protecție (vehicule fără blindaj) prost echipate, îi recrutau prin metode menite să inducă în eroare cu privire la condițiile de lucru, de multe ori refuzau plata salariului, sau îl plăteau doar parțial; în unele cazuri, foloseau detenția ilegală în cazul în care unii dintre angajați își exprimau voința de a părăsi țara. Angajații irakieni care lucrau pentru Eryns, de exemplu, primeau un

³⁰ CRS Report for Congress, Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues, Congressional Research Service, August 25, 2008, <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf>

³¹ Special Inspector General for Iraq Reconstruction, Quarterly Report to the United States Congress, Office of the Special Inspector General for Iraq Reconstruction, April 30, 2007.

³² Congressional Budget Office, Contractor Support of U.S. Operations in Iraq, Congress of the United States, August 2008, <https://www.cbo.gov/sites/default/files/110th-congress-2007-2008/reports/08-12-irakcontractors.pdf>



salariu de top de aproximativ 8 dolari pe zi. Prin urmare, angajații irakieni erau investiții foarte bune, pentru că ei nu aveau nevoie de transport pe distanțe lungi și/sau de cazare³³.

Gândirea corporatistă a administrației Bush, de departe actorul statal cel mai influent în Forța Multinațională din Irak (MNF-I), a evaluat situația dintr-o perspectivă extrem de limitată și nerealistă: eficacitatea unui eșalon în interiorul unui aparat complex, cu operațiuni pe mai multe niveluri, care combina o abordare militară, ajutor umanitar și investiții private consistente pentru reconstrucția Irakului. Urmărind securizarea unei probleme, s-a interpretat greșit imaginea de ansamblu, sub protecția imunității împotriva urmării penale validă pe teritoriul irakian, în vigoare începând cu 27 iunie 2004³⁴, care a încetat în ultimele luni ale anului 2008 (Acordul privind Statutul Forțelor – SOFA)³⁵. Un raport din 2007, realizat de un comitet de supraveghere, a acuzat compania Blackwater de tactici agresive. Această companie a fost implicată în cel puțin 195 de cazuri cu folosirea armamentului din dotare, începând cu anul 2005, oamenii săi fiind cei care au deschis primii focul, în cele mai multe dintre cazuri, acest lucru atrăgând atenția mass-media. Forțele private de securitate au fost încurajate efectiv de statutul lor de a aplica aceleași tactici și tehnici ca și în cazul transporturilor militare de mare valoare, unde se permitea folosirea loviturilor letale, fără foc de avertisment. Acționând astfel, se crea o zonă tampon în jurul VIP-urilor, lucru care explică cele mai multe dintre incidentele în care Blackwater a fost implicată, precum cel din Nisour Square³⁶.

³³ Congressional Record House in Congressional Record, V. 149, PT. 19, October 24, 2003 to November 4, 2003, pp 26403.

³⁴ Coalition Provisional Authority Order No. 17 (Revised): Status of the Coalitional Provisional Authority, MNF - Iraq, Certain Missions and Personnel in Iraq (The order, revised June 27, 2004, provided that „[c]ontractors shall be immune from Iraqi legal process with respect to acts performed by them pursuant to the terms and conditions of a Contract or any sub-contract thereto.”).

³⁵ Agreement Between the United States of America and the Republic of Iraq on the Withdrawal of United States Forces from Iraq and the Organization of Their Activities During Their Temporary Presence in Iraq, Art. 12.

³⁶ *Blackwater's Nisour Square Massacre, a Glimpse of*

În același timp, forțele de securitate irakiene nu puteau aplica aceeași abordare tactică. Nu numai că acestea nu puteau acționa ca atare datorită faptului că legea nu le permitea o astfel de abordare, ci și pentru că o astfel de acțiune în forță le-ar fi subminat autoritatea în ochii opiniei publice, care i-ar fi perceput ca instrumente ale forțelor de ocupație. Incidentul care l-a vizat pe primul ministru interimar al Irakului, Ayad Allawi, în aprilie 2005 este relevant în acest sens³⁷. Un convoi oficial de rang înalt nu era considerat greu de interceptat de către elementele insurgente, în cazul în care acesta era protejat de forțele de securitate irakiene, din motivul menționat. Imunitatea acordată prin Ordinul 17³⁸ forțelor militare și de securitate private pe teritoriu irakian de către Paul Bremer înainte ca acesta să părăsească Irakul a mai persistat mult timp, în ciuda rapoartelor bine documentate privind abuzurile comise de către angajații acestor societăți, începând cu încălcări ale drepturilor omului, tortură ori crime în trafic. Pe teritoriul irakian, unde organismelor de reglementare sau aparatelor de constrângere le-a lipsit puterea, cunoștințele sau voința de a pune în aplicare legea, au apărut unele puncte de vedere antagoniste cu privire la rolul CMSP în reconstrucția țării³⁹.

Apariția a tot mai multor dovezi privind abuzurile și maltratarea angajaților nonvestici, a gestionării defectuoase a unor situații critice, a creat incertitudine privind capacitatea și rolul CMSP în reconstrucția postconflict a statelor aflate într-o astfel de situație. În ultimii ani s-au luat unele măsuri concrete privind reglementarea activităților lor, începând cu înființarea unui Comandament Mixt de Contractare (Joint Contracting Command) menit să ofere un suport de contractare centralizat, un sistem de management adecvat, precum și alte politici de reglementare

U.S. Mass Murder in Iraq. By Everest Larry, <http://revcom.us/a/383/blackwaters-nisour-square-massacre-en.html>, accesat la 12 octombrie 2015.

³⁷ Carrol Rory, „Iraq prime minister escapes assassination bid”, *The Guardian Online Edition*, April 21, 2005, <http://www.theguardian.com/world/2005/apr/21/iraq.rorycarroll>.

³⁸ Hepburn, S, Simon, R. J. Human, *Trafficking Around the World: Hidden in Plain Sight*, Columbia University Press. 2013, p. 131.

³⁹ *Ibidem*.



și/sau modificări necesare. *Codul internațional de conduită privind Furnizorii privați de servicii de securitate*, semnat în 2010 la Geneva, Elveția, de 58 de companii din domeniu, inclusiv lideri din industrie, cum ar fi DynCorp, Triple Canopy și Xe Services (fostă Blackwater, apoi Academi, acum parte a Grupului Constellis) cu intenția declarată de a îmbunătăți impactul acestui tip de activitate în ceea ce privește drepturile omului⁴⁰. Deși s-au făcut numeroase eforturi pentru a efectua schimbări necesare în această industrie, o atitudine mai rezervată se impune când vine vorba despre adoptarea și respectarea regulamentelor prevăzute în codul menționat.

O analiză realizată de *Financial Time* merită menționată. În aceasta se afirmă că efortul financiar făcut de SUA, atât privind partea militară, cât și cea privind reconstrucția, însumează cel puțin 138 miliarde \$ în materie de securitate privată, logistică și contractori⁴¹. Un exemplu grăitor care dezvăluie relațiile cu sfera politică și influența pe care aceste organizații le au la nivel guvernamental este Kellogg Brown și Root (KBR), o filială Halliburton, cu Dick Cheney ca fost director general (CEO) și vicepreședinte în administrația George Bush, organizație care a reușit să obțină contracte federale în Irak în valoare totală de 39,5 miliarde de dolari⁴².

6. Spre un al doilea război al contractorilor în Irak?

Retragerea forțelor americane din Irak, în 2011, și relativa stabilizare a securității din anii imediat următori au pus iarăși în discuție statutul și rolul companiilor private de securitate străine,

⁴⁰ Federal Department of Foreign Affairs, *International Code of Conduct for Private Security Service Providers*, Bern, October 8, 2010, <http://www.state.gov/documents/organization/150711.pdf>.

⁴¹ Fifield Anna, „Contractors reap \$138bn from Iraq war”, *Financial Time*, March 18, 2013, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7f435f04-8c05-11e2-b001-00144feabdc0.html#axzz3oF6DsLpQ>

⁴² Special Inspector General for Iraq Reconstruction, *Cost, Outcome, and Oversight of Iraq Oil Reconstruction Contract with Kellogg Brown & Root Services, Inc*, Office of the Special Inspector General for Iraq Reconstruction, January 13, 2009.

în noul context. Atât Ministerul Apărării, cât și cel de Interne au dus o politică masivă de recrutare, astfel încât, spre 2014, numărul total al angajaților din cele două ministere depășea 600.000. Pe de altă parte, atât Departamentul de Stat american – care folosea încă peste 5000 de contractori privați pentru servicii de securitate, cât alte și companii civile americane sau străine, mai ales în domeniul petrolier, au continuat să se folosească de CMSP⁴³.

În cadrul CENTCOM AOR (Central Command's area of responsibility) au continuat să funcționeze companii precum DynCorp International, Vectrus Systems Corp, Constellis Group etc., adesea cu contracte de sute de milioane de dolari, pentru diferite operațiuni specifice, precum suport tehnic și logistic, training, mentenanță, securitate. Totuși, după 2011, politica guvernului irakian a fost de a încerca să exercite efectiv atribuțiile sale în domeniul securității; imaginea negativă atașată de CMSP, din anii anteriori, impunând o vizibilitate și o acțiune mai redusă a acestora, în afara domeniilor foarte specializate de acțiune⁴⁴.

Totuși, așa cum s-a dovedit tragic, în iunie 2014, odată cu căderea Mosulului, și apoi în lunile care au urmat, potențialul militar real irakian a fost nu doar supraestimat, ci chiar dezastruos. Lipsa de experiență și de motivație, nu doar a trupelor, ci și, mai ales, a corpului ofițeresc, cumulat cu dezvăluirile privind deturnarea masivă de fonduri în interiorul instituțiilor militare și de securitate, cu gradul înalt de corupție au oferit o imagine dezastruoasă asupra capacităților reale ale structurilor militare irakiene, în pofida programelor de training desfășurate de Statele Unite, NATO sau diferite state europene și din regiune înainte și după 2011. Prăbușirea, ca imagine și ca eficacitate, a forțelor militare și de securitate irakiene, de după 2014, și necesitatea blocării ofensivei Statului Islamic spre capitală

⁴³ Micah Zenko, „It's Hard to Say Goodbye to Iraq”, *Foreign Affairs*, July 28, 2011, <https://www.foreignaffairs.com/articles/iraq/2011-07-28/its-hard-say-goodbye-iraq>.

⁴⁴ Anthony Cordesman, Sam Khazai, *Iraq After US Withdrawal: US Policy and the Iraqi Search for Security and Stability*, Center for Strategic and International Studies, July 3, 2012.



sau spre alte regiuni, precum și, mai apoi, proiectul unei recuperări a teritoriilor ocupate de structurile militante jihadistice au dus la emergența unor structuri paralele care să-și asume sarcinile de apărare și de protecție. În primul rând, milițiile šiite ale numeroaselor forțe politice šiite recrutează masiv din rândul populației și sunt sprijinite de Iran. Ele au susținut trupele oficiale irakiene și chiar au dus, exclusiv, alături de trupele Peshmergas, ofensivele de respingere a Statului Islamic și de recuperare a teritoriilor, precum orașul Tikrit.

Reticențele Statelor Unite și ale puterilor europene de a se implica direct, pe teren, în ofensivele împotriva Daesh (ISIS), au readus tot mai mult în discuție opțiunea reutilizării CMSP ca sursă alternativă prin care să se sprijine forțele irakiene la sol, în măsura în care operațiunile împotriva Daesh necesită o experiență și un echipament pe care armata irakiană nu le are. Ca urmare, DoD, dar și unii oficiali americani, au luat tot mai mult în discuție proiectul reimplicării sporite în Irak, dar nu cu trupe oficiale, ci printr-o relansare a sistemului CMSP. Fără să mai fie posibilă o mobilizare la amplitudinea celei din deceniul trecut, se vorbește tot mai mult de un „America's Second Contractors' War”⁴⁵ în Irak. Totuși, dacă participarea americană sub forma finanțării CMSP este privilegiată, ea pare a se integra, de data aceasta, într-un cadru mai larg, acela al unei forțe expediționare musulmane private, formată din foste cadre ale serviciilor militare și de securitate din statele arabe și musulmane, instrumentalizată ca forță de teren contra Statului Islamic⁴⁶.

Totuși, până în prezent, o astfel de structură organizată nu a fost încă implementată, atât din cauza reticențelor statului irakian, cât și din cauza dificultății de a transcende numeroasele rivalități și politici particulare ale statelor arabe. Mai mult decât în deceniul anterior, când legitimitatea și autoritatea

statului irakian erau fragile, o reactivare masivă a industriei CMSP ridică o serie de dificultăți, practice și juridice. Mai întâi, care autoritate – irakiană, leadershipul companiei ca atare, Statele Unite sau altă autoritate etatistă externă, un comandament unificat? – își asumă sarcinile de decizie și atribuire a acțiunilor. Mai apoi, avându-se în vedere mai ales istoria anterioară marcată de abuzuri, excese, situarea în afara jurisdicției naționale irakiene etc., se ridică acum concret problema statutului legal al contractorilor și al responsabilității lor.

În sfârșit, care va fi rolul forțelor militare regulate în contextul unei reactivări a operațiunilor militare duse de CMSP; în ce măsură sunt compatibile cele două tipuri de structuri, dacă sunt posibile operațiuni comune, și, mai ales, statusul financiar al trupelor regulate în raport cu cele formate din contractori, ale căror resurse sunt cu mult superioare. Motivația este, în foarte mare măsură, dependentă de resursele primite mai ales în Irakul de astăzi, unde fidelitatea față de stat și națiune devine tot mai fragilă. Perpetuarea și agravarea fidelităților etnice, sectare, tribale, la care contribuie însuși faptul că Statul Islamic se erijează în protector al sunniților și forțează spre o lectură sectară a societății irakiene, limitează autoritatea statului irakian. Un sprijin militar și de securitate acordat prin reactivarea CMSP se poate dovedi eficient în plan imediat, în ofensiva pe teren împotriva insurecției sunnite, dar ea conține, implicit, germenii unei accentuări a instabilității politice. Lăsând loc unei noi intervenții din exterior, ea ar certifica incapacitatea și limitele de securitate ale statului irakian și mai ales l-ar forța să gestioneze complicata situație a prezenței unor trupe străine pe teritoriul său, cu întreg ansamblul de consecințe financiare, la nivelul percepției publice, și al potențialelor reactivări ale unor confruntări armate între populație și contractori. În contextul în care se asistă la apariția unor noi amenințări, iar CMSP sunt deja prezente în Orientul Mijlociu, în ciuda faptului că s-a demonstrat, într-un mod foarte bine documentat, că acestea au fost utilizate într-un mod abuziv, încălcând drepturile omului, punând într-o situație delicată autoritățile judiciare din țările în care

⁴⁵ Ann Hagedorn, „Is America's Second Contractors' War Draught Near?”, *Time*, August 29, 2014, <http://time.com/3222342/invisible-soldiers-iraq-contractor-war/>

⁴⁶ Metin Gurcan, „Are military contractors heading back to Iraq?”, *al-Monitor*, September 15, 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/09/us-turkey-iraq-syria-isis-war-contractors-coalition.html>



operează, se pare că acestea vor păstra rolul lor de furnizori privați de securitate. Pe o scară mai mare, dintr-o perspectivă corporatistă, prezența continuă în medii ostile a CMSP le acordă acestora un rol de necontestat în operații militare și de reconstrucție, iar acum ele sunt parte din complexul militar-industrial extrem de influent, având conexiuni strânse cu unii dintre ofițerii cu funcții înalte din armată și directorii de informații de pe glob. Metodele lor se adaptează rapid la amenințările și vulnerabilitățile specifice noului mod de a purta un război. Cu toate acestea, în efortul de a reconstrui o țară și de a crea un climat durabil în sectoarele strategice, modul lor de a acționa dăunează. Aceasta a avut, de asemenea, un efect asupra sarcinii de a reconstrui de la zero noua armată irakiană, deoarece fondurile destinate pentru pregătirea noilor forțe de securitate care ar fi trebuit să fie absorbite de guvernul irakian au fost redirecționate prin intermediul CMSP spre economia Statelor Unite sau în conturi private *off-shore*. Impactul imens pe care acest tip de organizații l-a avut asupra politicii externe a unor țări puternice din ultimul deceniu nu va dispărea în viitor. Cunoașterea acestora se răspândește, iar modul lor de a acționa se îmbunătățește, deoarece aceste companii investesc, de asemenea, în imaginea lor ca actori legali în industria de securitate.

Concluzii

Situația atât de specială a Irakului post-Saddam, cu dispariția atât de radicală a oricărei autorități politice, militare, administrative, lăsând un vid de putere și, mai ales, o foarte largă generalizare a violențelor, a motivat, obiectiv, proiectul Statelor Unite și al aliaților lor de a găsi formule cât mai rapide și eficiente de furnizare de securitate, în primul rând structurilor proprii și internaționale, politice și administrative, care și-au asumat sarcina gestiunii procesului de reconstrucție. CMSP au fost soluția cea mai pragmatică și mai eficientă, în măsura în care forțele multinaționale din Irak nu aveau nici potențialul nici pregătirea pentru acțiuni atât

de specializate. Ca urmare, situația particulară a Irakului a facilitat dezvoltarea unei adevărate industrii a serviciilor de securitate care, treptat, a ajuns să-și depășească obiectivele sale inițiale și să funcționeze în logica fagocitării cât mai largi a oportunităților financiare oferite de structurile publice sau diferiții contractori privați prezenți în Irak.

CMSP în Irak, între 2003 și 2011, au devenit un adevărat fenomen, cu o amploare nicicând cunoscută până atunci. Dacă fenomenul a generat vizibile profituri pentru companii, într-o complicitate reciproc profitabilă cu mulți decidenți din câmpul structurilor guvernamentale americane sau din alte state europene sau arabe, în schimb, a avut și consecințe negative asupra evoluției Irakului. Mai întâi, din punct de vedere financiar, o parte importantă din fondurile internaționale pentru reconstrucție au fost direcționate spre CMSP, precum și din cele guvernamentale irakiene, pentru situații în care noile autorități au fost nevoite să folosească serviciile contractorilor externi. Mai apoi, numărul masiv de contractori externi care activează în domeniul securității au complicat și mai mult statutul forțelor militare, politice, administrative străine în Irak, inducând percepția în rândul populației a unui stat ocupat. Cumulat cu excesele și abuzurile făcute de unele companii, aceasta a oferit o constantă motivație forțelor militante, politice sau populației irakiene de a se opune ordinii instituite și de a desfășura acțiuni violente împotriva prezenței străine și, implicit, a noilor autorități irakiene, considerate ca fiind complice. E adevărat că tocmai acest climat de instabilitate și de fracturi comunitariste, sociale, etnice a limitat eficacitatea reconstrucției rapide a unor noi forțe militare și de poliție irakiene. Însă acest proces a fost plasat, în mare măsură, sub responsabilitatea Coaliției, care a preferat să faciliteze construcția unor structuri de securitate și militare strict specializate, care să servească mai ales ca auxiliar forțele multinaționale în operațiunile pe teren. Persistența, vreme de ani de zile, a trei mari structuri de securitate pe teritoriul irakian, cea formată din trupele regulate ale



coaliției, cea a personalului din CMSP – care, în 2009, depășea pe prima, și cea a forțelor irakiene reconstruite, ca atare, a complicat procesul de redresare administrativă și de securitate a țării.

Armata irakiană nu a fost privită într-o manieră categorică drept o prioritate absolută, și procesul său de reconstrucție, finanțare, instruire a durat mult și, mai ales, a fost constant condiționat de interesele externe. Profesionalismul său a fost limitat de restricțiile financiare și de faptul că personalul său nu a fost valorizat decât în puțină măsură pentru sarcini unde au fost privilegiați contractorii externi, chiar și în cazurile când resursele locale ar fi fost la fel de eficiente. La fel de important, diferențele stridente dintre plata celor proveniți din state occidentale și a angajaților din Irak sau din alte state din lumea a treia, au afectat și ele statutul și imaginea CMSP. De manieră generală, percepția și realitatea asupra fenomenului au fost că situația irakiană a oferit, cinic, ocazia unei afaceri foarte profitabile, din care au avut de câștigat aproape exclusiv companiile străine și diferiții contractori civili, împreună cu protectorii sau clienții lor din câmpul puterii de la Washington sau aliații acestuia, în vreme ce, societatea irakiană a trebuit să sufere consecințele dramatice ale crizei, la nivel economic, umanitar și social.

Lipsa de motivație și de profesionalism ce a caracterizat, în mare măsură, forțele militare irakiene în momentul ofensivei Statului Islamic, după 2014, își găsește originile dincolo de multiplele motivații endogene și în consecințele de lungă durată ale fenomenului CMSP. Scenariile recente, care fac caz de ideea reutilizării contractorilor externi pentru a suplini o armată irakiană în derivă și ineficientă în fața Statului Islamic, repun în discuție întreg complexul de factori care se leagă de utilizarea lor, mai ales în ceea ce privește consecințele negative pe care le pot antrena asupra unui stat irakian ce-și caută cu dificultate echilibrul și resursele proprii de persistență și de autoritate națională.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Additional Protocol I of 1977, Geneva Conventions, 1949, article 47, <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdc125641e0052b079>.
2. ***, Coalition Provisional Authority Order No. 17 (Revised): Status of the Coalitional Provisional Authority, MNF - Irak, Certain Missions and Personnel in Irak.
3. ***, Congressional Budget Office, *Contractor Support of U.S. Operations in Irak*, Congress of the United States, August 2008, <https://www.cbo.gov/sites/default/files/110th-congress-2007-2008/reports/08-12-irakcontractors.pdf>
4. ***, CRS Report for Congress, *Private Security Contractors in Irak: Background, Legal Status, and Other Issues*, Congressional Research Service, August 25, 2008, <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf>
5. ***, Federal Department of Foreign Affairs, *International Code of Conduct for Private Security Service Providers*, Bern, October 8, 2010, <http://www.state.gov/documents/organization/150711.pdf>
6. ***, International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, UN General Assembly Resolution 44/34, 4 December 1989, <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r034.htm>.
7. ***, Special Inspector General for Irak Reconstruction, *Cost, Outcome, and Oversight of Irak Oil Reconstruction Contract with Kellogg Brown & Root Services, Inc*, Office of the Special Inspector General for Irak Reconstruction, January 13, 2009.
8. ***, Special Inspector General for Irak Reconstruction, *Quarterly Report and Semiannual Report to the United States Congress*, January 30, 2012, <http://www.sigir.mil/publications/quarterlyreports/January2012.html>.
9. ***, Special Inspector General for Irak Reconstruction, *Quarterly Report to the United States Congress*, Office of the Special Inspector



General for Irak Reconstruction, April 30, 2007.

10. ***, *U.S. State Archives. Rebuilding Irak: U.S. Achievements Through the Irak Relief and Reconstruction Fund.*

11. AL-MARSHI, Ibrahim, „Disbanding and Rebuilding The Iraki Army: The Historical Perspective”, *Middle East Review of International Affairs*, vol. 11, no. 3, September 2007.

12. AL-MARSHI, Ibrahim, Salama, Sammy, *Irak's Armed Forces: An Analytical History*, Routledge, 2008.

13. ARMENDARIZ, Leticia, Palou-Loverdos Jordi, *The Privatization of Warfare, Violence and Private Military & Security Companies: A factual and legal approach to human rights abuses by PMSC in Irak*, Creative Commons Print, 2011

14. BREMER, Paul, *My Year in Irak: The Struggle to Build a Future of Hope*, New York, Simon and Schuster, 2006.

15. COLE, August, *Afghanistan Contractors Outnumber Troops: Despite Surge in U.S. Deployments, More Civilians Are Posted in War Zone; Reliance Echoes the Controversy in Irak*, August 2009.

16. CORDESMAN, Anthony, Sam Khazai, *Irak After US Withdrawal: US Policy and the Iraki Search for Security and Stability*, Center for Strategic and International Studies, July 3, 2012.

17. DANISZEWSKI, John, El-Tablawy Tarek, *Iraki PM Fears for Nation's Sovereignty*, *Washington Post Online*, September 24, 2007, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/09/23/AR2007092300304.html>

18. DOBBINS, James & all, *Occupying Irak-a history of the coalition provisional Authority*, National Security Research Division, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG847.pdf

19. FELLOWS, James, „Why Irak Has No Army”, *The Atlantic Online*, December, 2005.

20. FIFIELD, Anna, „Contractors reap \$138bn from Irak war”, *Financial Time*, March 18, 2013, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7f435f04-8c05-11e2-b001-00144feabdc0.html#axzz3oF6DsLpQ>

21. GURCAN, Metin, „Are military contractors heading back to Irak?”, *al-Monitor*, September 15, 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/09/us-turkey-irak-syria-isis-war-contractors-coalition.html>

22. HAGEDORN, Ann, „Is America's Second Contractors' War Draqing Near?”, *Time*, August 29, 2014, <http://time.com/3222342/invisible-soldiers-irak-contractor-war/>

23. HEPBURN, S., Simon. R.J. Human. *Trafficking Around the World: Hidden in Plain Sight*, Columbia University Press. 2013, p. 131.

24. ISENBERG, David, *A Fistful of Contractors: The Case for a Pragmatic Assessment of Private Military Companies in Irak*, British American Security Information Council, Research Report, September 2004, https://wikileaks.org/gifiles/attach/23/23108_Fistfull%20of%20contractors.pdf

25. ISENBERG, David, *Shadow Force: Private Security Contractors in Irak*, Praeger, 2009.

26. ISENBERG, David, *Soldier of Fortune, Ltd.: A Profile of Today's Private Sector Corporate Mercenary Firms*, Center for Defense Information Monograph, November, 1997, <http://www.aloha.net/~stroble/mercs.html>

27. ISENBERG, David, *The Good, the Bad, and the Unknown: PMCs in Irak*, paper at „Guns'n gates: The role of private security actors in armed violence”, Cost Action 25 Working Group 3, Bonn, Germany, February 9-10, 2006.

28. JÄGER, Thomas, Kümmel, Gerhard. *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Springer Science & Business Media, 2009.

29. KENDALL, D. Gott and Michael G. Brooks, *Warfare in the Age of Non-State Actors: Implications for the U.S. Army?* Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2007.

30. KINSEY, Christopher, *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, 2006.

31. ORTIZ, Carlos, „The Private Military Company: An Entity at the Centre of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility,” în Thomas Jäger, Gerhard Kümmel (coordonatori), *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls*



and Prospects, VS Verlag, 2007, pp. 55-68.

32. RORY, Carrol, „Iraq prime minister escapes assassination bid”, *The Guardian Online Edition*, April 21, 2005, <http://www.theguardian.com/world/2005/apr/21/irak.rorycarroll>

33. SCAHILL, Jeremy, *Blackwater: The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army*, Nation Book, 2007.

34. SINGER, Peter, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003.

35. ZENKO, Micah, „It's Hard to Say Goodbye to Iraq”, *Foreign Affairs*, July 28, 2011, <https://www.foreignaffairs.com/articles/irak/2011-07-28/its-hard-say-goodbye-irak>



LECTII DURABILE ALE ARTEI MILITARE: DECIZIA GERMANĂ DE A SE FOCALIZA PE STALINGRAD ÎN 1942

Dr. Ion PURICEL*

Folosirea corectă a principiilor războiului ușurează obținerea victoriei în luptă și-n război, în ansamblul său. În mod opus, ignorarea sau aplicarea incorectă a acestora pavează drumul spre înfrângere. Dacă la acestea se adaugă o neînțelegere gravă a mediului de luptă, o înfrângere catastrofică va avea loc, așa cum a fost cazul germanilor la Stalingrad și, după aceea, pe întregul front de răsărit. De ce este bine să studiem „învechitul caz Stalingrad” azi? Răspunsul simplu este că războiul a fost în permanență o realitate a lumii, natura sa a rămas aceeași chiar dacă și-a schimbat caracterul și de aceea arta militară este permanent studiată în toate instituțiile militare de învățământ superior. Mai mult, în ultima perioadă, din cauza conflictelor în desfășurare din Ucraina și Siria, spectrul războiului se apropie îngrijorător de granițele noastre, așa că analiza critică, prin lupa învățăturilor artei militare cu lecțiile sale durabile și hrănitoare, nu este în niciun caz un efort lipsit de sens, ci unul obligatoriu, care vine în sprijinul liderilor militari chemați să ia decizii importante, de a ști și de a fi în măsură să le aplice în mod diferențiat, corespunzător unor circumstanțe de război noi.

Cuvinte-cheie: *principiile războiului, artă militară, evaluări eronate, Bătălia de la Stalingrad,*

germani, sovietici, comunism, război absolut, război total.

Introducere

„Războiul este o problemă de importanță vitală pentru stat, domeniu al vieții și al morții, calea spre supraviețuire sau spre nimicire. E neapărat necesar să fie studiat temeinic”¹, afirma Sun Tzu în *Arta Războiului*. În același timp, războiul este un fenomen social-politic complex, despre care este știut că și-a schimbat caracterul în timp (cine, de ce și cum luptă), dar rămâne constant în propria sa natură (esența violentă a confruntării laolaltă cu jocul șanse și incertitudinii). Este dificil să găsești lideri geniali chiar și în timp de pace și, cu atât mai mult, în timp de război. De aceea, pentru aplicarea flexibilă a resurselor de succes sau pentru a evita marile greșeli ale trecutului, nevoia de a cultiva lideri în toate domeniile artei militare reprezintă un demers obligatoriu și continuu în toate instituțiile militare de învățământ superior.

Într-un mediu internațional prezent periculos, bătălia de la Stalingrad, în opinia mea, rămâne, la 72 de ani de la terminarea sa, nu numai una dintre cele mai mari bătălii din istoria modernă a

¹ Corneliu Soare, *Gândirea Militară*, Editura Antet, 1999, p. 10.

* Colonel dr. Ion PURICEL este conferențiar universitar la Departamentul Forțe Aeriene al Facultății de comandă și stat major din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.
E-mail: ipuricel@yahoo.com



omenirii, ci și un rezervor continuu de învățare a esenței artei și științei militare.

Analiza, făcută din „perspectivă germană”, din punct de vedere strict militar, nu dorește să sublinieze „ce a fost bun” în modul german de ducere a războiului, ci să scoată în evidență ceea ce a fost rău în deciziile liderilor germani legate de ignorarea sau aplicarea eronată a principiilor războiului sau neînțelegerea gravă a mediului de luptă, toate acestea conducându-i la o înfrângere dezastruoasă la Stalingrad, ceea ce se va constitui în „punctul de întoarcere” pe frontul sovieto-german.

1. Războiul, mult mai mult decât o bătălie

Al Doilea Război Mondial, cel mai terifiant război din istoria omenirii, a fost un *război total* pentru majoritatea națiunilor participante la acesta, ținând cont de anvergura tuturor tipurilor de resurse implicate și consumate în război: resurse economice și tehnologice vaste, resurse umane și pierderi uriașe (morți, răniți, dispăruți), dimensiunea și magnitudinea distrugerilor și, desigur, prima și unica folosire (până în prezent) a armei nucleare în luptă.

În comparație cu *războiul absolut*, războiul total presupune că acesta nu este doar o confruntare mecanică între două armate ce caută o bătălie decisivă, ci este mult mai mult – este un fenomen social-politic ce implică o confruntare multidimensională între adversari (națiuni, state), cu participarea tuturor factorilor de putere pe care fiecare îi are la dispoziție: forțele armate – cantitatea și calitatea trupelor fiecărei categorii de forțe (fiecăru gen de armă) și a forțelor armate, ca întreg: mărime, înzestrare, nivelul de pregătire pentru luptă, moralul, logistica, eficiența operației întrunite; populația – cantitatea și calitatea (educație și deprinderi), suportul pentru război, sacrificiile îndurate; resursele naturale de orice fel; economia și tehnologia; aliații, prietenii și sprijinul acestora; conducerea de stat și militară, viabilitatea planurilor de război etc.

După cum am văzut, fiecare parte a elementelor de putere menționate anterior, chiar luate și separat, contează în orice război, dar acestea au o importanță cu mult mai mare,

luate separat sau în interdependența lor ca întreg, atunci când este vorba despre *război total*.

Acest lucru a fost valabil nu numai la nivelul celui de-al Doilea Război Mondial, când ambele părți au dus un *război total*, ci și mai recent, în Vietnam (1958 – 1975) sau Afganistan (1979 – 1988), indiferent dacă o parte a dus un *război limitat*, iar cealaltă parte un *război total*; nimeni nu a contestat vreodată superioritatea aeriană americană, respectiv sovietică de-a lungul fiecărei perioade de timp, dar ambele superputeri au pierdut războiul, și asta fără niciun dubiu.

Confuzia apărută în tabăra americană în legătură cu „câștigarea unei bătălii” și „câștigarea războiului” reieșită din faimosul dialog purtat de colonelul Harry G. Summers Jr. și omologul său vietnamez colonelul Tu și făcut cunoscut la mulți ani după război: „Știi că voi nu ne-ați bătut niciodată pe câmpul de luptă; Poate fi așa cum spui, dar acest lucru este irelevant”², durerea pentru „toate sacrificiile îndurate pentru nimic” încă reverberează în conștiința americană. Așa cum senatorul John McCain a scos în evidență, în cadrul unui interviu acordat unui ziar, mult mai recent: „Statele Unite ale Americii nu au pierdut niciodată vreo bătălie împotriva Vietnamului de Nord, dar au pierdut războiul. Țările, nu doar armatele lor, câștigă războaiele. Giap³ a înțeles asta. Noi nu am înțeles. Americanii au obosit să moară și să omoare înaintea vietnamezilor. Este greu să aperi moralitatea acestei strategii, dar nu-i poți nega succesul”⁴.

2. Înțelegerea și evaluarea greșită a războiului

Înainte de a aborda problematica Stalingradului, nu este lipsită de sens evidențierea estimărilor eronate făcute de conducerea germană, la nivel politico-militar, la începutul războiului și după începerea acestuia, precum și greșelile strategice deosebit de grave pe care aceasta le-a făcut până

² www.answers.com/Q/Why_couldn't_the_US_win_the_Vietnam_War, accesat la 21.10.2015.

³ Vo Nguyen Giap – comandantul armatei vietnameze în războiul din Vietnam.

⁴ „They beat us in War but never in Battle”, *The Wall Street Journal*, October 6, 2013.



la victoria sovietică de la Stalingrad, lucruri care îi vor conduce pe germani, doi ani și jumătate mai târziu, la înfrângerea totală și capitularea necondiționată.

Estimările eronate, în viziunea mea, se datorau unei înțelegeri nerealiste a mediului de luptă – inamic, teren, climat –, informațiilor eronate sau lipsei informațiilor, excesului de încredere în propriile forțe și unui calcul total nerealist al balanței de putere dintre adversari.

În legătură cu estimările eronate legate de înțelegerea mediului de luptă, întrebarea la care este obligatoriu să se răspundă este – de ce acestea au fost făcute atunci și de ce încă se mai fac?

În opinia mea, motivele unor estimări eronate legate de puterea inamicului, în principiu, se bazează pe încrederea deosebit de mare în forțele proprii, unele prejudecăți sau disprețul dintr-o experiență anterioară, percepția individuală/colectivă sau ură și, de asemenea, o activitate slabă de culegere și analiză pe linie de informații.

În acest caz, încrederea exagerată a germanilor în forțele proprii ar fi putut să vină, în mod particular, din rădăcinile ideologiei naziste legate de supremația poporului nordic german – arian (Mein Kampf), precum și ca urmare a succeselor militare extraordinare obținute de-a lungul întregii Europe de la momentul începerii războiului – 1 septembrie 1939.

Prejudecățile pe care liderii germanii le-au avut asupra Uniunii Sovietice ar fi putut să vină din învățămintele pe care Hitler și anturajul său le-au extras din Războiul de Iarnă, când sovieticii au luptat slab împotriva Finlandei, din percepția (ura) acestuia asupra comunismului și din profundul dispreț la adresa popoarelor slave. Hitler considera aceste popoare ca fiind inferioare, așa cum însăși Revoluția bolșevică arătase prin punerea la conducerea statului comunist a evreilor și situarea lor deasupra maselor de slavi, care, conform propriei definiții, „incapabili să se conducă singuri au acceptat, în schimb, să fie conduși de stăpâni evrei”⁵.

În ceea ce privește informațiile germane

⁵ Geoffrey P. Megargee, *War of Annihilation: Combat And Genocide on the Eastern Front, 1941*, Rowman & Littlefield, 2007 p. 4.

sau, mai bine zis, lipsa acestora, referitor la forța reală a Uniunii Sovietice, trebuie spus că aceasta a îmbrăcat mai multe neajunsuri. Lipsa informațiilor a vizat atât estimarea forțelor sovietice gata de luptă la începutul războiului, cât și forța reală a potențialului industrial sovietic, precum și unitatea poporului în jurul lui Stalin și a ideologiei comuniste.

Dacă, pentru aceste erori crase în estimarea puterii inamicului, cineva ar putea găsi vreo justificare, din cauza dificultății obținerii informațiilor dintr-o țară unde secretul era normă, așa cum dușmanul arhicunoscut al comunismului – Churchill – a spus, în maniera sa unică: „Rusia este o enigmă învăluită într-un mister”, această dificultate nu este o scuză pentru neînțelegerea realității.

La momentul respectiv, în Uniunea Sovietică, comunismul însemna că o nouă societate a fost construită pentru obținerea victoriei în Armageddonul cu sistemul capitalist și un Om Nou – comunistul – s-a născut atunci, gata să muncească, să lupte și să se sacrifice pentru acea misiune.

În afară de propaganda comunistă oficială, în Uniunea Sovietică erau prea multe realități care nu ar fi trebuit ignorate – conducerea politică, economia, armata, știința, cultura etc., toate acestea ar fi trebuit să le semnalizeze germanilor imensul rezervor de putere pe cale de a fi construit în Uniunea Sovietică la acel timp.

În ceea ce privește aprecierea puterii economice, germanii au greșit în evaluarea a ceea ce însemna capacitatea industrială a Uniunii Sovietice în termeni de putere reală în al treilea ciclu al planului economic cincinal (ce începuse în 1928) și, mult mai mult, în a vedea că, pe lângă uzinele de producere a echipamentului militar, oricare fabrică din industria civilă din această țară comunistă gigantică era destinată, în primul rând, să poată îndeplini cu ușurință o misiune militară – aceea de a produce, pe scară largă, diferite echipamente militare.

În realitate, din primul moment în care Stalin a învins în lupta internă pentru putere cu Troțki asupra modului cum comunismul poate fi construit și răspândit pe întregul glob, Uniunea



Sovietică a început să se pregătească pentru viitorul război cu capitalismul, în toate domeniile puterii de stat, în special în domeniile ideologic, economic și militar.

În ciuda faptului că germanii, în urma *Tratatului de la Rapallo*, aveau legături strânse cu sovieticii, inclusiv manevre militare comune în Uniunea Sovietică, până în 1936, lor le-a lipsit abilitatea de a avea o percepție corectă asupra realității sovietice.

De exemplu, germanii au eșuat în efectuarea unei evaluări corecte și luarea unor măsuri preventive necesare legate de impactul existenței liniilor sovietice cu ecartament lărgit sau a lipsei drumurilor moderne, accesibile spre adâncimea teritoriului sovietic; în realitate, toate acestea au fost construite, respectiv nu au fost construite, în mod intenționat, din rațiuni de război, ca mijloace de a întârzia înaintarea inamicului. În mod ironic, la peste 130 de ani de la experiența tragică a lui Napoleon în Rusia, datorată în principal vremii reci și drumurilor, în 1941 încă erau valabile vorbele lui: „*În Rusia nu sunt drumuri, ci numai direcții*”.

Pe lângă lipsa drumurilor, germanii ar fi trebuit să cunoască efectele vremii nefavorabile – ploaia, pe solul sovietic, formând așa-numita „rasputitsa” – sezonul semianual de noroi, când masa de noroaie face aproape imposibilă înaintarea trupelor.

Mai mult decât atât, într-o ironie tragică, așa cum experiența lui Napoleon arătase, iarna rusească n-ar fi trebuit niciodată să fie uitată și măsurile necesare de posesie a hainelor călduroase, de a avea mâncare și depozitele de combustibil la îndemână sub nicio formă nu ar fi trebuit să fie neglijate.

Toate aceste realități, luate separat și împreună, au reprezentat mult mai mult decât Clausewitz a subsumat sub conceptul de „fricțiune”, ele au reprezentat capcane mortale care, împreună cu greșelile de decizie militară pe care germanii le-au făcut, au afectat, așa cum știm, rezultatul general al confruntării pe Frontul de Est.

Înainte de a continua analiza, consider că este, de asemenea, util să spun că, în timp ce există

o înțelegere comună asupra nivelurilor artei militare (deciziei militare) – strategic, operativ (operațional) și tactic – nu există, însă, un punct de vedere comun în ceea ce privește principiile războiului.

Teoreticienii militari și practicienii clasici care au abordat problematica războiului, la rândul lor, au avut abordări diferite asupra științei și artei militare și, mai departe, asupra principiilor războiului.

Abordările merg de la o poziție extremă, subliniată, de exemplu, de prințul de Ligny, conform căruia „primul meu principiu la război este să nu am niciun principiu”⁶, la cealaltă, exprimată de Jomini: „Numai Strategia va rămâne cu principiile sale, care au fost aceleași sub Scipio și Cezar și, de asemenea, sub Frederic, Petru cel Mare și Napoleon, deoarece ele sunt independente de natura și modalitățile de organizare a trupelor”⁷.

Dezbaterea continuă și azi, când fiecare națiune, în acord cu tradițiile și particularitățile sale, adoptă setul său de principii ale războiului.

O selecție strictă dintre aceste abordări diferite, așa cum sunt prezentate în *The Joint Staff Officer's Guide*⁸, reține pe acelea care se regăsesc în majoritatea abordărilor naționale: *selectarea și menținerea scopului, concentrarea forței (efortului), flexibilitatea, securitatea, surprinderea și prezervarea capacității de luptă*. Este bine de precizat că, într-o anumită circumstanță, un comandant/decident nu poate aplica simultan toate principiile războiului, deoarece nu este posibil – unele fiind contradictorii în substanța lor, de exemplu *concentrarea efortului* vs. *securitatea*. Selectarea unui/unor principii și neglijarea altuia/altora, într-o circumstanță de război, reprezintă alegerea și decizia comandantului/decidentului în căutarea victoriei (succesului); preferința pentru un principiu sau altul și neglijarea altuia/altora ca bază pentru atingerea succesului în

⁶ Hervé Coutau Bégarie, *Tratat de strategie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 253.

⁷ *Ibidem*, p. 254.

⁸ *The Joint Staff Officer's Guide*, AFSC PUB 1, National Defense University, Armed Forces Staff College, Norfolk, Virginia, 1997, pp. 1-4.



bătălie sau în război reprezintă atributul unic al spiritelor superioare în interpretarea și aplicarea învățămintelor artei militare.

Se pare că tot marele Napoleon a oferit și cea mai realistă și durabilă viziune asupra problemei: „Geniul acționează prin inspirație. Ceea ce este bun într-o circumstanță este rău în alta, dar principiile ar trebui considerate ca niște axe la care se raportează o curbă. Este deja o realizare ca într-o circumstanță sau alta să îți dai seama că te-ai îndepărtat de principii”⁹.

Din cauza particularităților conducerii dictatoriale din ambele țări – Germania și Uniunea Sovietică – amplificate de cerințele (oportunitățile) unui *război total*, ambii conducători, Hitler și Stalin, pe lângă decizia la nivel politico-militar, au păstrat pentru ei înșiși decizia militară reală nu numai la nivel strategic, ci și operațional, iar în cazul lui Hitler, după ce acesta și-a pierdut încrederea în proprii comandanți chiar la nivel tactic, până la nivel de batalion și chiar companie¹⁰.

Având aceste specificații făcute, vom merge acum mai departe „către Stalingrad”, începând cu o enumerare, însoțită de comentarii personale, a *estimărilor eronate* pe care Hitler le-a făcut înainte de începerea celui de-al Doilea Război Mondial și după, până la momentul Stalingrad:

- *Franța și Marea Britanie nu vor intra în război cu Germania pentru Polonia.*

În realitate, ele au intrat, prin declararea stării de război cu Germania, la 3 septembrie 1939.

- *Marea Britanie, rămasă singură, se va preda, mai devreme sau mai târziu.*

Nu a fost cazul; sub conducerea lui Churchill, vorbele sale memorabile „...ne vom apăra insula noastră, indiferent de costuri. Vom lupta pe plaje, vom lupta pe terenurile de debarcare, vom lupta pe câmp și pe străzi, vom lupta pe dealuri; nu ne vom preda niciodată”¹¹, au devenit marele catalizator al comportamentului britanic admirabil și constant, ca națiune, pe toată perioada războiului.

⁹ Hervé Coutau Bégarie, *Tratat de strategie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 255.

¹⁰ Victor Suvorov, *Epurarea. De ce a decapitat Stalin armata?*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 8.

¹¹ Winston Churchill speech to the House of Commons of the Parliament of the United Kingdom, June 4th, 1940.

- *Germania are nevoie de flote aeriene (Luftwaffe), în special pentru obiective tactice, în apropierea liniei frontului.*

Aceasta a fost, de asemenea, o lecție greșită oferită de *Războiul Civil* din Spania; chiar dacă era o categorie de forțe independentă, *Luftwaffe* a acționat numai în sprijinul trupelor Wehrmachtului – *sprijin aerian apropiat* (CAS) și *interdicție aeriană*, fără să acționeze independent în adâncimea dispozitivului inamic, pentru distrugerea centrelor de greutate și a punctelor decisive legate de acestea ale inamicului, așa cum teoreticienii războiului aerian modern, Douhet și Mitchell, ceruseră încă din anii ‘20 și cum a procedat inamicul – americanii și englezii – cu mare succes.

- *Marea Britanie, izolată, nu va constitui o amenințare strategică pentru Germania.*

Această estimare a fost total eronată, dovedind, dacă mai era nevoie, că niciodată nu trebuie să întorci spatele unui inamic capabil de luptă și să pornești lupta împotriva altui inamic; după cum am văzut, insula a devenit un aerodrom uriaș pentru flotele aeriene anglo-americane chemate să distrugă economia și orașele germane și, mai departe, ea a oferit condițiile necesare pentru lansarea invaziei aliate la 6 iunie 1944.

- *Superioritatea dovedită a armatei germane împreună cu conducerea sa vor fi suficiente pentru câștigarea războiului împotriva oricărei alte națiuni.*

Chiar dacă victoriile inițiale germane ar fi putut să conducă la o asemenea idee, nu trebuie uitat că orice război sauătălie diferă de cele anterioare sub o multitudine de aspecte și, în mod categoric, aceste victorii germane nu erau concludente pentru succesul unui război împotriva unui inamic cu resurse necunoscute, într-un *război total*.

- *Sovieticii vor lupta într-o manieră necorespunzătoare, așa cum luptaseră în Războiul de Iarnă împotriva Finlandei.*

Astfel, cum am precizat anterior, niciun război sauătălie nu este identic cu cele anterioare și imaginea sovieticilor luptând necorespunzător împotriva finlandezilor nu ar fi trebuit să fie luată ca regulă. Mai mult, trebuia avut în vedere că și



sovieticii, în mod cert, au tras propriile concluzii pentru a face corecturile necesare.

- *Într-un război, totul se reduce la „voința de a lupta”, la moralul ridicat, unde germanii sunt, în mod natural, superiori, astfel că, în final, aceștia vor învinge.*

Această estimare a fost făcută prin lupa așa-numitei „superiorități a rasei ariene”, în care înaltul spirit de luptă german se presupunea că este comun. Prin discursurile mobilizatoare ale lui Hitler, aceste potențiale caracteristici ale poporului german erau exagerate atât de mult, până la limita pierderii contactului cu realitatea. Mai târziu, această exagerare a fost făcută, în mod intenționat, de propaganda lui Joseph Goebbels, în ideea de a echilibra ceva imposibil de echilibrat – raportul general de forțe (putere) în favoarea adversarilor Germaniei și, de asemenea, moralul din ce în ce mai ridicat al inamicului;

- *Sovieticii nu vor fi în măsură să transfere dincolo de Munții Ural toată industria lor de război în timp oportun.*

Această estimare a fost de asemenea eronată, vasta majoritate a industriei sovietice, atât militară, cât și civilă (ce producea pentru mașina de război sovietică), fiind transferată peste munți, în timp oportun.

Greșeli politico-militare și strategice

Dacă estimările eronate, așa cum am subliniat deja, pot fi, într-o oarecare măsură, scuzabile, nimic nu poate atenua, în opinia mea, responsabilitatea liderilor naziști, a lui Hitler personal, în legătură cu gravele greșeli politico-militare și strategice comise.

- *Eșecul distrugerii armatelor britanico-franceze, la Dunkirk, în campania victorioasă asupra Franței.*

Este greu de înțeles de ce Hitler a pierdut momentul favorabil, la Dunkirk, prin oprirea tancurilor lui von Runstedt (în așteptarea infanteriei) – când resturile armatelor britanico-franceze așteptau desperate distrugerea sau ceva supranatural – să se întâmple o minune – care chiar s-a întâmplat: tancurile s-au oprit; astfel, neurmând sfatul lui Clausewitz de a extrage maximul de avantaj dintr-o victorie prin

urmărirea și distrugerea inamicului, indecizia germană a condus la succesul operației navale britanice de salvare – aproape 340.000 de soldați salvați. În ecuația generală a războiului, această mare greșală va fi plătită dureros de germani peste patru ani, când aceste forțe, împreună cu americanii (debarcarea din Normandia), se vor întoarce și vor învinge armata germană pe Frontul european occidental, deoarece, așa cum a spus Clausewitz, „războiul nu încetează niciodată”.

- *Începerea unui alt mare război în Estul Europei fără terminarea războiului în vestul Europei.*

Chiar dacă, în linia vechiului *Plan Schlieffen*, Germania a învins cu ușurință Franța, neînvingând, însă, Marea Britanie și începând un alt război cu Uniunea Sovietică, total împotriva *principiului concentrării de forțe* (efort), Hitler, fără a fi forțat, a făcut aceeași greșală pe care a făcut-o și Napoleon cu 130 de ani în urmă – *să lupte pe două fronturi, într-un război total*, cu folosirea pe scară largă a noilor și puternicelor tehnologii militare. Este greu de justificat de ce Hitler, prin neîncheierea războiului în Vest, „s-a aruncat în necunoscut, în Est”; cel mai probabil răspuns poate fi doar excesul de încredere în propriile trupe, datorat, în mare parte, marilor succese pe care armata sa le obținuse până la 22 iunie 1944.

- *Amânarea Planului Barbarossa cu aproape cinci săptămâni.*

Invazia Iugoslaviei și Greciei (Creta) poate fi justificată din motive de securitate militară: eliminarea amenințării din interior datorate „defecțiunii iugoslave”, eșecului italian și debarcării trupelor britanice în Grecia. De asemenea, invazia Cretei a fost necesară prin prisma aceleași rațiuni militare – interzicerea folosirii de către britanici a aerodromurilor din insulă pentru bombardarea rafinăriilor aliatului român. Totuși, toate aceste mișcări, necesare dar neașteptate, au dus la o întârziere de cinci săptămâni a campaniei antisovietice¹² (conform Directivei Nr. 21, data inițială de începere a războiului cu Uniunea Sovietică a fost 15 mai

¹² Liddell Hart, *Istoria celui de-al Doilea Război Mondial*, vol.I, traducere: Irina Negrea, Editura Orizonturi, Editura Lider, București, 2006, p. 207.

1941¹³), scurtându-se astfel timpul favorabil necesar capturării Moscovei și Leningradului, cu consecințe nefavorabile în bilanțul primului an de război, în Est.

- *Declararea stării de război cu SUA, fără să convingă Imperiul Japonez să atace Uniunea Sovietică.*

Chiar dacă americanii începuseră „să joace cartea britanică” ajutându-i, Germania ar fi trebuit să se abțină să declare război Americii; făcând asta, după atacul de la Pearl Harbor, Germania și-a arătat sprijinul pentru Japonia, dar, de asemenea, „și-a câștigat” un adversar foarte mare – SUA. Mai mult, germanii nu au reușit să-i convingă pe japonezi să atace Uniunea Sovietică când ei aveau cea mai mare nevoie de asta – atunci când ofensiva lor atinsese punctul maxim, lângă Moscova, ceea ce a permis trupelor sovietice din Extremul Orient să intervină în apărarea și salvarea capitalei Sovietelor.

Totuși, cu toate aceste estimări eronate și greșeli grosolane, datorită excelentelor calități de luptător ale soldatului german și a unei conduceri militare foarte bune, la nivel tactic și operațional, începând cu 1 septembrie 1939, armata germană distrusese toate forțele militare care i se opuseseră în întreaga Europă.

Mai mult, la începutul războiului germano-sovietic, victoriile germane, cu pierderile și distrugerile asociate produse sovieticilor, erau atât de mari, încât avansul german în adâncimea operațional-strategică a teritoriului sovietic părea de neoprit.

3. Înțelegerea și evaluarea greșită a bătăliei de la Stalingrad

Ca urmare a schimbării frecvente a obiectivului principal al invaziei, Leningrad, Moscova și, mai târziu, Stalingrad – cu toate manevrele și consumul de resurse implicat, inclusiv timp (pierdut), încălcând *principiul stabilirii unui obiectiv clar*, după relativa înfrângere din decembrie 1941, în primăvara lui 1942, germanii au reluat ofensiva generală pe frontul de Est, pe cele trei direcții –

Leningrad, Moscova și, în final, Stalingrad.

Din cauza condițiilor neprielnice oferite de iarna umedă dintre anii 1941/1942, germanii au început ofensiva mai târziu (la 1 mai 1942), cu efortul principal pe *direcția strategică de ofensivă – Sud*. Obiectivul principal al germanilor – *cucerirea câmpurilor petroliere din Caucaz* – a fost corect identificat ca fiind Centrul de greutate al sovieticilor; prin realizarea acestui obiectiv, germanii ar fi tăiat aprovizionarea cu petrol a mașinii de război sovietice și și-ar fi asigurat-o, astfel, pe a lor.

Urmărind atingerea obiectivului principal menționat, Hitler a făcut o altă mare greșală, și anume ignorarea principiului fundamental al războiului – *concentrarea efortului* – prin decizia de a divide puternicul *Grup de Armate Sud* în două grupuri de armate mai puțin puternice: *Grupul de Armate Sud – A*, având ca obiectiv direct *cucerirea câmpurilor de petrol din Caucaz* (Stavropol, Maykop, Krasnodar, Mozdok, Novorossiysk, Ordjunikidze, Baku) și *Grupul de Armate Sud – B*, cu un obiectiv mult mai difuz, greu de îndeplinit – *să arunce trupele Armatei Roșii, dintr-o zonă imensă, dincolo de Volga*. Astfel, prin această decizie a conducerii germane se crea o distanță imensă între cele două grupuri de armate, ceea ce făcea imposibil orice ajutor reciproc, în caz de urgență.

Grupul de armate Sud – B de sub comanda generalului Maximilian von Weichs – 2 armate germane (6, 4 Panzer), 2 armate române (3,4), o armată italiană (8), o armată ungară (2) – neavând stabilit (de către Hitler) un obiectiv posibil de îndeplinit în acord cu principiul *stabilirii obiectivului în funcție de forțele alocate*, a fost condamnat eșecului. Ignorând flagrant acest principiu, din cauza unei nepermise disproporții între finalitatea generoasă dorită și mijloacele slabe aflate la dispoziție, misiunile grupului de armată (B) erau, la rândul lor, extrem de greu de îndeplinit: *să-i împingă pe sovietici spre est, inițial spre Don și ulterior Volga, să cucerească Stalingradul, să curețe de trupele sovietice malul de vest al fluviului Volga și apoi, înaintând spre nord, să atace Moscova dinspre est*.

Inițial, ofensiva ambelor grupuri de armate a fost încununată de succes: către sfârșitul lui iulie, germanii reușiseră să-i împingă pe sovietici

¹³ Patrick Shrier, *Operation Barbarosa: The Ultimate Strategic Miscalculation*, www.militaryhistoryonline.com/wwii/barbarosa/articles/barbarossashrier.asp, accesat la 21.10.2015



dincolo de Don. În acest punct, depărtarea dintre Don și Volga era de numai 65 km și germanii au comis atunci una dintre cele mai mari greșeli, din cadrul întregului război, prin lăsarea depozitelor principale de logistică la vest de râul Don. Prin aceasta, ei au ignorat *principiul obligatoriu al prezervării capacității de luptă a trupelor* prin punerea la dispoziția acestora a logisticii necesare în orice condiții. După cum știm, această decizie va avea consecințe foarte grave pentru forțele germane și aliații acestora, în cursul bătăliei de la Stalingrad.

Obiectivul pentru Armata a 6-a germană, aflată sub conducerea generalului Paulus, așa cum a fost reformulat personal de Hitler, era *să cucerească și să distrugă orașul Stalingrad* – pe baza rațiunii că acest oraș industrial avea o contribuție foarte importantă pentru mașina de război sovietică.

Între timp, pe măsură ce bătălia continua, importanța Stalingradului a crescut vertiginos în ochii ambilor inamici, devenind „simbolul încheștării dintre titani”.

Simbolistica cuceririi orașului ce purta numele lui Stalin era așa de provocatoare și atrăgătoare, încât conducerea germană și-a pierdut judecata rece, rațională, dovedind o orbire totală în aplicarea principiilor războiului pe care, până atunci, le aplicase foarte bine.

Aici ar fi util de subliniat că, în general, atunci când este vorba de logică simbolică, nu mai este loc pentru judecată rațională, obiectivă, așa cum cerea Clausewitz și, de data aceasta, la Stalingrad, germanii au fost cei care au „clipit irațional”, făcând un șir de estimări eronate și greșeli grave în aplicarea principiilor războiului sau chiar ignorându-le, decizii care îi vor conduce, în final, la o înfrângere catastrofală ce va reprezenta, într-adevăr, punctul de cotitură pe Frontul de Est.

Estimări eronate

Amețiți de beția victoriilor anterioare, liderii germani, în frunte cu Hitler, au continuat șirul estimărilor eronate făcute la nivelul războiului (politico-militar) și la nivelul operațional-tactic.

- *Armata germană a suferit pierderi uriașe și, în ochii noului Șef al Statului Major German, Kurt Zeitzler, „sovieticii nu erau în poziția de*

a pregăti vreo ofensivă majoră cu obiective importante”¹⁴.

După cum s-a văzut, mai departe, în contraofensiva de la Stalingrad, rezervorul interminabil de resurse al lui Stalin a pus în mișcare mai mult de 1.000.000 de soldați și în jur de 900 de tancuri¹⁵.

- *Voința neclintită germană va prevala, în ciuda oricăror dificultăți.*

Așa cum am văzut, calitățile germane superioare în luptă nu au putut echilibra consecințele negative ale estimărilor eronate și greșelilor grave comise de conducerea sa prin ignorarea mediului de luptă și a principiilor războiului.

- *Sovieticii nu vor fi capabili să lupte până la sfârșit pentru oraș.*

Estimarea s-a dovedit a fi falsă; sacrificiul soldaților sovietici, împreună cu voința și conducerea de neclintit ale lui Ciucikov, politrucii lui Hrușciiov și vigența NKVD au fost factorii decisivi în ridicarea moralului soldaților sovietici, echilibrând astfel mult-trâmbițata superioritate germană în luptă.

- *Forțele aeriene germane (Luftwaffe) vor neutraliza orice încercare sovietică de a aduce întăriri de peste Volga.*

În realitate, Luftwaffe a reușit numai să afecteze fluxul întăririlor sovietice venite de pe malul estic al fluviului Volga, dar niciodată să-l oprească.

- *Rezerva Grupului de Armate Sud – B va fi suficientă pentru rezolvarea oricărei situații periculoase.*

Așa după cum s-a văzut, împotriva *principiului securității*, decizia de a nu păstra, în rezervă, forțe mobile puternice pentru susținerea aliaților români, pe flancurile Armatei a 6-a – numai Corpul 48 Panzer (având, în realitate, puterea unei divizii blindate) și Divizia 29 Panzergrenadier¹⁶, s-a dovedit a fi foarte proastă,

¹⁴ Laurence Rees, *Hitler's charisma – leading millions into the abyss*, Vintage Books, a division of Random House LLC, New York, 2014, p. 270

¹⁵ Gordon Corrigan, *The Second World War. A Military History*, Thomas Dunne Books, St.Martin's Press, New York, 2011, p. 344.

¹⁶ www.stalingrad.net/russian-hq/operation-uranus/ruso_puranus.html, accesat la 22.10.2015.



deoarece, pur și simplu, această rezervă a fost mult prea mică pentru a fi eficientă împotriva forțelor sovietice, odată ce acestea au declanșat contraofensiva.

Mai mult, la Stalingrad, Hitler și staful său au continuat să ignore învățăturile artei militare și la nivelurile inferioare ale acesteia, făcând o succesiune de *greșeli la nivel operațional-tactic*, fiecare dintre ele fiind capitalizată și exploatată de sovietici. Iată câteva dintre acestea:

- *Decizia de a distruge orașul Stalingrad.*

Distrugerea orașului i-a ajutat pe sovietici să transforme ruinele orașului în obstacole formidabile în calea avansului germanilor.

- *Decizia de a trimite tancuri în interiorul orașului, în lupte de stradă.*

Prin adoptarea acestei decizii, germanii au împiedicat propriile tancuri de a-și pune în valoare caracteristicile tactice superioare – viteză și manevră, făcându-le în schimb vulnerabile focului inamic, prin blocarea în obstacolele de pe străzi, situație de care sovieticii au profitat din plin.

- *Decizia de a cuceri mai curând orașul Stalingrad decât de a se focaliza pe asigurarea unui aliniament continuu pe malul fluviului Volga.*

Prin neeliminarea capetelor de pod sovietice de pe malul de vest al fluviului Volga, precum Serafimovici¹⁷, germanii s-au expus unui pericol mortal, permițând trupelor sovietice să le folosească cu eficiență maximă pe timpul contraofensivei.

- *Decizia de a plasa două armate române (3 și 4) la flancurile Armatei a 6-a germane, fără a fi echipate cu armament antitanc eficient.*

În ciuda numeroaselor informări și cereri primite de la comandanții armatelor române din teren – Gl. Petre Dumitrescu și Gl. Constantin Constantinescu-Klaps¹⁸ – de redresare a situației periculoase, conducerea germană a ignorat aceasta, situație ce va fi exploatată pe deplin de sovietici pe 19 și 20 noiembrie, când trupele lor au

perforat adânc ambele sectoare ținute de români – Armata a 3-a română, respectiv Armata a 4-a. Din cauza lipsei artileriei grele și echipamentului antitanc, armatele române au fost incapabile să oprească operația lansată de sovietici, lăsând întreaga Armată a 6-a germană încercuită la Stalingrad. Din păcate, armatele române au fost distruse aproape în totalitate, pușinii militari care au scăpat fiind transferați la alte armate, odată ce au ajuns în țară.

- *Decizia de a lăsa logistica Armatei a 6-a la mare distanță, în spate, pe malul de Vest al Donului va împiedica asigurarea rațiilor alimentare elementare și a logisticii de orice fel pentru această armată, atunci când încercuirea sovietică s-a produs (23 noiembrie 1942).*

- *Decizia ca Armata a 6-a germană să mențină orașul și linia frontului, în pofda intențiilor clare de încercuire ale sovieticilor.*

Inflexibilitatea lui Hitler de menținere a interdicției oricărei retrageri, posibilă numai până la 23 noiembrie, când ultima redută de rezistență a românilor a cedat¹⁹, sovieticii realizând astfel încercuirea la Vest Kalaci (65 km – Vest Stalingrad), a fost, în viziunea mea, de departe, cea mai proastă decizie la nivel tactic-operațional pe care Hitler a luat-o până atunci și, probabil, de-a lungul întregului război, condamnând astfel aproape 300.000 de germani și români la moarte prin înfometare și îngheț sau mersul în captivitatea sovietică – 90.000²⁰, de unde foarte puțini supraviețuitori s-au mai întors acasă – 5.000 – 6.000²¹.

Acestea au fost, în opinia mea, estimările eronate și greșelile grave pe care Hitler și staful său le-au făcut la Stalingrad, prin a căror exploatare sovieticii au obținut inițiativa strategică pe Frontul de Est pentru următorii doi ani și jumătate, culminând cu cucerirea Berlinului în mai 1945.

¹⁹ Anthony Beevor, *Stalingrad*, (traducere Delia Razdolescu), RAO International Publishing Company, 2009, p. 356.

²⁰ Gordon Corrigan, *The Second World War. A Military History*, Thomas Dunne Books, St.Martin's Press, New York, 2011, p. 353.

²¹ Raymond Limbach, *Battle of Stalingrad (World War II)*, www.britannica.com/event/Battle-of-Stalingrad, accesat la 22.10.2015.

¹⁷ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *România la Stalingrad*, Editura Militară, 1992, p. 170.

¹⁸ *Ibidem*, p. 211.



Istoria foarte scurtă a acestei înfrângerii dezastruoase ne spune că, după lansarea ofensivei germane la 23 august 1942 și cucerirea a 90% din oraș, sovieticii au lansat contraofensiva – *Operația „Uranus”* – la 19 și 20 noiembrie, cu peste 1.000.000 de oameni, 900 de tancuri, 12.000 de piese de artilerie, 100 de baterii de lansatoare de rachete (forțe) sprijinite de 1.200 de avioane²², reușind să încercuiască întreaga Armată a 6-a germană și părți ale armatelor române prin realizarea joncțiunii la Vest/Kalaci, după cinci zile, la 23 noiembrie 1942.

Prin ascultarea oarbă a ordinelor lui Hitler, împotriva imperativelor *principiului flexibilității (manevrei)*, Generalul Paulus a pierdut momentul favorabil pentru retragere și redresarea situației, făcând imposibilă, în ciuda eforturilor lui Goering și Manstein – „prea puțin și prea târziu” – orice șansă de salvare a armatei sale și, în final, la 2 februarie 1943, rămășițele întregii Armate a 6-a germane s-au predat.

Concluzii

Războiul rămâne o constantă în istoria omenirii și evoluează odată cu ea. Paleta largă a tipologiei războiului păstrează de-a lungul timpului natura violentă a acestuia, în timp ce caracterul său se schimbă, de asemenea, permanent – cine, cum și de ce luptă?

De la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial până în prezent, puține sunt războaiele desfășurate într-o „abordare convențională”, în timp ce „simetria” este aproape imposibil de găsit.

Cu toate acestea, noile tipuri de războaie contemporane, ce au ca dominantă „asimetria”, nu au exclus și nu exclud confruntările desfășurate în „logică convențională”, de o intensitate și o violență maximale. Acest aspect devine cu atât mai relevant, cu cât ordinea internațională post-Război Rece este puternic perturbată de ciocnirile de interese tot mai dese și mai profunde ale marilor actori internaționali deținători ai unui potențial de

²² Gordon Corrigan, *The Second World War. A Military History*, Thomas Dunne Books, St. Martin's Press, New York, , p. 344.

război puternic, cu o simetrie pronunțată, ceea ce face ca riscul unui război convențional, marcat de puternicul impact al înaltei tehnologii, să crească foarte mult.

Fără a nega particularitățile fiecărui tip de război, sunt de apreciat eforturile constante făcute în timp de formalizare la nivel teoretic-conceptual a legilor și principiilor luptei armate menite să dea sens și rațiune oricărui tip de război, ca fenomen social-politic complex și instrument al politicii actorilor internaționali statali și nonstatali.

Firește, în orice tip de război, adversarii își contracarează, în mod reciproc, acțiunile. Ca atare, ei reușesc, cel mai adesea, așa cum sublinia Foch în pledoaria sa pentru studiul temeinic al războiului și artei militare, să facă ceea „ce se poate pentru a aplica ceea ce se știe”²³, rezultând, mai departe, *necesitatea de a cunoaște mult și bine pentru a se putea face puțin din ceea ce se intenționează*.

Războiul fiind o întreprindere extrem de periculoasă – știi când și cum pleci la război, niciodată nu știi, însă, când și cum se va termina –, studiul său temeinic și lecțiile sale dureroase ar trebui să fie luate în considerare foarte serios și azi și în viitor, așa cum ar fi trebuit să fi fost luate și de conducerea germană nazistă: *niciodată nu ignora principiile războiului și particularitățile mediului de luptă, nu supraestima forțele proprii și nu le subestima pe cele ale inamicului*; lecțiile celui de-al Doilea Război Mondial, în general, și ale bătăliei de la Stalingrad, în special, reprezintă exemplul suprem de ceea ce se poate întâmpla dacă toate acestea sunt desconsiderate.

BIBLIOGRAFIE:

1. BEEVOR, Anthony, *Stalingrad*, translation: Delia Razdolescu, RAO International Publishing Company, 2009.

2. CLARK, Alan, *Barbarossa: The Russian – German Conflict 1941-1945*, Printed in Great Britain by Anchor Brendon Ltd., Tiptree, Essex, 1985.

²³ Corneliu Soare, *Gândirea Militară*, Editura Antet, 1999, ISBN 973-9241-96-4, p. 119.



3. CORRIGAN, Gordon, *The Second World War. A Military History*, Thomas Dunne Books, St. Martin's Press, New York, 2011.
4. COUTAU-BÉGARIE Hervé, *Tratat de Strategie*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2006.
5. GRIFFITH, Samuel B., *Sun Tzu - The Art of War*, Oxford University Press, 1971.
6. HART Liddell, *Istoria celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, Traducere: Irina Negrea, Editura Orizonturi, Editura Lider, București, 2006.
7. HOWARD Michael and PARET, Peter, *Carl Von Clausewitz – On War*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, US, 1989.
8. LIMBACH, Raymond, *Battle of Stalingrad (World War II)*, www.britannica.com/event/Battle-of-Stalingrad, accesat la 16.05.2015.
9. MCCAULEY, Martin, *Stalin și stalinismul*, Traducere din limba engleza de Ioana Barzeanu, Meteor Press, 2010.
10. MEGARGEE, Geoffrey P. (2007). *War of Annihilation: Combat And Genocide on the Eastern Front, 1941*. Rowman & Littlefield.
11. PANDEA, Adrian, PAVELESCU Ion, ARDELEANU Eftimie, *Românii la Stalingrad*, Editura Militară, 1992.
12. PARET Peter, CRAIG, Gordon A., GILBERT, Felix *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1986.
13. REES, Laurence, *Hitler's charisma – leading millions into the abyss*, Vintage Books, a division of Random House LLC, New York, 2014.
14. SHRIER, Patrick, *Operation Barbarossa: The Ultimate Strategic Miscalculation*, www.militaryhistoryonline.com/wwii/barbarossa/articles/barbarossashrier.asp, accesat la 18.05.2015.
15. SOARE, Corneliu, *Gândirea Militară*, Editura ANTET, 1999.
16. SUVOROV Victor, *Epurarea. De ce a decapitat Stalin armata?*, Editura Polirom, Iași, 2000.
17. SUVOROV Victor, *Ziua „M”*. Când a început al doilea război mondial?, Editura Polirom, Iași, 1998.
18. SUVOROV Victor, *Spărgătorul de gheață. Cine a declanșat al Doilea Război Mondial?*, Editura Polirom, Iași, 1995.
19. ***, „He beat us in War but never in Battle”, *The Wall Street Journal*, October 6, 2013.
20. ***, *The Joint Staff Officer's Guide* 1997, AFSC PUB 1, National Defense University, Armed Forces Staff College, Norfolk, Virginia.
21. ***, Winston Churchill speech to the House of Commons of the Parliament of the United Kingdom, June 4th, 1940.
22. ***, [www.answers.com /Q/Why_couldn't_the_US_win_the_Vietnam_War](http://www.answers.com/Q/Why_couldn't_the_US_win_the_Vietnam_War)
23. ***, www.stalingrad.net/russian-hq/operation-uranus/rusopuranus.html.

FACTORUL CULTURAL ISLAMIC ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

*Haliru Dogondaji BELLO**

În zilele noastre, terorismul, sub diversele sale forme continue și persistente, dezlănțuite asupra civililor nevinovați, reprezintă cea mai mare provocare la adresa păcii și securității globale. Poate că terorismul pe linie islamistă nu este înțeles corect. Poate că o adevărată înțelegere a terorismului rezidă într-o cunoaștere aprofundată a culturii islamice.

În epoca interdependențelor, a interacțiunilor zilnice și a globalizării, în care problemele de diferență culturală au devenit apropiate, înțelegerea numeroșilor actori prin modul lor de viață și integrarea preocupărilor lor în afacerile internaționale este crucială pentru pacea și securitatea mondială.

În acest articol, urmăresc să arăt, pe scurt, studiul realizat asupra valorilor esențiale care guvernează cultura și unitatea sa în islam, expunând astfel convingerile care modelează legile, reglementările și caracteristicile umane distincte ale celor 1,6 miliarde de musulmani din întreaga lume.

De asemenea, articolul evidențiază aspecte ale conștiinței interioare a teroriștilor islamiști și arată modul în care apărarea și protejarea anumitor valori absolute ale culturii islamice conduce la evaluarea lor și la un răspuns calculat la circumstanțele provocatoare ale vieții contemporane.

Cuvinte-cheie: *cultură, morală, religie, secularism islamist, terorism, ciocnirea civilizațiilor.*

1. Înțelegerea culturii islamice

În general, cultura reflectă modul complet de viață al unui popor. Aceasta reprezintă modelul general de comportament și modul de gândire creat, învățat și împărtășit în cadrul unui grup social. Ceea ce oamenii prețuiesc cel mai mult, regulile lor de comportament, limbaj, religie, ritualuri, artă, tehnologie, modul în care se îmbracă, tradițiile culinare, sistemul politic și economic reprezintă elemente determinate de cultura lor; este ceea ce distinge un grup uman de altul.¹

Prin urmare, cultura islamică se referă la practicile dezvoltate în jurul religiei, care determină modul de viață al musulmanilor. Aceasta cuprinde, printre altele, practicile definite prin valorile esențiale acceptate juridic în societățile islamice, a căror protejare devine obligatorie pentru a menține însăși natura societății islamice.

De aceea, ne propunem să înțelegem islamul și valorile sale fundamentale care modelează modul de viață al adeptilor săi și distinge comunitățile islamice de alte comunități.

Ce este islamul?

Islamul este o credință bazată pe ideea că Dumnezeu (*Allah*) există, că El (*Allah*) este singurul Dumnezeu adevărat, și că Muhammad este mesagerul și slujitorul Său. Musulmanii (cei

¹ Edward B. Taylor, *Primitive Culture* 1, 3d edition, 1889.

** Haliru Dogondaji BELLO este doctorand în Informații și Securitate Națională la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: halibello@yahoo.co.uk*

care cred în islam) consideră că această religie reprezintă un capitol rezumat și definitiv din revelațiile lui Dumnezeu pentru omenire, prin mesajul final transmis prin Profetul Muhammad; ultimii profeți iudeo-creștini, concluziile privind egalitatea profeților monoteiști ca mesageri ai lui Allah se bazează pe această premisă.

Din acest motiv, musulmanii îi văd pe Hristos ca *Isah* și pe Moise ca *Musa*, ca mesageri ai lui *Allah* care propovăduiesc învățătura divină și nu pe cea creștină, respectiv iudaică². Prin urmare, se crede că această învățătură întruchipează atât elementele găsite în Biblie, cât și în alte scripturi iudeo-creștine, iar Muhammad a început să primească mesajul islamului prin îngerul Gabriel în 610 AD. Islamul este o religie teocentrică și strict monoteistă, deoarece nu încurajează asocierea unicității lui Allah la nicio divinitate. Termenul *islam* vine de la a patra formă a verbului arab *aslama-yuslimu* al cărui sens principal este „supunere, obediență” sau „predare”, dar și pacea ca o propagare a credinței. *Al-islam* reprezintă supunerea totală față de voința lui Allah, prin închinare și ascultare față de singurul Dumnezeu adevărat³.

În islam există anumite lucruri care sunt interzise (*haram*), dar și unele care sunt permise (*Halal*). Căutarea cunoașterii necesare, înțelegerii și încorporării acesteia în viața cuiva prin abținerea de la lucruri interzise și devotamentul față de lucrurile recomandate reflectă angajamentul musulman și nivelul de convingere față de credință (*taqwa*). Înainte de toate, islamul este o istorie/poveste a Revelației. Precedând acesteia, islamul găsește în Apocalipsă forma supremă: cea mai completă, mai clară și amănunțită, și prin urmare, ultima⁴.

Musulmanii din toate timpurile, indiferent de naționalitate, individualitate sau spațiu geografic de proveniență consideră doctrinele

² *Ibidem*, p. 38.

³ Maitham Al-Janabi, Islam, „Islamic civilization: an empire of culture”, Chapter III in Kirabaev, Nur; Pochta, Yuriy (editors), *Values in Islamic Culture and the Experience of History*, Russian philosophical studies, vol. I, Washington D.C, 2002, disponibil la http://www.crvp.org/book/Series04/IVA-13/chapter_iii.htm, p. 37, accesat la data de 06.10.2015.

⁴ ***, Sahih Bukhari, <http://www.sahih-bukhari.com/Pages/results.php>, accesat la data de 06.10.2015.

lor întruchiparea istorică a „revelațiilor divine de la începutul până la sfârșitul timpului”. *Islamul* a oferit, în permanență, exemplul uimitor al traversării secolelor și a societăților, ducând mai departe principiile imuabile ale credinței, prin care acestea s-au definit și recunoscut.

Islamul este construit pe cinci piloni principali care stau la baza tuturor celorlalte reguli de conduită și a practicilor fundamentale constante în toate societățile musulmane din lume.

Primul pilon și cel mai însemnat este reprezentat de credința că nu există un Dumnezeu mai vrednic de închinare decât Allah, credința în îngerii Săi, în profeți, în viața de după moarte și în Ziua Judecării. Conform credinței că Allah este singurul creator al tuturor celor însuflețite și celor neînsuflețite, iar întreaga varietate existențială este înțeleasă nu ca o întâmplare, ci ca un privilegiu al întregii omeniri. În acest fel percepe un musulman varietatea de popoare, limbi și rase ce trăiesc pe pământ. Totuși, în această diversitate a ființelor, adevărul rămâne unul singur, cel care provine de la unicul profet adevărat – *Allah*⁵.

Al doilea pilon este rugăciunea (*salat*), care este obligatorie pentru toți musulmanii de cinci ori pe zi, la anumite perioade de timp. Rugăciunea implică izolarea periodică de lumea temporală și comunicarea cu Dumnezeu în ascultarea poruncilor sale. *Salat* marchează, de asemenea, diferența dintre credincioși și necredincioși în islam.

Al treilea pilon este postul (*sawm*), care este actul de abținere de la mâncare, băutură, plăceri carnale și alte forme de hrană fizică, din zori până în amurg, în luna de *Ramadan* (luna a 9-a din calendarul islamic), obligatoriu pentru toți musulmanii maturi sănătoși.

Al patrulea pilon este reprezentat de *zakat* (plata unei taxe pentru milostenie); fiecare musulman trebuie să dea un anumit procent din venitul său anual pentru nevoiași.

Al cincilea și ultimul pilon este reprezentat de *hajj* (pelerinajul la Mecca), care este obligatoriu pentru toți cei care își permit, cel puțin o dată în viață, în luna *Zhul Hijja* (luna a 12-a a calendarului islamic)⁶.

⁵ *Ibidem*, p. 37.

⁶ Sahih Bukhari Book 2 Vol 1 Number 7, disponibil la <http://www.sahih-bukhari.com/Pages/results.php>, accesat la data de 06.10.2015.

Valorile esențiale în islam

Pe cei cinci piloni menționați sunt construite toate celelalte principii fundamentale care îndrumă conduita acelor care cred în islam ca mod de viață. În continuare, ne vom opri la valorile esențiale pentru cultura islamică.

Fraternitatea umană universală

Toți musulmanii sunt frați și surori și se bucură de fraternitate universală. Prin urmare, indiferent de limbă, rasă, gen, trib, naționalitate etc., în islam, superioritatea unui om față de un altul se poate datora doar bunătații și evlaviei cu care acesta răspunde chemării divine; chemarea spre umilință și unire cu toți ceilalți în numele unei atitudini transcendente îndreptată către perfecțiune și restaurare. În acest sens, popoarele, naționalitățile, triburile sunt recunoscute, dar subordonate perspectivelor monolitice inerente dogmelor islamice. Prin urmare, nucleul culturii islamice este lipsit de tendințe sau ideologii de naționalism, șovinism, fascism ori rasism.

Potrivit *Hadith*⁷, Muhammad (Mesagerul lui Dumnezeu), apărând pentru ultima dată în fața credincioșilor, le reamintește principiile învățăturilor sale, insistând, în principal, pe eterna dublă datorie a unui musulman: practicarea frăției în cadrul comunității și respectarea cu strictețe a legilor consacrate de Coran.

Cuvintele rostite cu acest prilej sunt considerate sfârșitul predicii sale și reprezintă, fără îndoială, chintesența capodoperei pe care profetul a încercat să o îndeplinească în timpul vieții sale și pe care intenționa să o plaseze dincolo de arabismul primitiv în mijlocul căruia se născuse⁸: „...Oameni, ascultați cuvintele mele și luați aminte, pentru că mi-am îndeplinit datoria față de voi. Vă las un lucru simplu și clar, care, dacă îi sunteți credincioși, vă va proteja pentru totdeauna și vă va feri de pierzanie: *Coranul* (Cartea lui Dumnezeu) și *Sunnah*, a Profetului Său. Ascultați cuvintele mele și luați aminte. Trebuie să știți că fiecare musulman este frate pentru oricare alt musulman; și nu este permis unui om să ia avutul fraților săi în afară de cazul în care acestea i se dau de bună voie. Nu vă răniți

unul pe altul. Mi-am îndeplinit misiunea, oare?” La aceste cuvinte, mulțimea a răspuns afirmativ.

Demnitatea morală în islam

Islamul acordă o mare importanță comportamentului moral. Acesta pune accentul pe onoarea și demnitatea personală prin modestie și simplitate în toate aspectele vieții. „În acest context, a fost generat un sistem complex de privilegii și obligații de conduită morală, care oferă baza pentru versiunea islamică a drepturilor omului. Acestea pot fi rezumate astfel: dreptul la viață, onoare și demnitate personală și inviolabilitatea proprietății personale”. Tot conform *Hadith*⁹, în islam, o persoană cu adevărat pioasă ar trebui să se comporte cu alții după cum el ar vrea ca alții să se comporte cu el și ar trebui să se abțină de la a provoca vreun rău, atât fizic, cât și emoțional, unui frate al său. Iertarea, generozitatea, modestia, caritatea, respectul pentru bătrâni, bunătața față de vârstnici, dar și față de tineri, tratarea altora cu o atitudine onorabilă, interdicția de a profita de alții, respectul pentru viața privată a persoanelor, prezervarea castității, mijloacelor de trai, a bunurilor unui musulman spre a le feri de a fi încălcate de către alții, grija, asistența etc. sunt obligatorii pentru a reuși să fii un adevărat musulman. Prin urmare, este normal ca în islam să găsim acțiunile umane clasificate ca fiind ambigue, recomandate, permise și obligatorii, în funcție de modul în care acestea sunt conforme cu standardele morale islamice. Totalitatea percepțiilor *hadith*¹⁰ adoptate în diferite școli de gândire gravitează în jurul valorii de protecție a dreptății morale. De exemplu, orice persoană ale cărei cuvinte nu sunt reflectate în acțiunile sale sau care pretinde că are credință, dar acționează contrar, este evitată în raport cu considerațiile morale islamice.

Islamul în relație cu alte culturi

Pornind de la convingerea că toată cunoașterea vine de la Dumnezeu, este de datoria credincioșilor musulmani „să caute cunoașterea și înțelepciunea și să le accepte ca pe propriile

⁷ Hadith, Beyrouth, 1989, p. 39.

⁸ *Ibidem*, p. 40.

⁹ Sahih Bukhari, Volume 1 Book 2 Number 12, disponibil la <http://www.sahih-bukhari.com/Pages/results.php>, accesat la data de 12.11.2015.

¹⁰ *Ibidem*.



merite. Islamul nu face nicio distincție între educația laică și cea religioasă. În islam, toată cunoașterea este importantă pentru că aceasta ajută la înțelegerea distincției dintre bine și rău, consolidând rațiunea. Întrucât diversitatea în creație este recunoscută, islamul permite încorporarea bunei experiențe a altor culturi, deoarece scopul credinciosului este asimilat căutării înțelepciunii, înțelepciunea fiind definită ca adevărata creativitate și, în același timp, ca bază a creativității¹¹. Înțelepciunea Americii, Europei, Chinei, Indiei și a altor mari civilizații este reflectată în literatura islamică, precum și în filozofie, știință sau în sistemul politic, fiind recunoscute ca realități incontestabile. Experiențele și realizările altor civilizații din trecut și din prezent sunt preluate, recunoscute și acceptate în cultura islamică atâta timp cât acestea nu contrazic învățăturile fundamentale ale islamului. Prin urmare, atingerea unor obiective se realizează prin prisma standardelor islamice. De aceea, modernizarea metodelor de fabricare a bunurilor prin utilizarea metodelor noi furnizate de știință și tehnologie sunt tratate în mod egal în islam¹². Prin urmare, metodele moderne de cercetare, proiectare arhitecturală, comunicare, arte etc. își pot găsi loc în cultura islamică și pot deveni parte a acesteia atâta timp cât nu contravin unicității lui Dumnezeu și altor valori fundamentale islamice, cum este demnitatea morală. În paradigmă islamică, diversitatea este acceptată atât în cadrul islamului, cât și în afara acestuia, fiind recunoscută ca benefică pentru întreaga omenire și, de aceea, încurajată ca o civilizație universală cu diferite culturi. Prin urmare, toleranța religioasă profundă în islam se bazează pe această deschidere caracteristică sistemului paradigmatelor monolitice.

Societatea și drepturile musulmanilor

Islamul ridică importanța societății dincolo de capriciile individului. Acesta consfințește relațiile dintre indivizi și dintre individ și comunitate. În esență, viziunea morală a omenirii

în islam reglementează formele practice de interacțiune în cadrul societăților. Asocierea interesului public cu avantajul reciproc reprezintă domeniul de aplicare a libertății, a drepturilor omului, a obligațiilor și a multor alte aspecte ale activității umane în căutarea fraternității umane universale¹³. Prin urmare, căutarea binelui comun reprezintă baza pentru normele, legile și principiile directe la toate nivelurile de viață ale unui musulman, de la abordarea globală până la relațiile de natură personală. Din acest punct de vedere, se consideră că situația comunității depinde de comportamentul întregului, care, în mod invariabil, reprezintă echilibrul dintre problemele materiale și spirituale ale vieții tratate inteligent și materializate în adoptarea deciziilor. Libertatea în sens islamic, la fel ca munca pentru nevoi personale, este condiționată de supunerea față de porunci și reflectă nevoile altor membri ai comunității. Dreptul comunității de a combate problemele sociale, cum ar fi adulterul, concupiscenta, pederastia, jocurile de noroc, utilizarea de substanțe toxice etc., este dreptul care transcende libertatea oricărui individ și este protejat prin lege în societățile islamice. Prin urmare, în islam, drepturile individuale nu sunt elevate dincolo de cadrul demnității morale.

2. Unitatea culturală

Unitatea culturală se referă la acele practici fundamentale universal acceptate – prezentate anterior – dezvoltate în jurul valorii de islam, care rămân constante în toate societățile musulmane oriunde ar fi ele răspândite pe glob. Unitatea culturală nu înseamnă însă o formă standard de cultură pentru toți musulmanii, ci se referă la acele caracteristici de bază și foarte constante ale culturii islamice regăsite în fiecare societate de acest tip. Aceste valori și tendințe ideologice joacă rolul elementelor structurale în definirea modului de înțelegere, interpretare și aplicare, ca răspuns la situațiile din viața reală.

Diversitatea tolerată în cultura islamică este limitată la acele practici specifice, obișnuite și

¹¹ *Ibidem*, p. 53.

¹² *Ibidem*, p. 53.

¹³ *Ibidem*, p. 40.



tradiționale care nu se încadrează în doctrinele fundamentale și sunt, ca atare, practicate în mod diferit de către musulmanii din întreaga lume. Este de menționat faptul că, indiferent de diferențierile ideologice și politice sau a punctelor sensibile privind interpretarea și aplicarea revelațiilor divine consacrate în *Coran* și *Sunnah*, doctrinele fundamentale cristalizează gândirea credincioșilor islamisti într-un anumit mod, oriunde în lume. De exemplu, viața pe Pământ este considerată a fi o etapă de trecere scurtă, al cărei scop este de a servi lui Allah, în conformitate cu învățăturile profeților lui; orice lege făcută de om care plasează individul dincolo de voința colectivă este respinsă cu aceeași tărie de către toți musulmanii din întreaga lume.

În orice societate, cultura islamică este orientată spre căutarea conștientă și continuă a ordinii în limitele justiției și a libertății în cadrul acesteia. Înainte de orice, cultura islamică se raportează la aceeași unitate lingvistică, limba arabă, care în contextul Coranului, devine limba relevantă și elementul de unitate a islamului însuși.

În islam, limba devine un deținător de valori, punctul de referință comun care transcende diversitatea etnică și lingvistică a tuturor membrilor comunității. În afară de limbă, unitatea culturală este, de asemenea, o unitate care se referă la apartenența la o comunitate musulmană în sens extins.

Toate experiențele antice și prezente sunt armonizate în ceea ce privește principiile și evaluarea islamică. Acest exemplu de istorie autentică permite comunității musulmane să se poată reproduce pe sine, prezervându-și cunoașterea comună și acțiunile permise, așa cum este impusă în viziunea sa monoteistă asupra ordinii universale și justiției la nivel mondial. Ordinea, în acest sens, se referă la practicarea unei combinații echilibrate a revelației și interpretării rezonabile a circumstanțelor imediate, acumulate în timp sub diferite forme de experiență în comunitatea musulmană, și justiției interpretate ca dispensă imparțială a problemelor care pot apărea.

Unitatea acestor valori fundamentale în cultura islamică face ca orice societate islamică, în orice secol, să fie capabilă de a fonda o ordine similară pe care să o consolideze, consfințind astfel justiția și corectitudinea din cadrul acesteia. Înțelegerea și aplicarea standardelor și metodelor islamice de bază a dus la crearea unui ansamblu cultural, clasificat în funcție de gradul de libertate și diversitate în eforturile creatoare. Asemănările găsite între societățile islamice din Europa de Est până în Africa de Vest și în alte părți de pe glob își trag seva din acest spirit cultural creativ.

În societățile islamice, justiția este etalonul pentru măsurarea tuturor valorilor, fie ele sociale, economice, etice sau politice. De asemenea, justiția rămâne criteriul de evaluare a conduitei acestor comunități. Elementul comun în cultura musulmană este reprezentat de relațiile dezvoltate de manieră dualistă, între religios și laicitate, susținând sistemul unic de educație orientat către un mod adecvat de viață pentru supraviețuirea oamenilor pe planetă¹⁴. Este demn de remarcat aici faptul că nu există loc pentru extremism în interacțiunea dintre ceea ce este personal și ceea ce este comun sau între material și spiritual atât în raport cu justiția, cât și față de Dumnezeu.

Privind înapoi în istorie, primul secol al credinței islamice a cunoscut o serie de transformări sociale, politice și militare. Perioada turbulentă de formare a civilizației islamice a început cu migrarea profetului Muhammad de la Mecca la Medina (*Hijra*). Aceste tendințe au fost dezvoltate pentru a protesta împotriva oricărei abateri de la principiul justiției în islam și a se asigura că și conducătorii duc un trai modest alături de oamenii pe care îi conduc¹⁵.

Unitatea religiei și statului se întemeiază pe înțelegerea faptului că islamul este custodele justiției și că aceasta trebuie aplicată în toate relațiile socio-politice și economice. În cultura islamică, prin urmare, statul este doar un mod prin care principiile *Shari'ah* sunt aplicate. Ținând cont de rolul important al *Shari'ah* în afacerile temporale și apariția scopurilor pământești în

¹⁴ Nur Kirabaev, Yuriy Pocht (editors), *Russian philosophical studies* vol. 1, 2002, p. 47.

¹⁵ *Ibidem*, p. 44.

comportamentul și gândirea umană, cultura islamică păstrează o legătură între univers și umanitate. Astfel, legea islamică nu poate în niciun fel să fie disociată de problemele de stat și nici de chestiunile publice, deoarece *Coranul* și *Sunnah* rămân principalele surse legitime ale legislației, iar *Shari'ah*, instrumentul prin care sunt gestionate activitățile de stat. Însă întrebări precum cine este, în realitate, custodele puterii politice și care este modul în care puterea și legitimitatea sunt înțelese în societățile civile islamice generează probleme de mare interes pentru pacea și securitatea globală. De aceea, se poate pune fireasca întrebare, în ce măsură statele seculare sprijină cursul valorilor fundamentale ale islamului și mântuirea omului?

Unite prin valorile menționate, toate societățile islamice analizează componentele ordinii, organizării pașnice sau rebeliunii, revoltei sau retenției, constrângerii sau libertății și le definesc drept credință sau blasfemie, bine sau rău, păcat sau cult.

3. Globalizarea și matricea interdependențelor

Am văzut care sunt valorile fundamentale specifice modului de viață al musulmanilor, valori ce creează contextul în care legile, reglementările, politica, principiile, știința, filosofia, economia, ordinea, religia și toate celelalte aspecte ale vieții sunt percepute, integrate și asimilate într-o societate islamică, și, în același timp, determină afinitatea socio-politică, economică și culturală a musulmanilor în raport cu alte culturi, într-o lume aflată într-un proces accentuat de globalizare. Având în vedere cele expuse, este ușor de observat și înțeles că atât stilul de viață al musulmanilor, cât și modul de trai în cadrul societăților islamice își au rădăcinile și semnificația în învățăturile fundamentale ale islamului.

Lumea contemporană însă este caracterizată de tendințe dezvoltate din Pacea de la Westphalia, din 1648, în urma căreia s-a format un sistem de state independente¹⁶, înzestrate cu suveranitate statală, independență națională, integritate

¹⁶ Henry Kissinger, *World Order: Reflections on the character of nations and the course of History*, Penguin Group, p. 6.

teritorială și cărora li se garantează neamestecul altor state în treburile lor interne. Statele moderne s-au născut odată cu instituirea acestor elemente, în timp ce supremația religiei ca sursă supremă de legitimitate a fost eliminată. Prin urmare, suveranitatea absolută a fost transferată statului¹⁷. Noul sistem a dezvoltat o rețea extinsă de structuri juridice și organizatorice internaționale, cu scopul principal de a promova comerțul liber și un sistem financiar internațional stabil. Începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, aceasta a devenit osatura ordinii mondiale internaționale, așa cum este ea percepută astăzi¹⁸.

Unul dintre mecanismele necesare pentru separarea religiei de problemele de stat în noul sistem de state a fost secularismul. Acesta este un principiu care postulează separarea strictă a religiei de problemele de stat și egalitatea tuturor oamenilor în fața legii indiferent de orientarea religioasă. Secularismul a fost considerat în Occident ca o mișcare de modernizare și de deconectare de la valorile tradiționale și religioase¹⁹. Acesta oferă principiile și normele pentru a fundamenta cadrul pentru o societate democratică și stabilește cadrul pentru egalitate socio-politico-economică în societățile care se îngrijesc de toți cetățenii lor.

Prin urmare, în democrațiile moderne, convingerile religioase nu sunt acceptate din punct de vedere juridic sau social de către stat, iar liderii religioși și spirituali nu au autoritate asupra deciziilor politice. Pur și simplu, secularismul înlocuiește legi bazate pe Scriptură (cum ar fi *Tora* și *Shari'ah*) cu legile civile²⁰, lăsând chestiunile legate de morală, cum ar fi avortul, codul vestimentar, contracepția, pederastia, căsătoria între persoane de același sex, jocurile de noroc și camăta în seama interpretărilor seculare și ecumenice²¹.

Întrucât interdependențele creează interacțiuni multidirecționale între toate popoarele lumii și

¹⁷ *Ibidem*, p. 27.

¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

¹⁹ Feldman, Noah (2005). *Divided by God*. Farrar, Straus and Giroux, p. 25.

²⁰ Feldman, Noah (2005). *Divided by God*. Farrar, Straus and Giroux, p. 14.

²¹ Washington Post, November 15, 2006, „Think Tank Will Promote Thinking”.



nevoia ca societățile islamice să adopte modelele occidentale în interacțiunea cu alte societăți, consolidarea unor structuri, precum secularismul, democrația și prevalența drepturilor individuale dincolo de cele ale societății, peste tot în lume, și dominația acestora în ordinea globală curentă, justificarea îndepărtată a echilibrului complex dintre autoritatea legitimă și putere în cadrul statelor moderne, în special cele cu populații numeroase de musulmani, poate fi găsită în excluderea unor preocupări fundamentale pentru Islam și, în consecință, a adeptilor săi, în afacerile internaționale.

Trebuie menționat, încă de la început, faptul că secularismul, democrația, suveranitatea statală și alte astfel de concepte noi au întâmpinat opoziție și condamnare atât din partea fundamentalistilor creștini, cât și a celor musulmani, care susțin că ideologia este o amenințare atât la adresa drepturilor religioase²², cât și la adresa securității naționale²³. Max Weber²⁴ afirmă că, pe măsură ce societățile continuă să devină mai seculare, ca rezultat al dinamizării proceselor sociale, elevarea individului dincolo de comunitate într-o încercare de a permite fiecăruia să-și atingă propria excelență în statele seculare²⁵ și lipsa de autoritate a liderilor spirituali/religioși au devenit surse majore de fricțiuni în disputa legitimitate – putere în statele moderne.

Observăm că, în prezent, obiectivele comune fiecărei societăți determină nivelurile de acțiune admisibile și metodele stabilite pentru rezolvarea problemelor prin intermediul unui cadru comun de drept. În partea de nord a Nigeriei, de exemplu, unde populația este majoritar musulmană, iar islamul a precedat invazia colonială a teritoriului, autoritățile spirituale/religioase cu puteri absolute au fost retrogradate și separate de guvernare începând cu anul 1979. Implicit, valorile

²² Rev. Jerry Falwell, *Seventh quotation*, 2001-09-15, disponibil la <http://www.positiveatheism.org/hist/quotes/foulwell.htm>, accesat la data de 17.11.2015.

²³ Bob Lewis, „Jerry’s Kids’ Urged to Challenge ‘Radical Secularism’”, *The Christian Post*, 2007-05-19, archived from the original on 2008-03-05.

²⁴ *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Max Weber, London, Routledge Classics, 2001, pp. 123-125.

²⁵ *The Idea of a Secular Society*, D. L. Munby, London, Oxford University Press, 1963, pp. 14–32,

fundamentale pe baza cărora această populație a trăit și a supraviețuit ca civilizație, nu mai sunt protejate de stat, iar liderii religioși și spirituali și-au pierdut autoritatea asupra deciziilor politice. Către ce ar putea tinde astfel de societăți?

În această situație dificilă, dezordinea creată prin lipsa de preocupare pentru problemele religioase a constituit o îngrijorare majoră pentru islamiști, care încearcă neconștient să tragă folos de pe urma statelor, pe baza viziunilor fundamentalismului islamic.

Nemulțumirile interne în creștere, din cadrul statelor moderne pe teritoriul cărora trăiesc numeroase comunități musulmane (mai ales după încheierea Războiului Rece), datorate, în principal, chestiunilor ideologice și de bunăstare economică au adus elitele acestor țări în situația de a se confrunța, pe de o parte, cu tendințe în creștere de nemulțumire internă, iar pe de altă parte, cu provocări extraordinare privind legitimitatea guvernării și a liderilor²⁶.

Grupările radicale, atât cele șiiite, cât și cele sunitice, au devenit tot mai vizibile, în condițiile în care moscheea pare să fie locul tot mai preferat de musulmani de a-și găsi o soluție la probleme cotidiene. Ei pretind că protejează islamul și promit să înlocuiască sistemul de stat impus cu un sistem bazat pe religie. Rezultatul a constat în apariția unor curente și organizații atât șiiite, mai ales începând cu cel inițiat de Khomeini în Iran, continuat de Hizballah în Liban, cât și sunitice, precum Frăția Musulmană – 1928, Hamas – 1987, Al-Qaidah – 1988, și, de asemenea, Grupul Poporului Sunnei pentru Predică și Război Sfânt, cunoscută sub numele de Boko Haram, în special în afara Nigeriei. Deși ambele ramuri ale islamului recurg deseori la confruntări violente, una împotriva celeilalte, acestea rămân totuși unite în angajamentul lor de a înlocui ordinea existentă cu una de inspirație divină. Totodată, ambele ramuri resping efectele degradante ale influențelor externe și modelul secular de viață, deoarece acestea au o cultură comună în care toți musulmanii sunt uniți.

²⁶ Henry Kissinger, *World Order, Reflections on the character of nations and the course of History*, Penguin Group 2014, p. 117.



Cu promisiuni de protecție și sprijin economic, statele seculare ale timpurilor moderne sunt mandatate în mod continuu să integreze în societățile lor elemente ce depășesc nivelurile de acțiune admisă în special în lumea musulmană. Crizele din Irak, Siria, Afganistan, Nigeria, Mali și alte puncte fierbinți ale terorismului islamist rămân o manifestare practică a incapacității statelor seculare de a crea un echilibru între legitimitate și putere în condițiile actuale de definire a ordinii mondiale.

Concluzii

Sensul, relevanța și aplicarea unor concepte specifice ordinii mondiale occidentale, precum prosperitate, drepturile omului, libertate, moralitate, rolul religiei în problemele de stat și multe alte concepte vitale, sunt în contradicție cu etica islamică și se pare că nu vor fi niciodată adoptate și asimilate de bună voie în societățile islamice atâta timp cât acestea își doresc să rămână islamice.

Din moment ce politica în lumea islamică se pronunță, în principiu, pentru controlul cadrului stabilit de ordine și pentru apărarea acestuia împotriva tentativelor de alterare, precum și pentru conservarea/restaurarea valorilor originale nealterate, înseamnă că legitimitatea oricărui guvern va fi recunoscută numai atâta timp cât acesta nu interferează cu valorile comun acceptate ale islamului care definesc nivelul permis de acțiune.

Misiunile formulate de Al-Qaida, Daesh, Boko Haram și alte rețele teroriste islamiste din întreaga lume sugerează respingerea totală a normelor occidentale, care, în opinia lor, sunt legi făcute de om și, ca atare, inferioare celor făcute de Dumnezeu. Acțiunile islamist-teroriste împotriva guvernelor civile asumate de autointitulații „apărători naturali” ai noilor concepte de legitimitate politică în sistemul internațional sunt motivate și conduse de aceste premise.

Prin urmare, valorile de bază ale islamului evidențiate în cadrul acestui articol ar trebui să fie recunoscute ca având o importanță deosebită pentru musulmanii din întreaga lume.

Conștientizarea importanței acestor valori pentru musulmani, în contextul actual al ordinii sociale, puternic influențată de globalizare și accentuare a interdependențelor ar trebui să fie luată în considerare atunci când sunt elaborate strategii de securitate în întreaga lume.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Sahih Bukhari, <http://www.sahih-bukhari.com/Pages/results.php>
2. BARKUN, Michael, *Millenialism and Violence*, 2000.
3. FALWELL, Rev Jerry, *Quotations*, Seventh quotation, 2001-09-15.
4. IMAM MUSLIM Ibn Al Hajjaj, *Hadīth*, Sahih Muslim, Dar-us-Salam, 2007.
5. KISSINGER, Henry A., *World Order: Reflections on the character of nations and the course of History*, Penguin Group, 2014.
6. LEWIS, Bob, „Jerry’s Kids’ Urged to Challenge ‘Radical Secularism’”, *The Christian Post*, 2007.05.19.
7. MAITHAM Al-Janabi, Islam, „Islamic civilization: an empire of culture” – Chapter III in Kirabaev, Nur; Pochta, Yuriy (editors), *Values in Islamic Culture and the Experience of History*, Russian philosophical studies, vol. I, Washington D.C, 2002, http://www.crvp.org/book/Series04/IVA-13/chapter_iii.htm
8. KAUFMAN, Marc, „Think Tank Will Promote Thinking”, *Washington Post*, November 15, 2006.
9. NOAH, Feldman, *Divided by God*, Farrar, Straus and Giroux, 2005.
10. NUR Kirabaev; YURIV Pocht, *Values in Islamic Culture and the Experience of History*.
11. NYE Jr., Joseph .S.; WELCH, David A., *Understanding Global Conflict and Cooperation-Ninth Edition*, Pearson Education Limited, 2014.
12. PICHTAL, M.M, *Cultural side of Islam*, New Dehli, 1969, <http://www.islamicbookstore.com/b2780.html>
13. TAYLOR, Edward B., *Primitive Culture* 1, (3d Ed.,1889).
14. WOLF, Alan, *Moral Freedom*, W.W. Norton & Company Ltd. 2002.

INTERCULTURALITATE ÎN TEATRUL DE OPERAȚII DIN AFGANISTAN

Rita PALAGHIA*

Scopul articolului este de a prezenta, a analiza și a înțelege valorile culturale ale diferitelor grupuri de țări și organizații participante la Forța Internațională de Asistență din Afganistan (ISAF) și succesoarea acesteia, Misiunea „Resolute Support”. Ținând cont de numărul de țări și organizații participante la operația de asistență, mă voi referi, pe scurt, la modul în care culturile americană, germană, olandeză și afgană interacționează și dezvoltă mecanisme eficiente de funcționare, într-un mediu multinațional specific unei coaliții de forțe.

Articolul ia în considerare și unele elemente care influențează interrelaționarea dintre membrii coaliției și nivelul de interoperabilitate al acesteia și, implicit, îndeplinirea misiunii potrivit cerințelor operaționale impuse și a condițiilor existente în teatrul de operații din Afganistan.

Cuvinte-cheie: cultură, multiculturalitate, interculturalitate, interoperabilitate, ISAF, Resolute Support, etos profesional, coeziune și spirit de corp.

1. Delimitări conceptuale

Conceptele *multiculturalitate* și *interculturalitate* sunt deseori confundate și/sau folosite cu înțeles sinonim de către nespecialiști.

Termenul *multiculturalitate* este unul descriptiv, care se referă la existența mai multor culturi sau grupuri etnice în cadrul unei

societăți sau organizații având identități și tradiții distincte¹.

Conform acestei definiții, misiunea multinațională „Resolute Support” din Afganistan poate fi considerată o organizație multinațională și multiculturală. Multiculturalismul este un termen des folosit în cadrul politicilor publice, cu scopul de a gestiona diversitatea culturală în societățile sau organizațiile multietnice, având ca element central respectul mutual și toleranța în cadrul acestor societăți sau organizații².

Interculturalitatea, prin contrast cu multiculturalitatea, se concentrează mai mult pe grupuri restrânse de indivizi decât pe colectivități, însă are o influență majoră în realizarea unui nivel corespunzător de interoperabilitate, astfel încât să se realizeze scopul final, acela al îndeplinirii misiunii de luptă.

2. Cadru introductiv

Forța Internațională de Asistență pentru Securitate (ISAF) a fost una dintre cele mai mari coaliții multinaționale din istorie, însumând, la apogeul său, mai mult de 130.000 de militari,

¹ Academia Română, *Dicționarul explicative al limbii române (ediție revăzută și adăugită)*, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.

² Thomas J. La Belle and Christopher R. Ward, *Multiculturalism and Education*, Work Press, 1994, p. 15.

* *Plutonier adjutant Rita PALAGHIA, doctorand în Științe militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, este consultant civil internațional NATO (ICC) în cadrul Base Support Group din Comandamentul Misiunii „Resolute Support” din Kabul, în teatrul de operații din Afganistan. E-mail: rpalaghia@yahoo.com*

din peste cincizeci de țări NATO și parteneri. Începând cu anul 2015, ca urmare a deciziei aliaților bazată pe noile cerințe operaționale și pe evoluția situației din teren, s-a trecut la execuția misiunii „Resolute Support”, fapt ce a determinat ca efectivele din Afganistan să se reducă la aproximativ 14.700, personal militar și civil, din 40 de țări.

Fiecare contingent național participant în forțele de coaliție, mai mare sau mai mic, are o cultură proprie, un anumit nivel de pregătire și înzestrare și interrelaționează diferit cu personalul militar și civil din celelalte țări, precum și cu populația afgană în îndeplinirea sarcinilor stabilite, în efortul comun de a combate terorismul și în a oferi asistență, consiliere și instruire administrației și forțelor locale.

Luând în calcul acest context, scopul cercetării de față este de a analiza *dacă sunt create premisele pentru ca multiculturalitatea existentă în cadrul coaliției multinaționale să se transforme în interculturalitate.*

În opinia mea, culturile ar trebui să se afle în interacțiune un timp suficient de îndelungat pentru ca schimburile culturale să fie permanente și să capete o formă unică, diferită de cea inițială. Consider că această perioadă trebuie să fie de cel puțin un an de zile, pentru aceiași militari, fără rotire, fiind influențată de nivelul de pregătire al acestora (inclusiv a istoriei și a culturii celorlalți, inclusiv a populației locale), de modul lor de percepție a atitudinilor, a valorilor, a loialității, a aptitudinilor și competențelor celorlalți. Consider, de asemenea, că atât heterogenitatea misiunii, pregătirea pentru situații de risc, cât și starea de spirit deschisă față de ceilalți sunt alți factori care contribuie implicit la atingerea unui grad de interoperabilitate mai ridicat, care să permită îndeplinirea cu succes a misiunii.

3. Modele de analiză a culturilor

Prin prisma respectului și a toleranței existente în cadrul coaliției din Afganistan, ca elemente pozitive ale misiunii, îmi voi concentra atenția pe studiul și analiza unor elemente specifice, cum ar fi dimensiunile culturale, folosind anumite

instrumente de cuantificare a lor, cunoscute sub denumirea de *norme și valori culturale*, pe care le voi lua în considerare în continuare.

S-au scris numeroase tomuri cu privire la dimensiuni, norme, factori de analiză și de diferențiere a culturilor. De aceea, în scopul identificării unor aspecte specifice interculturalității, voi analiza doar câteva dintre cele mai importante norme și atitudini culturale ale personalului unor state participante la coaliție, cu referire la concluziile rezultate din două studii ale dimensiunilor culturale și ale influenței acestora asupra mediului multinațional specific coaliției din teatrul de operații din Afganistan, cel al lui Geert Hofstede și cel al și cel al James Burke.

Voi porni în demersul meu de la unul dintre cele mai cunoscute studii referitoare la analiza culturilor naționale și realizarea unui instrument de cuantificare a fațetelor acestora – cel al lui Geert Hofstede. Acesta a identificat următoarele dimensiuni culturale: *individualism versus colectivism, distanța față de putere, masculinitate versus feminitate, orientarea pe termen lung față de cea pe termen scurt, evitarea incertitudinii și, respectiv, indulgență versus reținere*³. Cuantumul/indicele valoric atribuit fiecărei dimensiuni culturale este foarte important atunci când intenționăm să analizăm interacțiunea diferitelor culturi existente în cadrul coaliției.

Spre exemplu, participarea SUA este majoră, iar primele observații care se pot face referitor la valorile culturale americane sunt următoarele: indicele „*individualism*” este foarte mare (91) comparativ cu media mondială (60), fiind cel mai crescut dintre toate cele 76 de țări studiate de Hofstede. Pe de altă parte, SUA (40) au un punctaj sub mediu (60) pentru itemul „*distanța față de putere*”, evidențiind o cultură mai puțin formală în relațiile sociale, în care puterea este uniform distribuită.

Relevanța cuantumulului acestor itemi este legată de faptul că membrii coaliției pot să-și modeleze abordările și comportamentul cunoscându-le. Privind scorurile specifice dimensiunii „*individualism*” la nivel mondial,

³ Pentru detalii, a se vedea site-ul The Hofstede Centre, <http://geert-hofstede.com/national-culture.html>

observăm o oarecare similaritate la unele țări europene, cum ar fi Marea Britanie, Belgia, Danemarca sau Olanda. Cuantumul acestui indice este un factor important în analiza, de pildă, a conducerii unei organizații, mai ales când, de exemplu, din ea fac parte indivizi aparținând unor culturi cu valori foarte ridicate ale acestei dimensiuni culturale.

O altă perspectivă din care au fost analizate diferite culturi este cea a normelor culturale. Consider necesară luarea în calcul a acestora în analiza unei culturi, având în vedere specificul, complexitatea și amploarea acestui teatru de operații (este cea mai mare operație curentă condusă de NATO), precum și specificul interacțiunilor, în vederea îndeplinirii misiunilor încredințate potrivit cerințelor operaționale.

4. Diferențe culturale ale națiunilor participante în teatrul de operații din Afganistan

Pentru a exemplifica diferențele culturale existente în cadrul coaliției multinaționale, voi analiza câteva dintre cele mai importante norme și/sau atitudini culturale ale personalului militar și civil participant în cadrul misiunii încheiate ISAF și a celui participant în actuala misiune Resolute Support, astfel: locul și rolul bărbatului/femeii în societate, vârsta, atitudinea față de timp, orientarea pe termen scurt/lung, logica și emoția, precum și stilul de comunicare și limbajul corporal.

Rolul bărbatului/femeii în societate

Constituția Republicii Islamice Afganistan⁴ stabilește drepturi egale pentru bărbați și femei. Dar Afganistanul e stat islamic, așa că același document mai spune și că „nici o lege nu poate fi contrară credințelor religiei sacre a Islamului⁵”. Clauza permite, astfel, ca oricine, de la Curtea Supremă, la tată și bărbat, să poată să poată să o interpreteze după cum îi este mai convenabil. De aceea, în comparație cu bărbatul occidental, considerat egal cu femeia, din punct de vedere al locului și rolului în societate, în Afganistan,

rolul său este extrem de important, ca susținător al familiei, la fel ca și în societatea occidentală, dar și de luptător și apărător al teritoriului tribului din care face parte, de continuator al tradițiilor familiei respective și, nu în ultimul rând, de tată al copiilor, cu drept aproape exclusiv de decizie asupra viitorului lor. Astfel, femeia se află într-o poziție clară de inferioritate în ceea ce privește locul și rolul său, rezumându-se doar la a fi soție și mamă.

În culturile occidentale, femeia este considerată egală cu bărbatul, ca parte egală a forței de muncă, și se așteaptă ca ea să fie la fel de competentă și competitivă ca un bărbat, la acestea adăugându-se rolurile de mamă și soție, roluri în care ea să fie, de asemenea, performantă.

Prin contrast, în societățile islamice, femeia, nu are un rol similar pe piața muncii, ea fiind subordonată soțului, în particular, și bărbatului, în general, îndeplinind diferite sarcini, preponderent în cadrul familiei. Modul divergent în care este privită femeia în societatea afgană poate crea fricțiuni când forțele de coaliție, care includ femei, intenționează să acționeze într-o societate care nu agreează aceleași drepturi pentru ambele genuri.

În cadrul coaliției, femeile, indiferent de statutul de militar sau civil, sunt privite ca parteneri egali, atât ca drepturi, cât și ca obligații, rangul fiind respectat. Însă altfel se pune problema în cadrul misiunii din Afganistan, o problemă majoră fiind găsirea unor modalități de a interacționa, în acțiuni specifice de contrainsurgență, cu femeile afgane, care reprezintă aproximativ jumătate din populația țării.

Cea mai bună inițiativă a coaliției a fost pregătirea și includerea echipelor militare compuse din femei (Female Engagement Teams – FET) în unitățile de patrulare, cu scopul de a interacționa cu femeile afgane, ținând cont că interacțiunea militarilor bărbați cu femeile afgane nu este acceptabilă din punct de vedere social. „Istoria ne-a învățat că cei mai mulți luptători sunt bărbați. Dar, în societățile tradiționale, femeile sunt extrem de influente în formarea rețelelor sociale pe care insurgenții le utilizează pentru

⁴ Adoptată în anul 2004.

⁵ Constituția Republicii Islamice Afganistan, Ediția 2004.

sprijin. Cooptarea femeilor, prin programe sociale și economice specifice, subminează, în cele din urmă, insurgenții. Pentru a face acest lucru este necesară folosirea forțelor contrainsurgente de gen feminin.⁶⁷ Vorbind despre creșterea rolului femeii în societatea afgană, trebuie înțeleasă mai mult ca o impunere din partea comunității internaționale, a procentului participării femeii la viața socială și politică. Dar este un început promițător, mai ales de când prima doamnă a țării, Rula Ghani, se implică activ în programele de promovare a femeilor în toate sferile vieții politico-sociale ale țării.

Vârsta

Vârsta avansată nu primește același nivel al respectului și considerației în culturile occidentale cum primește în culturile islamice. Din punct de vedere al dimensiunii culturale a lui Hofstede, de exemplu, „distanța față de putere”, cultura americană și cea vest-europeană, spre exemplu, valorizează abilitățile și mai puțin senioritatea. În culturile islamice, această dinamică este inversată, iar membrilor vârstnici ai societății li se acordă cel mai înalt grad de deferență. Efectul acestor diferențe se manifestă prin dificultăți de interrelaționare, îndeosebi la nivelul bazelor de operare înaintate, unde tinerii ofițeri au misiunea de a controla și coordona, în diferite proiecte, populația locală condusă de bătrânii comunității. La nivelul coaliției, în special în cadrul comandamentului misiunii, vârsta este asociată cu experiența și cu gradele înalte în ierarhia militară, ce facilitează interacțiunea cu societatea afgană.

Atitudinea față de timp

Majoritatea culturilor occidentale, poate cu excepția grecilor și a italienilor, sunt foarte conștiente de noțiunea „timp”, având chiar un limbaj specific pentru această noțiune. Culturile islamice, în general, au o atitudine mai degajată față de timp, acordând, în schimb, o importanță mai mare relațiilor interpersonale și etichetei. Dacă un occidental nu cunoaște abordarea lumii islamice față de „timp”, poate să se simtă ofensat

și să tragă concluzii negative fără temei real. Este o practică frecventă la nivelul întâlnirilor oficiale între coaliție și partea afgană ca atât prezentarea la întâlniri, cât și partea formală, să înceapă cu întârziere.

Orientarea pe termen scurt/lung

În același cadru al noțiunii „timp” este inclus și modul în care culturile tratează noțiunea „viitor”. Occidentalii au, în general, următoarele abordări: „totul va fi mai bine în viitor” și „indivizii pot controla mediul în care trăiesc”. Ambele abordări sunt în profundă contradicție cu cultura societăților musulmane, care cred cu putere că totul este în mâinile lui Allah. Dacă ceva se va întâmpla sau nu, este doar pentru că așa vrea Allah. De fapt, încercarea de a controla propriul viitor este considerată ca fiind un păcat. Mai există un motiv al acestui tip de comportament. Din cauza războaielor prelungite, a clasei politice corupte și a lipsei de speranță, poporul afgan are dezvoltat un comportament de supraviețuire orientat doar pe noțiunea de „azi” și „mâine”.

Logica și emoția

Fiecare cultură are propriul echilibru între logică și emoție. Unele culturi acționează mai mult logic și conștientizând motivele acțiunilor lor. În alte culturi, emoția și tradițiile joacă rolul principal în decizii. Înțelegerea importanței logicii versus emoție într-o cultură străină poate fi la fel de grea, uneori, ca învățarea unei noi limbi străine. Este dovedit că națiunile latine, cele sud-est europene, ca și afganii, sunt popoare emoționale, destul de ușor de influențat, reactive, în timp ce nord-vest europenii și americanii au o practică în a-și disimula trăirile, sentimentele și reacțiile imediate.

Stiluri de a comunica și limbajul corporal

Unii militari și civili din forțele de coaliție (de exemplu, americanii) sunt, mai degrabă, rezervați în privința limbajului corporal și a stilului de comunicare, preferând un anumit spațiu personal, diferit de al altora, și se simt inconfortabil când acesta le este invadat. De exemplu, majoritatea sud-est europenilor, ca și afganii, preferă un spațiu personal foarte redus în procesul de interacțiune. La interacțiunea verbală

⁶⁷ Erwin, S. K., *The Veil of Kevlar: An Analysis of the Female Engagement Teams in Afghanistan*, Naval Postgraduate School, 1 Thucydides, The Peloponnesian War, trans. Rex Warner, Baltimore: Penguin Books, 2012, p. 81.

se adaugă gestica, mimica, tendința de a întări o idee prin atingerea interlocutorului. Militarii din armatele vestice preferă un spațiu personal larg, a cărui încălcare este percepută ca agresiune sau inconfort.

5. Alte elemente care influențează relaționarea dintre membrii coaliției și nivelul de interoperabilitate

Alte elemente care influențează relaționarea dintre membrii coaliției și pot afecta nivelul de interoperabilitate și, implicit, îndeplinirea misiunilor sunt: disciplina și etosul profesional, ceremonia și eticheta, coeziunea și spiritul de corp, precum și valorizarea aptitudinilor militare⁷, care sunt comune și altor organizații militare, dar semnificația lor și modul de adaptare la realitatea teatrului de operații din Afganistan este, uneori, foarte diferită.

Disciplina și etosul profesional

Disciplina este clară la toate nivelurile structurii militare. Ordinele și regulamentele sunt urmate, iar insubordonarea este pedepsită în mod gradual, urmând căi juridice, sau doar conform regulamentelor militare, în baza hotărârii comandantului.

În ceea ce privește etosul profesional, raportul arăta că acesta este centrat asupra acțiunilor combatante⁸, având la bază modul tradițional, vestic, de rezolvare în mod imediat și decisiv a conflictelor.

Etosul profesional demonstrează disponibilitatea de a lupta și muri pentru cauza națiunii și pentru unitatea din care militarul face parte. Include curajul, respectul și loialitatea față de camarazi. O mare parte din acest etos se bazează pe valorile de egalitate și sacrificiu⁹. Toți participanții la luptă așteaptă de la ceilalți să împartă în mod egal privațiunile și pericolele războiului. Acest lucru este demonstrat, simbolic, de comandanții care mănâncă numai după ce

sunt siguri că toți soldații lor au mâncat. Aceste tradiții ajută la menținerea valorilor de egalitate de sacrificiu.

Etosul profesional al armatei americane se bazează pe meritocrație. Soldații sunt promovați pe baza unor standarde imparțiale de performanță și de potențial¹⁰. Ofițerii și subofițerii sunt promovați de către un consiliu care analizează dosarele și le clasifică în funcție de criterii clar stabilite, fiind promovați cei mai buni candidați. Nepotismul, privilegiile pentru familie și primirea de comisioane sunt criterii invalide pentru avansare. Acest sistem demonstrează cât este de valorizată competența profesională.

Un alt element important care are un impact asupra interrelaționării între membrii coaliției este cel referitor la **ceremonie și etichetă**. În general, militarii sărbătorec împreună atât evenimentele individuale, cât și cele de grup, cu scopul creării unei identități comune și dezvoltării coeziunii de grup, medaliile primite fiind simboluri ale realizărilor și sacrificiului personal sau de grup. Coeziunea și spiritul de corp sunt măsura loialității și a apartenenței la grup, a mândriei și identificării cu unitatea considerată eșalonul superior.

Modul de aplicare a disciplinei la militarii afgani este fie foarte flexibil, fie foarte rigid, în funcție de mediul în care s-au format, alături de mujahedini sau de armata afgană. Majoritatea afganilor luptă din rațiuni personale care fac ca religia, profitul sau răzbunarea să fie cauze mult mai atractive decât stabilitatea guvernului. Disciplina în cadrul grupurilor de luptă este în mod normal controlată/impusă de către lider. O altă caracteristică definitorie de-a lungul istoriei afgane este dorința de a lupta pe și pentru locul în care s-au născut, au copilărit și trăiesc, având drept scop protejarea teritoriului, familiei și tribului lor. În aceste condiții, asistăm la o acțiune duală, aproape concomitentă.

Pe de o parte, afganii participă la acțiunea militară tradițională sau de contrainsurgență, dar, în același timp, ei trebuie, să aibă grijă de familiile din care provin, cu care conviețuiesc în același spațiu. În cazul militarilor angajați în

⁷ Burke J., Center for Strategic and International Studies, *Annual Report*, Washington DC, 2000, p. 8; Burk J. & Espinoza E., „Race relations in US military”, *Annual Review of Sociology*, No. 38, 2012, pp. 401-422.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.



Armata Națională Afgană, sau în situația celor care lucrează pentru forțele de coaliție, chiar dacă sunt plătiți, în lipsa serviciilor poștale, sunt nevoiți să se deplaseze personal din zonele de dislocare în cele de reședință pentru a duce banii și a avea grijă de membrii familiei, aceasta fiind cauza absenteismului major al unor militari (circa 30%) în unele perioade de serviciu.

Triburile afgane sunt diferite de modelul tradițional de organizare, clasic, întâlnit la alte state/etnii. Sistemul tradițional de relații și organizarea socială au la bază solidaritatea de grup, acționând unitar atunci când este nevoie. Rolul luptătorilor din cadrul tribului (*qwam*) este de a asigura cu curaj și demnitate identitatea și securitatea internă a grupului, protejându-l de amenințări și de agresiuni externe.

Ceremonia și eticheta

În mod tradițional, afganii și unitățile militare afgane (*lashkar*) desfășoară foarte rar ceremonialuri militare, dovedind un interes scăzut față de acestea. Ceea ce este important pentru ei sunt eticheta și pietatea publică, ce este apreciată la adevărata ei valoare atâta timp cât nu se transformă în spectacol. Rugăciunea, ca formă de manifestare a credinței, se face în grupuri mici, organizate, ca în cazul mujahedinilor, sau în grupuri mari, ca o manifestare comportamentală ritmică simultană, în cazul talibanilor.

Coeziunea și spiritul de corp

Qwamurile sunt grupuri cu o coeziune specifică normală, strâns legată de experiența și capacitatea liderului de a motiva și conduce. Acestea pot derula acțiuni militare/de insurgență de mică amploare și rar, sau aproape deloc, operații militare, deoarece coordonarea, sincronizarea, comanda și controlul sunt deficitare, în principal, din cauza unei precare înzestrări cu mijloace de comunicații, a procedurilor de operare și a disciplinei.

Afganii, spre deosebire de americani, înțeleg diferit unele valori, precum loialitatea, aptitudinile și competențele, atitudinea față de organizație și motivația pentru luptă. Totuși, au și unele valori comune, cum ar fi curajul în luptă, spiritul de sacrificiu, camaraderia și respectul față de cunoștințele și aptitudinile militare.

La afgani, loialitatea se manifestă în funcție de statutul persoanei, aptitudinile de lider și de luptător, precum și de locul, rolul și statutul pe care-l are, în funcție de tribul de proveniență, dezvoltându-se astfel în funcție de modul de relaționare în direcții diferite. Pe de o parte, afganii, trăind într-un mediu anarhic, cred prea puțin (când au interese sau relații personale) sau aproape deloc în fostul sau actualul lor guvern. Ei cred însă în persoanele pe care le cunosc foarte bine de foarte mult timp, în tribul și liderul lor, la fel ca și mujahedinii sau cei din *qwamuri*. Cei din unitățile *laskar* sunt mai mult sau mai puțin atașați de locul în care s-au născut sau conviețuiesc. Din aceste motive, uneori, alianțele se schimbă atunci când calculele de război se modifică, fără a aduce o atingere comunității locale, familiei sau tribului. Pe de altă parte, militarii americani au toate motivele să creadă și să fie loiali statului, guvernului american și comandanților, care îi apreciază și îi respectă/sprijină deopotrivă în tot ceea ce fac, potrivit misiunilor și sarcinilor încredințate.

Această diferență de atitudine față de respect, loialitate și motivația față de luptă poate afecta procesul de instruire a Armatei Naționale Afgane, punând uneori sub semnul întrebării acceptarea de către afgani a modului de organizare și procedurilor militare predate și însușite de către consilierii și instructorii coaliției.

Valorizarea aptitudinilor militare

Rangul și aptitudinile de luptător sunt elemente esențiale ale puterii personale, fapt ce determină rețineri ale unor lideri/luptători afgani în a forma și transmite altor afgani în totalitate cele mai bune cunoștințe, deprinderi și aptitudini, în cadrul procesului de instruire. Există o teamă a acestora că subordonații ar putea deveni mai instruiți și mai buni luptători, în măsură să le ia locul, considerând situația/oportunitatea ca pe un atac la propria autoritate.

Prin comparație, comandanții și instructorii americani sunt educați să execute instruirea cât mai bine, astfel încât atunci când situația o impune, oricare dintre subordonații lor să-i poată înlocui în absența lor, fiind mândri de succesul acestora și având efecte benefice în cadrul



organizației/unității în cauză. Aceste lucruri sunt completate de existența unui sistem corect și riguros de promovare în carieră, de proceduri și mecanisme clare de instruire și educare, cunoscute și respectate cu strictețe.

Atitudinea față de organizație și disciplină a liderilor afgani este reflectată de relativa încredere în subordonați, liderii manifestând entuziasm și experiență în conducerea acțiunilor militare. Acest lucru este observabil în cadrul unităților/grupurilor mici, deoarece *nu este statuată o standardizare a tacticilor, tehnicilor și procedurilor, acesta fiind unul dintre motivele principale pentru care afganii nu pot planifica și executa acțiuni la un nivel mai mare, întrunit, fiecare grup/unitate acționând și luptând diferit.*

În contradicție cu partea afgană, liderul american nu este executantul, el delegă această autoritate, dar este principalul factor responsabil cu activitățile de planificare, pregătire și conducere a acțiunilor militare, răspunderile fiind foarte clar definite. Comandantul dă dovadă de încredere în subordonați, cărora le oferă libertate de acțiune, pe baza principiului planificării centralizate și a descentralizării execuției acțiunilor militare.

În altă ordine de idei, motivația pentru luptă a liderilor militari afgani, în general, nu are relevanță tactică, ci relevanță tradițională și de credibilitate, care poate merge până la sacrificiul suprem în numele credinței, lucru manifestat în special pe timpul acțiunilor de eliberare de sub controlul sovietic. O altă motivație extrem de importantă este lupta cu un rival, pentru recunoaștere și supremație, în cadrul unui grup, sau chiar răzbunarea obligatorie (*badal*), în special în cazul unei jigniri, care, conform tradiției, trebuie să fie răzbunată, cu scopul de a menține la același nivel onoarea dobândită a familiei și a tribului, cu toate drepturile care derivă din acest lucru: drepturile asupra resurselor deținute.

Spre deosebire de militarii afgani, în același context, militarii americani, potrivit misiunii primite și sarcinilor de îndeplinit, sunt motivați, în primul rând, de îndeplinirea obiectivelor strategice, operative sau de nivel tactic măsurabile, așa cum au făcut-o în Irak și, parțial, în Afganistan, precum și de realizarea stării finale

dorite (îndeplinirea misiunii unității din care fac parte), fără a urmări alte interese sau avantaje personale. Potrivit culturii și tradiției americane, apărarea comunității poate fi o motivație, însă este respinsă categoric ideea luptei pentru faima și beneficiile personale ale unui lider, așa cum, uneori, se întâmplă cu liderii afgani.

În NATO, transpare „complexul cultural” anglo-saxon specific țărilor ABCA (America, Marea Britanie, Canada și Australia) care, într-adevăr, au o istorie comună și un mod asemănător de implementare a politicilor și practicilor comune în domeniul apărării. În materie de disciplină, ierarhie și pedeapsă, aceste țări acționează destul de similar, ceea ce este diferit față de stilul de lucru existent în cadrul multor forțe armate europene continentale, care par să fie mai ușor de condus, mai relaxate, și poate chiar mai puțin ambițioase atunci când vine vorba de acțiunile operațional-militare.

*Forțele aeriene, în special cele care operează în NATO, sunt supuse isomorfismului, tehnologie bazată pe impulsuri*¹¹. Uniformitatea forțelor aeriene în ceea ce privește tehnologia (de exemplu Blackhawks, F-16) reduce variația reprezentată de comportamentul uman și, prin urmare, impactul factorului cultural scade.

6. Eforturi de cooperare și armonizare culturală în rândul membrilor coaliției

După 14 ani de misiune în Afganistan, există suficiente elemente care să confirme următoarea idee: *cultura locală este cunoscută și promovată activ în bazele coaliției*. Periodic, se organizează întâlniri, seminarii/conferințe la care sunt invitați istorici, oameni de cultură, politicieni, militari afgani, pentru a face cunoscută și înțeleasă cultura și istoria locală.

În altă ordine de idei, dimensiunile, elementele și normele culturale enunțate sunt, cu adevărat, relevante, deoarece oferă imaginea generală asupra diferitelor culturi, reprezintă un punct de plecare în încercarea de a construi o strategie de armonizare culturală în coaliție.

¹¹ P. J. Dimaggio, W.W. Powell, *The iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields*, in Powell/ Dimaggio (eds.), 1991, pp. 63-82.



Strategii coaliției multinaționale au luat în considerare impactul multiculturalității, poate nu atât de serios și de devreme cât ar fi trebuit, și au decis să aloce resurse materiale și umane în pregătirea comună premisiune.

Astfel, a fost creat, în anul 1995, primul contingent binațional (germano-olandez), care s-a pregătit și format în comun, de-a lungul unei perioade de șapte ani, în afara teatrelor de operații. Scopul principal al acestei pregătiri a fost analiza gradului de interoperabilitate a militarilor din două subculturi militare diferite, dar nu foarte îndepărtate, dacă interoperabilitatea culturală este fezabilă, ce condiții ar favoriza-o și în ce direcții se va dezvolta.

S-a studiat multiculturalitatea și interoperabilitatea culturală germano-olandeză în cadrul corpului comun, în afara teatrului de operații Afganistan, Kabul¹², rezultând următoarele concluzii: prima este că imaginile și valorile care fac parte din nucleul cultural al unei națiuni rămân stabile, fiind foarte rezistente la schimbare, schimbările survenind doar treptat, iar a doua concluzie a fost că atitudinile față de alte culturi sunt predispuse să se schimbe, atitudinile putând fi influențate de politicile organizaționale.

Cooperarea militară germano-olandeză în teatrul de operații a început în anul 2002, când Corpul 1 (GE/NL) a primit sarcina de a contribui cu trupe la misiunea ISAF. Olandezii nu s-au simțit confortabil privind dominația germană atât în ceea ce privește personalul și resursele materiale, cât și în modul de comandă. Acesta a fost un caz de cooperare binațională, pe fondul unei misiuni multinaționale, dar contribuția celor două țări a fost în mod clar neechilibrată¹³. Tabăra a fost dens populată, iar corturile soldaților olandezi s-au izolat clar de cele ale soldaților germani.

¹² Ulrich vom Hagen, René Moelker & Joseph Soeters, *Cultural Interoperability. Ten Years of Research into Co-operation in the First German-Netherlands Corps*, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, Forum International, Volume 27, Breda & Strausberg, May 2006, pp. 15-51.

¹³ U. Hagen, P. vom Klein, R. Moelker, J. Soeters, „True Love. A Study in Integrated Multinationality within 1 (GE/NL) Corps”, *SOWIFORUM Internațional* No. 25, Strausberg. (2003), p. 78.

Concluzii

Am prezentat pe parcursul articolului diferite norme și dimensiuni culturale, cu scopul de a crea ideea, cât mai apropiată de realitate, că multiculturalitatea în cadrul misiunii din Afganistan este atât de complexă, încât este foarte puțin probabil să poată funcționa în termeni ideali.

Consider că diferența în termeni de distanță culturală existentă între participanții la coaliție poate genera neînțelegeri ale situațiilor cu care se confruntă în mod curent și poate declanșa, astfel, reacții exagerate. Rezultatele de succes ale operațiilor din tabăra militară KAIA din Kabul pot fi atribuite normativelor bazate pe tehnologie și izomorfism profesional. În studiile privind cooperarea militară din Afganistan, diferitele sarcini operaționale au fost împărțite între unitățile naționale participante, având, în propria lor zonă de responsabilitate, sarcina de a controla situația, de a proteja zona împotriva ostilităților și de a dezvolta proiectele în cooperare cu civilii.

În urma studiului întreprins, am identificat o serie de factori care influențează cooperarea militară internațională:

- în condiții de stres, cooperarea este dificilă, iar diferențele culturale își fac simțite efectele;
- strategia de separare a contingentelor naționale este preferabilă dacă o altă cale este prea dificilă, având în vedere intervalul de timp scurt dintre faza de pregătire și cea de misiune efectivă, pentru a schimba atitudinea militarilor unui anume contingent și a face alte culturi mai atractive pentru aceștia;
- heterogenitatea (sau omogenitatea) misiunii din punct de vedere al naționalității;
- găsirea unui acord cu privire la soluția problemelor operaționale și uniformitatea tehnologiilor întrebuințate;
- insistența pentru o stare de spirit deschisă față de ceilalți participanți la misiunea multinațională, în special în rândul așa-numitelor „unități de elită”;
- o structură organizatorică în care toate naționalitățile contribuie la reușita misiunii și un sistem de pregătire temeinică a soldaților cu privire la situațiile cu risc pentru misiune.



Dacă toate aceste condiții sunt îndeplinite, cooperarea militară internațională este mult mai probabil să fie lină, cum a fost în cazul KAIA.

Impactul compoziției naționale joacă, în mod evident, un rol important. Nu trebuie să uităm, însă, că atunci când avem în interacțiune doi parteneri cu „putere” militară aproximativ egală și cu „istorie” comună, aceste medii generează frecvent fricțiuni și neînțelegeri.

Imaginile și valorile care fac parte din nucleul cultural al unei națiuni rămân stabile, schimbările survenind treptat, iar atitudinile față de alte culturi sunt predispuse să se schimbe, fiind influențate și de politicile organizaționale.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. BLAD T. & POTTS, D., *Beyond interoperability: Part 1, In The Big Issue: command and control in the information age* (Vol. 45). Washington, DC: Department of Defense Command and Control Research Program, Edition 2004.

2. BURK J. & ESPINOZA E., „Race relations in US military”, *Annual Review of Sociology*, No. 38, 2012, p. 401-422.

3. BURKE J., Center for Strategic and International Studies, Annual Report, 1616 Rhode Island, Washington DC 20036, 2000, page 8;

4. DIMAGGIO, P. J., POWELL, W. W. (1991), „The iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields.”, in: *Powell/Dimaggio* (eds.), 1991, pp. 63-82.

5. ERWIN, S. K., *The Veil of Kevlar; An Analysis of the Female Engagement Teams în Afghanistan*, Naval Postgraduate School, 1 Thucydides, The Peloponnesian War, trans. Rex Warner, Baltimore: Penguin Books, 2012.

6. HAGEN, U. vom Klein; MOELKER P., SOETERS, R., „True Love. A Study in Integrated Multinationality within 1 (GE/NL) Corps”, *SOWIFORUM Internațional* N° 25, Strausberg, 2003.

7. HOFSTEDE, Geert, HOFSTEDE, Gert Jan, MINKOV, Michael, *Culturi și organizații. Softul Mintal, Cooperarea interculturală și importanța ei pentru supraviețuire*, Editura Humanitas, București, 2012.

8. LaBELLE Thomas J.; WARD Christopher R., „Multiculturalism and Education”, *Work Press*, 1994.

9. STANTON, Martin, „A Riot în Wanwaylen: Lessons Learned”, *Army*, Vol.44, 1994.

10. ULRICH von Hagen, René Moelker & Joseph Soeters, „Cultural Interoperability, Ten Years of Research into Co-operation in the First German-Netherlands Corps”, *Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, Forum International*, Volume 27, Breda & Strausberg, May 2006.

11. Website The Hofstede Centre, <http://geert-hofstede.com/national-culture.html>

ASPECTE PRIVIND INFRASTRUCTURILE CRITICE DIN PERSPECTIVĂ SISTEMICĂ

Daniel ROMAN*

Dezvoltarea tehnologică fără precedent a anumitor sectoare politico-economice pe plan internațional a generat mutații semnificative la nivelul securității societăților contemporane. Decalajul economic regional, în principal, nevoia de acces direct la anumite resurse, combinarea mai multor factori de influență politico-militară, și nu numai, au transformat radical domeniul infrastructurilor critice recunoscute în prezent. Prin aceasta, se impune o regândire a modalităților de abordare privind identificarea, protejarea și optimizarea securității acelor infrastructuri vitale care pot deveni critice în urma impactului acțiunilor imprevizibile atât din exteriorul, cât și din interiorul acestora. Apreciez că o simplă schimbare de optică la adresa conceptualizării și identificării infrastructurilor critice, prin excluderea unora și includerea altora, poate modifica substanțial impactul anumitor factori distructivi asupra acestora. Abordarea sistemică nu realizează doar o perspectivă dinamică a cauzelor și efectelor asupra stărilor unei structuri, ci, mai mult, ne poate pune în relație administrarea acestora pe baza unor algoritmi și procese predictibile.

Cuvinte-cheie: securitate, infrastructuri critice, cadru operațional, arhitectură sistemică, risc, pericol, amenințare.

1. Definirea problematicii infrastructurilor critice

Domeniul economic, din perspectivă istorică și conceptuală, poate fi caracterizat, prin excelență, ca unul dintre cele mai longevive și realiste spații de confruntare. Nu de puține ori, analiștii politico-militari s-au inspirat după modele conceptuale de factură tehnico-economică și au elaborat soluții viabile la probleme din domeniile conexe ale științelor economice. Nevoia de securitate a devenit, mai mult ca oricând, unul dintre subiectele cele mai fierbinți în urma impactului acțiunilor de natură teroristă produse la 11 septembrie 2001. Revizuirea planurilor de apărare împotriva amenințărilor și identificarea vulnerabilităților structurilor direct legate de stabilitatea, siguranța și securitatea proceselor economice, politice, informaționale sau militare au dus la formarea unor concepte și atitudini noi la adresa identificării și nominalizării infrastructurilor ca fiind critice. Practic, putem vorbi despre un nou curent, o nouă filosofie privind reprezentarea funcționării societății contemporane pe baza mai multor infrastructuri, dintre care unele sunt considerate ca fiind critice.

Prin analiza oricărei structuri la care ne-am putea referi din perspectiva siguranței și securității

* Locotenent-colonelul Daniel ROMAN este instructor superior în Departamentul Forțe Terestre din cadrul Facultății de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I” din București.
E-mail: danutroman2@yahoo.com

acesteia, printr-o abordare sistemică¹, putem dezvolta scenarii de cauzalitate și efect, respectiv de identificare a relațiilor acesteia cu mediul său natural intern și extern. Putem descrie stările unei astfel de structuri la care ne referim prin însăși destinația sa, putem explicita dimensiunile și implicațiile stabilității, a înlănțuirilor cauzale care pot genera sau influența prin dinamica lor alte structuri importante sau mai puțin importante. Gradul de importanță și implicarea unei structuri în viața comunităților realizează selecția acestora și identificarea lor ca fiind critice.

În funcție de locul, rolul și importanța infrastructurii în cauză, raportat la stabilitatea și funcționalitatea societății de referință, infrastructura poate fi clasificată în trei principale categorii: *infrastructură obișnuită*, *infrastructură specială* sau *infrastructură critică*². Abordarea individuală din perspectiva celor trei categorii poate plasa o infrastructură pe o anumită scară a valorilor, însă poate rămâne neacoperită natura relațiilor de intercauzalitate pe care aceasta o poate genera în anumite situații de circumstanță, de materializare a unor evenimente neprevăzute care pot schimba statusul unei astfel de structuri.

*Infrastructurile obișnuite*³ sunt acele structuri care nu prezintă calități deosebite prin natura lor, altele în afara celor care le justifică existența în cadrul lor operațional⁴. Pentru buna funcționare a unei economii, un stat trebuie să beneficieze de o rețea adecvată de drumuri, centre industrializate, zone destinate agriculturii etc. În dinamica lor, o parte dintre acestea pot deveni speciale sau chiar critice, în funcție de modificarea condițiilor de mediu sau sub impactul unor factori interni sau externi în anumite circumstanțe, cum ar fi anumite puncte obligatorii de trecere, lipsa acută a unor produse din sfera industriei sau agriculturii, afectarea unei centrale nucleare etc.

¹ Gheorghe Boaru, în colectiv, *Aspecte ale conducerii sistemelor militare*, București, Editura Militară, 1999, pp. 41-47.

² Grigore Alexandrescu, Gheorghe Văduva, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări, la adresa acestora. Sisteme de protecție*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006, pp. 6-9.

³ *Ibidem*, pp. 6-9.

⁴ Iulian Martin, *Raționament și argumentare în planificarea operațiilor*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015, pp. 18-23.

Infrastructurile speciale sunt caracterizate prin rolul lor deosebit în stabilitatea și funcționarea societăților din care fac parte, asigurându-le acestora o anumită eficiență, calitate, performanță, bunăstare. Aceste infrastructuri asigură, prin proiectarea lor, un rol important privind realizarea performanței, care, prin amplificarea efectelor realizate prin modernizarea sau afectarea lor, pot fi clasificate ca fiind critice.

Infrastructurile critice pot fi acele infrastructuri de care depind, în mod direct, siguranța, stabilitatea și securitatea societăților în ansamblul lor. Ele pot fi selecționate din rândul infrastructurilor obișnuite sau cele speciale, în anumite condiții și circumstanțe. De exemplu, anumite drumuri sau rețele de distribuție a energiei electrice, a gazelor, a apei etc. pot să devină, la un moment dat, critice pentru un anumit scop sau o perioadă de timp. Din această cauză, putem aprecia toate infrastructurile cunoscute ca având potențial de criticitate dintr-o anumită perspectivă a flexibilității conceptuale și a imprezibilității materializării evenimentelor cu impact negativ și efecte dezastruoase.

În sprijinul identificării nivelului de criticitate al anumitor structuri, ne putem referi la o serie de factori și condiții care implică infrastructura în cauză. Condiția de unicat este unul din argumentele puternice care poate ridica nivelul de criticitate. Asociat condiției de unicitate este importanța vitală a infrastructurii în cadrul unei societăți sau a sistemelor particularizate în derularea proceselor sociale, economice, politice, informaționale, militare sau de altă natură. Vulnerabilitatea sporită la anumite amenințări directe sau indirecte pot transforma anumite infrastructuri din cele obișnuite sau speciale în infrastructuri critice. Asociat vulnerabilității, sensibilitatea infrastructurilor la variații ale condițiilor normale de mediu poate fi unul dintre factorii de clasificare a infrastructurilor critice. Cu alte cuvinte, clasificarea infrastructurilor în funcție de criteriul de criticitate al acestora este dată atât din proiectarea lor, cât și de circumstanțele în care ele se pot afla la un moment dat.

Am identificat o serie de *criterii* care ne pot ajuta în demersul de nominalizare a unei infrastructuri ca fiind critică:

- criteriul *fizic* sau cel al prezenței în interiorul

altor infrastructuri, mărimea, întinderea, importanța, fiabilitatea etc.

- criteriul *funcțional* este dat de rolul infrastructurii în cadrul societății sau de ce anume „face” aceasta și care sunt implicațiile asupra altor infrastructuri;

- criteriul *securitate* ne arată cât de mult este societatea dependentă de buna funcționare a infrastructurii respective și impactul prognozat realizat în urma afectării directe sau indirecte a acesteia;

- criteriul *imprevizibilitate* este legat de condițiile de mediu al infrastructurii și urmărește care este comportamentul acesteia la schimbările bruște de situație, atunci când o infrastructură obișnuită poate deveni pe neașteptate critică;

- criteriul *flexibilitate* poate duce o infrastructură din zona obișnuită sau specială către zona de criticitate și invers.

Pot fi determinate, în continuare, o multitudine de alte criterii care ajută la clasificarea infrastructurilor, cum ar fi sensibilitatea și vulnerabilitatea acestora la pericole și amenințări, capacitatea de reziliență și readaptare la condițiile noi de mediu impuse de transformările factorilor interni sau externi acestora.

Motivația abordării sistemice a infrastructurilor, din punctul nostru de vedere, este puternic susținută de exploatarea duală a oricărei structuri, din interiorul și exteriorul acesteia. Nevoia de clasificare a infrastructurilor ca fiind critice a apărut în mod oficial în iulie 1996, odată cu „Ordinul executiv pentru protecția infrastructurilor critice”⁵ al președintelui SUA. Prima definiție, formulată în preambulul acestui act normativ, definea termenul ca fiind „parte din infrastructura națională care este atât de vitală, încât distrugerea sau punerea ei în incapacitate de funcționare poate să diminueze grav apărarea sau economia SUA”⁶. La momentul respectiv, au fost considerate infrastructuri critice sistemele de furnizare a energiei electrice și apei, depozitele de gaz și petrol, telecomunicațiile, finanțele și băncile, serviciile de urgență (medicală, poliție

și pompieri), precum și continuitatea guvernării. Ulterior, în urma dezvoltării subiectului pe tema protecției infrastructurilor critice, au fost avansate o multitudine de documente care fac referire directă la tematica noastră de interes.

În 2003, s-a realizat o formulare a definiției infrastructurilor critice mult mai cuprinzătoare, care includea în această categorie „instituții publice și private din sectoarele agriculturii, alimentației, aprovizionării cu apă, sănătății publice, serviciilor de urgență, guvernării, industriei de apărare, informațiilor și telecomunicațiilor, energiei, transporturilor, bancare și financiare, chimice și a materialelor periculoase, precum și cele poștale și de navigație”⁷. Desigur, au fost elaborate mult mai multe definiții raportate la backgroundul autorilor care, în esență, au același înțeles.

În paralel cu conceptul de infrastructură critică s-a dezvoltat și nevoia de protecție a infrastructurilor critice, concentrată în principal pe totalitatea măsurilor identificate și stabilite pentru reducerea și anihilarea riscurilor de blocare a funcționării sau de distrugere a unei infrastructuri desemnate ca fiind critică. Specialiștii în acest domeniu au inventat și inovat o serie de măsuri cu caracter preventiv și aplicare urgentă de protejare a elementelor vitale ale unei structuri la nivel de societate. Aspectul privind felul în care au fost construite măsurile de protecție și de prevenire a unui potențial pericol la adresa unei infrastructuri a fost lăsat în seama experților în domeniile respective – economic, social, politic, administrativ, informațional, militar etc.

2. Abordarea sistemică a infrastructurilor critice

În urma analizei modului de clasificare și devenire a unei infrastructuri critice, am urmărit câteva repere conceptuale, fără a intra în profunzimea problematicei din domeniu. Datorită acceptării, în principal, a două dintre cele mai importante axiome cu privire la formularea

⁵ *Executive Order on Critical Infrastructure Protection*, USA, 1996, <http://www.fas.org/irp/offdocs/eo1301.htm>, accesat la 20.11.2015.

⁶ *Ibidem*, trad. proprie.

⁷ *The National Strategy to Secure Cyberspace*, USA, February 2003, p. 7, https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf, accesat la 20.11.2015.



infrastructurilor critice: 1. imposibilitatea asigurării 100% a protecției unei infrastructuri considerată critică și 2. faptul că nu poate exista o soluție unică, universal valabilă pentru rezolvarea problemei legate de protecția infrastructurii critice desemnate, am inițiat demersul nostru pentru identificarea unui algoritm de lucru privind studiul protecției infrastructurilor critice, din perspectivă sistemică.

Preocupările de natură politică și socială⁸, în special, cu privire la identificarea și protecția infrastructurilor critice au reliefat numeroase aspecte legate de mediul în care infrastructura există și funcționează. Aspectele economice și tehnice ce țin de funcționarea directă, precum și cele referitoare la securitatea funcționării pot fi percepute prin reglementările care le guvernează, și anume că un anumit serviciu este necesar sau nu, un anumit comportament este adecvat sau nu, un anumit set de măsuri de securitate este sau nu complet, necesar și suficient. De aceea, trebuie semnalat faptul că o infrastructură, indiferent de natura ei, nu poate fi studiată independent, scoasă în afara mediului său existențial. Trebuie recunoscut faptul că interacțiunea cu mediul din care face parte respectiva infrastructură este elementul central în jurul căruia putem identifica eventuale situații problemă. Ulterior, pot fi prognozate anumite tipuri de riscuri la care infrastructura poate fi supusă și, în cele din urmă, implementate măsurile de protecție optime.

În acest sens, al interacțiunilor unei infrastructuri cu mediul său existențial, trebuie formulate problemele și găsite soluțiile cele mai convenabile pentru asigurarea continuității funcționării acesteia la parametrii proiectați prin înlăturarea cauzelor cu efecte distructive. Abordarea sistemică în studiul infrastructurilor, indiferent de natura acestora, ne deschide cel puțin două perspective. Prima perspectivă este legată de mediul extern al infrastructurii, iar a doua, de mediul său intern. Deci o infrastructură trebuie protejată cel puțin din două direcții: din exterior și din interiorul său. Acest lucru, ca

⁸ Tudorel Lehaci, Marian Stancu, *Gestionarea crizelor din perspectiva nivelului operativ de comandă și control*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010, pp. 12-18.

modalitate de abordare duală a interacțiunilor, ne ajută să înțelegem cum funcționează o entitate structurată și care sunt tipurile de asociere cu alte entități structurate. Aici ne referim nu doar la caracteristicile grupării, asocierii anumitor infrastructuri, ci și la efectele acțiunilor lor asupra modului în care acestea răspund individual sau asociat la perturbații, din exterior în mod deosebit. Este evident gradul de afectare al anumitor entități structurate, atunci când sunt dependente de alte entități structurate, care sunt afectate și ele la rândul lor. Putem asimila acest aspect așa-numitului concept *efecte în cascadă*.

Abordarea sistemică a unei entități structurate ne arată legătura și natura relațiilor care se stabilesc atât în interiorul entității respective, cât și cu exteriorul acesteia⁹. Entitatea structurată reprezintă schematic o mulțime de elemente între care există relații sau raporturi neîntâmplătoare, care interacționează în vederea realizării anumitor obiective comune. Astfel, în funcție de domeniul de interes, infrastructurile pot fi definite ca sisteme alcătuite dintr-o mulțime de elemente (oameni, mașini, instalații, materii prime, informații, energie etc.) între care există o serie de relații economice, tehnologice, sociale, informațional-decisionale etc. care au obiective predeterminate de realizare a unor produse și servicii adresate unui grup țintă foarte bine definit. Complexitatea relațiilor între infrastructurile desemnate este dată de numărul elementelor de interconectare, comunicațiile dintre acestea prin care acționează și se influențează reciproc la nivel de comportament al elementelor din sistemul analizat.

Legăturile (conexiunile) între mai multe entități structurate presupun interacțiunea dintre cel puțin două dintre acestea, unde evoluția uneia este direct dependentă de stările celeilalte. Observarea acestor conexiuni este, de cele mai multe ori, supusă principiului de incertitudine, condiționat direct de nivelul și tipul de specializare al observatorului. Astfel, putem realiza primul model conceptual din perspectivă sistemică privind clasificarea infrastructurilor ca fiind obișnuite, speciale sau critice. În funcție de

⁹ Ludwig von Bertalanffy apud P. Robbins, Stephen, *Organizational Theory: Structure, Design, and Applications*, Prentice Hall, New Jersey, 1990, p.18.

poziționarea infrastructurii în sistemul de valori, în relație cu alte infrastructuri, putem identifica mai multe situații. Distanța între sistemul analizat și mediul său de acțiune este realizată de conceptul de graniță/frontieră al acestuia, determinată atât de obiectivele sistemului, cât și de comportamentul unor elemente vecine din mediul său de interes. În timp ce granița unui sistem poate fi de natură fizică, noi propunem o analiză bazată pe tipologia *graniței cauză-efect*. În terminologia sistemică, tot ceea ce este în afara granițelor sistemului, dar care îl poate influența, constituie *mediul sistemului* în cauză. Mai trebuie precizat faptul că frontiera unui sistem poate avea caracter relativ, deoarece poate fi definită în funcție de obiectivele analizei de sistem, și caracter subiectiv, deoarece reflectă punctul de vedere al analistului.

puțin la două aspecte legate de infrastructuri și mediul lor existențial. Un prim aspect este legat de poziționarea infrastructurii în mediul său și al doilea aspect este legat de elementele sale componente aflate pe granița sa. Conceptul de relații între diferitele elemente ale infrastructurii este dat de natura interacțiunilor dintre elementele sale componente, unde cele aflate pe graniță vor fi mai predispuse de a fi influențate de mediul, în timp ce celelalte elemente rămân mai mult sau mai puțin neafectate din punct de vedere al impactului unei acțiuni ostile venite din afară. De aceea, de cele mai multe ori, elementele de pe granița infrastructurii sunt cele care facilitează ca sistemul din care fac parte să suporte mai ușor influențele din mediul său, care apar, cu predilecție, la frontiera sa.

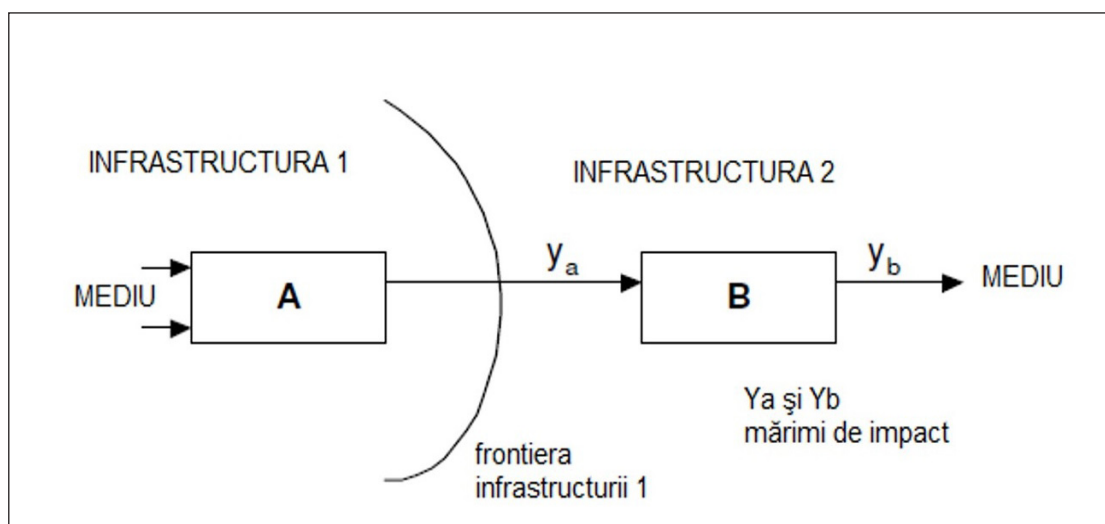


Figura nr. 1: Schema relațiilor de impact a două infrastructuri raportat la mediul¹⁰

Celelalte elemente proprii situate de-a lungul frontierei infrastructurii desemnate, care au memorie și inteligență proprie, își vor pune amprenta asupra întregului sistem din care fac parte. Prin urmare, ne putem referi cel

O infrastructură poate fi clasificată ca fiind obișnuită, specială sau critică, în funcție de gradul de cuplare/conectare al elementelor sale la mediul din care face parte. Astfel, deosebim mai multe tipuri de elemente componente ale infrastructurii analizate: elemente izolate, elemente conectate și elemente puternic conectate, cum se poate observa în Figura nr. 2.

¹⁰ Schemă realizată în concepție proprie după modelul cibernetic regăsit în lucrările: Eugen Tigănescu, Dorin Mitrut, „Modelarea matematică. Rolul ei în cercetarea operațională”, lucrare de curs - *Bazele cercetării operaționale*, p. 2, Academia de Studii Economice (A.S.E.), Catedra de cibernetică economică; Mihai Păun, Carmen Hartulari, *Analiza, diagnoza și evaluarea sistemelor din economie*, <http://www.asecib.ase.ro/Mitrut%20Dorin/Curs/bazeCO/Cuprins.htm>, accesat la 22.11.2015.

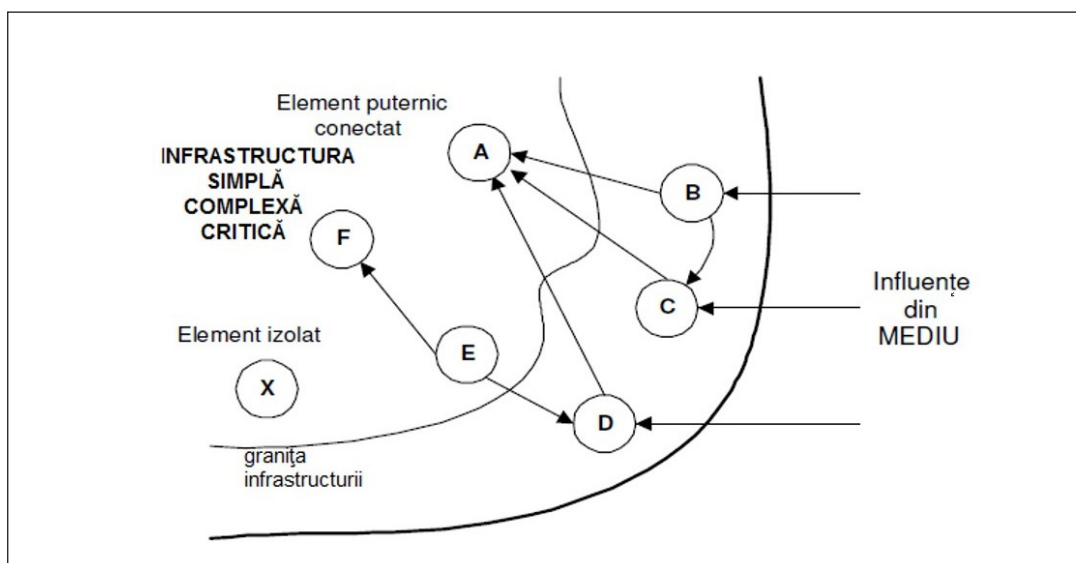


Figura nr. 2: Schema poziționării elementelor proprii infrastructurii în relație de interacțiune¹¹

Modalitatea de comunicare cu mediul¹² din care face parte infrastructura analizată și, mai mult, natura relațiilor de influență cu acest mediu, ne face să regândim procedura de clasificare a infrastructurii ca fiind simplă, specială sau critică. Impactul produs de mediu asupra infrastructurii poate fi resimțit pe mai multe trepte de afectare, după numărul de elemente afectate sau în funcție de natura elementelor afectate (de importanța și gradul de conectare al elementelor).

Capacitatea mediului de a influența infrastructura în cauză și, reciproc, capacitatea infrastructurii de a produce schimbări importante asupra mediului din care face parte sunt două elemente esențiale care diferențiază infrastructurile unele de altele. Astfel de infrastructuri simple sau speciale pot intra, în funcție de importanța lor, într-o altă categorie identificată ca fiind vitală/indispensabilă unui anumit sector de activitate. În funcție de relațiile stabilite cu mediul, infrastructurile vitale reclamă un nivel de protecție ridicat sau special care, prin natura lui, poate fi afectat și, implicit, transformă infrastructura vitală în infrastructură critică. Deci nu toate infrastructurile vitale sunt și infrastructuri critice și nu toate infrastructurile critice sunt neapărat condiționate de infrastructurile vitale. În funcție de circumstanțe, pot fi identificate ca infrastructuri critice din rândul infrastructurilor

simple sau a celor speciale, în funcție de gradul de afectare al elementelor infrastructurii respective (de graniță, conectate sau puternic conectate).

Relația biunivocă a acțiunilor dintre infrastructura desemnată și mediul său presupune existența mai multor conexiuni de natură diferită. Aceste conexiuni sunt realizate de infrastructură prin intermediul elementelor sale care, în funcție de nivelul lor de specializare, pot clasifica infrastructura pe diferite trepte ale importanței ei. În cadrul abordării sistemice, este interesant de analizat comportamentul unei entități structurate în funcție de gradul de adaptabilitate la mediu. Putem distinge două tipuri de infrastructuri: *neadaptive* și *adaptive*.

Infrastructurile neadaptive sunt, în general, acele infrastructuri proiectate să funcționeze în medii izolate și sunt caracterizate de lipsa totală sau parțială privind comunicarea cu exteriorul. Datorită lipsei de comunicare, ele nu produc acțiuni asupra mediului sau dacă produc, aceste acțiuni sunt infime ca amploare și intensitate, fără importanță. Infrastructurile neadaptive nu au nevoie de măsuri de protecție sau sunt suficient protejate, fără a mai fi nevoie de măsuri suplimentare, iar atunci când sunt afectate, finalitatea acțiunii ostile este scoaterea completă din uz. Așadar, putem spune că infrastructurile neadaptive pot fi asimilate infrastructurilor de unică folosință.

¹¹ *Ibidem* Figura nr. 1.

¹² Iulian Martin, op.cit., pp. 18-23.

Infrastructurile adaptive sunt cele mai multe, larg răspândite în toate domeniile vieții economice, sociale, politico-administrative, militare etc. Proprietatea fundamentală a infrastructurilor adaptive este că acestea interacționează cu mediul, au acțiuni proprii și răspund la acțiunile factorilor de mediu. Tipologia acțiunilor unei infrastructuri adaptive este dată de complexitatea acesteia, funcționalitatea internă și externă a tuturor elementelor sale componente, indiferent de gradul de conectare al acestora.

Studiul modalităților de manifestare ale unei infrastructuri poate fi analizat cu succes din perspectiva cadrului său operațional. Cadrul operațional descrie anvergura acțiunilor, importanța acestora și impactul asupra unui grup țintă. Potențialul de acțiune al unei entități structurate este dat de raportul de forță care poate fi generat la un moment dat și de gradul de vulnerabilitate în fața unui pericol sau a unei amenințări. Prin urmare, putem vorbi despre adaptabilitate cel puțin din două puncte de vedere. Amenințările din exterior sau epuizarea resurselor interne pot pune infrastructura într-o stare de pericol, atunci când valoarea vectorului perturbațiilor este mai mare decât valoarea vectorului de adaptare. Astfel, putem analiza starea de pericol atât din exteriorul, cât și din interiorul infrastructurii în cauză. Putem exprima matematic următoarea formulă¹³ de cauzalitate:

$$S_I = f_a(V_i * V_a) * V_p \quad (01)$$

unde S_I este starea infrastructurii, f_a reprezintă funcția de adaptabilitate, V_i – vectorul de intrare (propriu entității care desfășoară acțiunea), V_a – vectorul de adaptare (este propriu entității asupra căreia se desfășoară acțiunea), V_p – vectorul perturbației (poate lua valori negative, dar și valori pozitive, în funcție de natura acțiunii).

O infrastructură adaptivă presupune în compunerea sa cel puțin un element principal

(nucleu) care poate genera/comanda o reacție (contrareacție) către un alt element cu rol de adaptare/ajustare a parametrilor de stare a infrastructurii respective. Practic, la o anumită mărime a vectorului de intrare, elementul central trimite o comandă către elementul de reglare pentru a compensa dezechilibrul produs asupra infrastructurii, fie de valoare pozitivă, fie de valoare negativă, în raport cu mărimea și sensul vectorului de perturbație. Operațiile interne de compensare a dezechilibrului sau de revenire la starea inițială se vor relua până când vectorul de perturbație atinge valoarea zero ($V_p = 0$).

În continuare, ne vom referi la modalitatea în care o infrastructură adaptivă poate compensa starea de pericol prin acțiunea elementelor sale în direcția de atenuare a impactului acțiunii negative deja produse sau care s-ar putea produce/acțiune de combatere a riscurilor identificate. Ambele variante de scoatere a infrastructurii din zona stării de pericol are la bază un amplu proces de planificare al acțiunilor, atât cele prezente, cât și, mai ales, cele viitoare.

Datorită întocmirii și punerii în aplicare a planurilor de apărare, de realizare a securității nemijlocite a infrastructurilor critice, poate fi posibilă o declasificare a acestora din categoria critică în alte categorii de infrastructuri simple sau speciale. Menționăm faptul că trecerea dintr-o categorie de clasificare în alta nu schimbă importanța infrastructurii în cauză, cât este de vitală, ci, mai degrabă, ne arată nivelul de acoperire al riscurilor la care aceasta poate fi expusă.

Gradul de interconectare al infrastructurilor poate fi unul din parametrii care pot ridica sau coborî nivelul de clasificare al infrastructurii din punct de vedere al analizei stării de pericol. Abordarea sistemică presupune o analiză de substanță a nivelului de conectare al infrastructurii pe principiul interacțiunii cauză-efect. În acest sens, putem distinge mai multe tipuri de conexiuni, pe baza cărora pot fi diferențiate infrastructuri cu elemente decizionale diferite: ierarhică, neierarhică și mixtă. Infrastructurile fundamentate pe elemente decizionale ierarhice au o schemă clară și precisă privind responsabilitatea asigurării securității și protecția împotriva amenințărilor, în timp ce elementele decizionale neierarhice sunt bazate

¹³ Eugen Țigănescu, Dorin Mitruț, „Modelarea matematică. Rolul ei în cercetarea operațională”, lucrare de curs - *Bazele cercetării operaționale*, p. 2, Academia de Studii Economice (A.S.E.), Catedra de cibernetică economică, <http://www.asecib.ase.ro/Mitruț%20Dorin/Curs/bazeCO/Cuprins.htm>, accesat la 22.11.2015.

pe o distribuție a responsabilităților și, deci, pot fi mult mai vulnerabile la acțiunile vectorilor destabilizatori.

În ceea ce privește clasificarea infrastructurilor din punct de vedere al conexiunilor, pot fi identificate mai multe tipuri de relații inter-infrastructurale.

- *Conexiunile de interacțiune* sunt cele mai frecvent întâlnite tipuri de legături și au proprietatea de a se menține relativ stabile o perioadă mai lungă de timp, cu observația că, la apariția sau dispariția elementelor de frontieră, relațiile de interacțiune se mențin între celelalte componente. Aceste conexiuni pot fi de natură diferită: economică, materială, energetică, informațională etc.

- *Conexiunile de generare* au un caracter temporar și apar atunci când două sau mai multe infrastructuri interacționează în vederea realizării unui obiectiv comun¹⁴.

- *Conexiunile de dezvoltare* sunt un caz particular al conexiunilor de generare și implică schimburi esențiale, de ordin calitativ, sunt mai stabile și se desfășoară pe perioade mai lungi de timp față de cele de generare, din acest motiv necesită metode și tehnici de investigare prospective din punct de vedere sistemic.

- *Conexiunile funcționale* au caracter informațional și reflectă însușiri ale infrastructurilor care îndeplinesc funcțiile proprii, dar care, la rândul lor, reprezintă și condițiile de realizare a funcțiilor sistemului din care fac parte sau ar putea face parte, la un moment dat (în relații de subordonare temporare).

- *Conexiunile de transformare* sunt un caz particular al celor funcționale și au în vedere aducerea unora dintre infrastructurile componente ale unui sistem (social, economic, militar etc.) dintr-o stare inițială într-o stare finală specifică, anterior descrisă sau impredictibilă inițial. În acest caz, infrastructurile în cauză nu mai au funcționalități diferite, ele urmărind îndeplinirea aceluiași obiectiv. În procesul de transformare, acest tip de conexiuni nu mai au un caracter stabil, ele depinzând de etapele procesului de transformare și manifestând o serie de restricții

specifice sistemului care le transformă.

- *Conexiunile decizionale* sunt cele mai complexe conexiuni, fiind o combinație a conexiunilor de dezvoltare cu cele funcționale și se materializează pe baza unor principii, metode sau modele de conducere. Aceste conexiuni sunt caracterizate de stabilitate pe perioada în care se urmărește atingerea obiectivelor, iar studierea lor este esențială pentru definirea structurii informațional-decizionale a sistemului.

Abordarea infrastructurilor critice din perspectivă sistemică presupune, în opinia noastră, realizarea înțelegerii faptului că nicio infrastructură nu poate exista și funcționa izolat, ci în raport cu alte infrastructuri, indiferent de categoria de clasificare a acestora, simple, speciale sau critice. Așa cum am arătat în prima parte a acestui articol, infrastructurile „nu se nasc critice”, ele devin critice în urma unui proces de evaluare, de plasare a lor într-un anumit context de circumstanțe care trebuie definit, analizat, iar apoi identificat acel pericol, adică o analiză a riscului la care aceste infrastructuri vitale sunt supuse la amenințări sau/și vulnerabilități.

Formarea unei „gândiri sistemice” este fundamentală pentru analistul de infrastructuri critice, iar înțelegerea fenomenelor și explicarea cauzelor în contextul mai multor tipuri de conexiuni și descrierea felului în care aceste infrastructuri interacționează cu mediul reprezintă un pas important privind realizarea rezilienței și securității acestor infrastructuri.

Concluzii și propuneri

Pe parcursul acestui articol, am formulat o serie de opinii cu privire la modalitatea de clasificare a infrastructurilor, în cadrul cărora am pus în evidență importanța interacțiunilor, a conexiunilor pe care infrastructurile le realizează prin intermediul elementelor sale și am formulat modelul conceptual de „graniță a infrastructurii” în cauză. De asemenea, am observat o serie de aspecte direct legate de modalitatea de clasificare a infrastructurilor, tipologia acestora din perspectiva rolului pe care ele le realizează: infrastructuri simple, infrastructuri speciale și infrastructuri critice. Am arătat cum anume pot fi formulate tipurile de infrastructuri și modalitatea în care acestea „migreză” dintr-o categorie în alta.

¹⁴ Mihai Păun, Carmen Hartulari, *Analiza, diagnoza și evaluarea sistemelor din economie*, <http://www.asecib.ase.ro/Mitrut%20Dorin/Curs/bazeCO/Cuprins.htm>, accesat la 22.11.2015.



Un alt aspect este legat de protecția și securitatea infrastructurilor, văzute prin stabilirea relațiilor de interacțiune cu mediul extern, dar și cel intern. Am arătat care sunt elementele componente ale infrastructurii, care este rolul fiecărui element component și raportarea acestora față de granița infrastructurii cu mediul său. Definirea cadrului operațional al unei infrastructuri ne poate ajuta în analiza sistemică și determinarea vectorilor de influență în definirea stării infrastructurii. Perturbațiile pot fi prezente în permanență, important este însă să identificăm care sunt factorii care produc perturbațiile, valorile și natura acestora. O perturbație negativă poate fi o amenințare materializată în acțiune. Dacă amenințarea este identificată și acțiunea asociată amenințării este descrisă, atunci vorbim despre formularea riscului. După ce am formulat riscul și analizăm situația infrastructurii în cauză, putem trece la realizarea planului de securitate.

O altă concluzie este legată de aspectul raportării infrastructurii la mediul său. În acest sens, am identificat două tipuri de infrastructuri: *neadaptive* și *adaptive*. Important este să stabilim corect care este tipologia infrastructurii pe care o analizăm prin prisma raportării sale la mediu. Ulterior, putem alcătui un plan de compensare a neajunsurilor determinate privind securitatea infrastructurii. Indiferent de natura infrastructurii analizate și complexitatea acesteia, analiza din perspectivă sistemică ne va ajuta întotdeauna să înțelegem raporturile dintre elementele componente (natura internă) și dintre aceste elemente și exteriorul infrastructurii.

Având în vedere cele expuse, ar fi de dorit ca analiștii de infrastructuri critice să se aplece mai mult către abordarea sistemică, o explicare a fenomenelor pe baza interacțiunilor și abia după ce au fost identificate circumstanțele producerii unui eveniment posibil, să fie formulate riscurile și, implicit, realizat planul de securitate destinat protecției infrastructurilor în cauză.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. ALEXANDRESCU, Grigore; VĂDUVA Gheorghe, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de*

protecție, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.

2. BĂLĂCEANU, Ion; MARTIN Iulian, *Câmpul de luptă modern sub impactul tehnologiilor contemporane*, Editura Ars Docendi, București, 2003.

3. BOARU, Gheorghe, în colectiv, *Aspecte ale conducerii sistemelor militare*, Editura Militară, București, 1999.

4. HG nr. 271/2013 *pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național, privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică*, Monitorul Oficial al României, nr. 296, București, 2013.

5. LEHACI, Tudorel, *Tendențe în evoluția sistemului de comandă și control la nivel operativ*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.

6. LEHACI, Tudorel, STANCU, Marian, *Gestionarea crizelor din perspectiva nivelului operativ de comandă și control*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.

7. MARTIN, Iulian, *Raționament și argumentare în planificarea operațiilor*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015.

8. ROMAN, Daniel, Referat de cercetare științifică cu tema *Modele de lucru colaborative privind funcționarea sistemelor de foc antiaerian din perspectiva unor armate moderne*, Biblioteca Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.

9. STEPHEN, P. Robbins, *Organizational Theory: Structure, Design, and Applications*, Prentice Hall, New Jersey, 1990.

10. ȘERBAN, Liviu, în colectiv, *Doctrina Armatei României*, Editura Militară, București, 2012.

11. ȚIGĂNESCU Eugen, MITRUȚ Dorin, „Modelarea matematică. Rolul ei în cercetarea operațională”, lucrare de curs – *Bazele cercetării operaționale*, Academia de Studii Economice (A.S.E.), Catedra de cibernetică economică.

12. Executive Order Critical Infrastructure Protection, USA, 1996, <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/faadc2i.htm>

IMPACTUL EVENIMENTELOR ȘI FENOMENELOR EXTREME ASUPRA INFRASTRUCTURILOR CRITICE

*Dr. Irina TĂTARU**

Fenomenele meteorologice și geofizice extreme care s-au produs în Europa și în întreaga lume în ultimii ani au ridicat probleme deosebit de complexe legate de organizarea și gestionarea infrastructurilor critice, supuse din ce în ce mai mult unui nivel de risc extrem. Totodată, există numeroase incertitudini și lipsă acută de informații cu privire la modul în care infrastructurile critice ar trebui să fie gestionate atunci când sunt supuse la astfel de evenimente. Haosul și nesiguranța în aceste situații pot duce la întreruperi în transporturi, în distribuția de energie și, în cazurile cele mai grave, chiar la pierderi de vieți omenești. Această lucrare încearcă să scoată în evidență importanța protecției mediului în asigurarea funcționării sistemelor de infrastructuri critice.

Cuvinte-cheie: *infrastructuri critice, securitatea mediului, protecția mediului.*

Introducere

În ultimii ani, o serie de fenomene foarte complexe au generat evenimente de mediu extreme (inclusiv secetă prelungită, precipitații abundente, alunecări de teren, incendii, inundații, furtuni și uragane etc.), care au amenințat și deteriorat grav numeroase regiuni din Europa și

din întreaga lume.

Cele mai multe dintre evenimente au avut un impact devastator asupra sistemelor de infrastructură critică și au ridicat numeroase probleme în sistemele și procesele de organizare și management al acestora. Incertitudinea și lipsa de informații cu privire la comportamentul infrastructurilor critice în cazul unor astfel de evenimente extreme sunt, la rândul lor, cauze și efecte ale acestor fenomene caracterizate prin intensitate, amploare și derulări în cascadă cu evoluții complexe, aleatorii și chiar imprevizibile. De aceea, monitorizarea atentă și cunoașterea lor profundă au un rol esențial în identificarea, evaluarea și gestionare eficientă a riscurilor de mediu.

Așa cum bine se știe, funcționarea unui sistem socio-economic depinde de prezența și viabilitatea infrastructurii sale și, îndeosebi, a celei critice. Caracterul acestei infrastructuri (obișnuită, specială sau critică) este dat de configurația interdeterminărilor sistemelor și proceselor care se derulează în societate, dar și de interesul celor care analizează situația și expertizează decizia politică și strategică.

O astfel de gestionare nu reprezintă un scop în sine, ci este una dintre condițiile esențiale – o condiție vitală, am spune – a securității de

** Dr. Irina TĂTARU este expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” din București și postdoctorand în proiectul „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”. E-mail: tataru.irina@unap.ro*



mediu, a realizării și menținerii, în parametrii optimi, a acelu cadru securitar fără de care orice activitate devine, practic, imposibilă. După cum se cunoaște, securitatea sistemelor și proceselor reprezintă unul dintre pilonii de bază ai unui sistem integrat în care funcționează o societate, întrucât asigură în permanență starea de optim și de siguranță atât pentru activitatea productivă, cât și pentru toate celelalte activități care au ca efect realizarea prosperității, libertății și performanței economice, sociale și cognitive.

1. Securitatea mediului înconjurător

Dacă, în trecutul îndepărtat, omul era supus naturii și trăia aproape în exclusivitate potrivit determinărilor ei, de-a lungul timpului – prin forța cunoașterii, inteligenței și creației – omul s-a transformat pe sine, a transformat natura conform necesităților sale, creând ceea ce se cheamă natura umană, care, în anumite privințe, se opune naturii biologice a Terrei, generând un conflict cu efecte dintre cele mai grave. Încet, încet, omul a adus dezechilibre grave în procesele definitorii pentru mediul ambiant. Iar aceste dezechilibre accentuează gradul de amenințare endogenă și exogenă asupra societății umane (dar și asupra naturii) și generează efecte catastrofale, o mare parte dintre acestea cu desfășurări imprevizibile.

Întreaga relație dintre om și natură a suferit profunde transformări datorită faptului că, urmându-și îndeosebi interesele, dar și din lăcomie, neglijență sau ignoranță – uneori chiar din rea-credință – prin acțiunile sale necugetate, îndreptate împotriva naturii, omul a ajuns să devină chiar autorul crizei cu care se confruntă mediul înconjurător, criză ce pune sub semnul întrebării însăși supraviețuirea sa. Cu alte cuvinte, omul a reușit, doar în câteva sute de ani, să aducă daune majore și, în mare parte, ireversibile mediului înconjurător.

Interesant este că, în cele mai multe cazuri, acțiunile necugetate sau rău-cugetate ale omului au generat amenințări grave, care le depășesc chiar și pe cele militare. Ca suport al vieții, mediul natural a suferit și suferă din ce în ce mai mult presiunile conflictualității intraumane

și interumane, pe toate palierele: economice, sociale, politice, militare, informaționale, culturale etc. Pe toate aceste paliere, de-a lungul secolelor, oamenii nu au ajutat cu nimic mediul natural, ci, dimpotrivă, creând un mediu al lor, cu infrastructuri antinatură, au generat, pe de o parte, ostilitatea naturii și, pe de altă parte, vulnerabilizarea ei, ceea ce este foarte grav, întrucât omul însuși este un produs al naturii.

De aceea, acest complicat modus vivendi om-natură a imprimat și continuă să imprime numeroase particularități tuturor acțiunilor umane, inclusiv celor militare.

În ultimul timp însă, omul s-a îngrijorat și a devenit tot mai conștient de această agresiune asupra naturii și a încercat să o amelioreze.

Tema relației dintre mediul înconjurător, securitatea oamenilor și a naturii a intrat, în ultimul timp, pe agenda de lucru a marii politici, generând o politică internațională de mediu necesară.

În măsura în care omenirea neglijează păstrarea ecosistemelor de susținere a vieții pe Pământ și pe cele generatoare de apă și de alte resurse vitale, cum ar fi, spre exemplu, aerul respirabil sau hrana, actualele și viitoarele generații se vor confrunța cu diverse situații din ce în ce mai severe, ale schimbărilor induse de mediu.

Dacă omul nu-și va înțelege și nu-și va asuma rolul de protector al ecosistemelor și de a crea structuri și infrastructuri care să genereze și să actualizeze în permanență securitatea de mediu, s-ar putea ca omenirea să treacă prin experiențe dramatice și chiar să-și grăbească sfârșitul. Se pare că, în fine, oamenii și autoritățile au înțeles foarte bine această situație, de managementul căreia depinde securitatea umană și, mai ales, securitatea mediului.

Securitatea mediului poate fi definită ca fiind siguranța publică amenințată de pericolele de mediu cauzate de procese naturale sau umane datorate ignoranței, accidentelor, managementului defectuos și care își au originea în interiorul sau în afara granițelor naționale.¹

¹ *Environmental Security Study*, în <http://www.millennium-project.org/millennium/es-2def.html>, accesat la data de 01.12.2015.

O altă definiție afirmă că securitatea mediului este starea de dinamică de mediu care include refacerea mediului afectat de acțiunile omului și ameliorarea deficitului de resurse, degradarea mediului, precum și a amenințărilor biologice care ar putea duce la tulburări sociale și conflicte.²

Termenul *securitatea mediului* este folosit pentru a sublinia legătura dintre condițiile de mediu și interesele de securitate ale oamenilor. Definițiile date securității mediului și problematicii acesteia sunt numeroase. Dar domeniul managementului securității mediului se încadrează, în general, în trei categorii³:

- cele care țin de rolul și obligația statelor și actorilor nonstatali de a acționa în favoarea protecției ecosistemelor și împotriva degradării mediului, a violenței organizate asupra mediului, deoarece ambele tipuri de amenințări pot afecta foarte grav toate resursele planetei și, îndeosebi, pe cele vitale;

- cele care țin de managementul efectelor degradării mediului local și regional și/sau de deficitul de resurse (exacerbate de creșterea populației, distribuția inechitabilă a bogăției și schimbările globale de mediu) și care reprezintă un factor important care contribuie la instabilitatea politică și chiar la recrudescența unor conflicte violente (spre exemplu, hibridizarea războiului apei);

- cele care țin de rolul instituțiilor de securitate și a celor militare (inclusiv al agențiilor de informații) pentru protecția și securitatea mediului.

Una dintre cele mai importante resurse este apa. Deși, aparent, resursele de apă sunt considerabile, tot atât de adevărat este că și nevoile sunt din ce în ce mai mari. Apa potabilă nu este distribuită uniform pe planetă. Sunt zone fără apă potabilă sau cu resurse foarte sărace și zone în care aceasta se regăsește din abundență. Accesul la apă este limitat în unele regiuni din cauza așezării geografice, de nivelul de trai, de calitatea infrastructurilor pentru transportul

² *Ibidem*.

³ Norman Myers, *What is Environmental Security?* în: http://www.envirosecurity.org/activities/What_is_Environmental_Security.pdf, accesat la data de 01.12.2015.

apei și de facilitățile existente în distribuirea apei. Spre exemplu, în timp ce Turcia are peste 120.000 de lacuri cu apă potabilă, o mare parte din țările Orientului Apropiat nu au resurse suficiente de apă. Construirea, cu ani în urmă, a barajului Ataturk, unul dintre cele 22 de baraje construite de Turcia pe fluviile Tigru și Eufrat, afectează fertilitatea Câmpiei Mesopotamiei și aprovizionarea cu apă a populațiilor din zonă. Astfel de situații grave se găsesc și în China, și în India, și mai ales pe teritoriul uscat al Africii. Putem vorbi de o criză a apei, care este declanșată de diversificarea activităților și nevoilor umane, iar prin implicațiile pe care le are, nu de puține ori, devine un element de interes geopolitic sau geostrategic.

Consider că tendințele care vor amplifica criza apei în viitor sunt: perturbarea dinamicii ecologice a fluviilor și râurilor prin amenajări iraționale (baraje, diguri, drenări de terenuri, despăduriri), poluarea industrială, cea produsă prin efectuarea diferitelor servicii (curățenia străzilor, transporturile), poluarea din agricultură (folosirea îngrășămintelor chimice, dejecțiile animaliere) și poluarea produsă de locuitorii planetei în calitate de consumatori. Mulți analiști consideră că adevărata cauză a crizei din Orientul Mijlociu o constituie, de fapt, apa⁴.

2. Delimitări conceptuale privind infrastructurile critice

Infrastructurile reprezintă „armătura unui sistem socio-economic, suportul necesar pentru ca acesta să se individualizeze, să interacționeze cu alte sisteme, să se stabilizeze și să funcționeze”⁵.

Infrastructurile critice sunt infrastructurile care au un rol important atât în asigurarea securității, cât și în funcționarea sistemelor și în derularea proceselor sociale, economice, politice, militare și informaționale. Infrastructurile critice

⁴ Claire König, *La guerre de l'eau*, http://www.futura-sciences.com/fr/doc/t/developpement-durable/d/geopolitique-et-guerre-de-leau_622/c3/221/p1/, accesat la data de 02.12.2015.

⁵ Cristian Hociung, Tudor Hociung, *Captivi între infrastructuri critice*, Editura Lidana, Suceava, 2014, p. 24.

constituie un bun material care este esențial pentru funcționarea economiei și a societății în general⁶.

Pentru prima dată, sintagma „infrastructuri critice” a fost folosită, oficial, în luna iulie a anului 1996, când s-a elaborat „Ordinul Executiv pentru Protecția Infrastructurilor Critice” de către președintele SUA. Din preambulul documentului reiese că „infrastructurile critice sunt acea parte din infrastructura națională care este atât de vitală, încât distrugerea sau punerea ei în incapacitate de funcționare poate să diminueze grav apărarea sau economia”. În viziunea NATO, infrastructurile critice reprezintă facilități, servicii și sisteme informatice care sunt atât de vitale pentru națiuni, încât scoaterea lor din funcțiune sau distrugerea lor poate avea efecte de destabilizare a securității naționale, a economiei naționale, a stării de sănătate a populației, a mediului sau asupra funcționării eficiente a guvernării.⁷

De asemenea, Directiva 2008 a Uniunii Europene⁸ abordează identificarea, definirea și crearea suporturilor necesare pentru elaborarea și punerea în aplicare a unor politici și strategii eficiente de management al infrastructurii critice. În ultimele două decenii, statele Uniunii Europene au desfășurat importante acțiuni cu scopul de a stabili un limbaj și un mod comun de acțiune, având ca scop principal protejarea obiectivelor cu valoare strategică. Statele din spațiul UE au stabilit ca obiective critice: telecomunicațiile, sursele de energie și de apă, rețelele de distribuție, instituțiile de sănătate, producția hranei, sistemele de transport, instituțiile de apărare și ordine publică (armata, poliția și jandarmeria) și

serviciile financiar-bancare. Unele state (Franța, Austria, Marea Britanie, Germania, Spania) și-au constituit organisme specifice, care au dezvoltat metodologii și au alocat fonduri importante pentru protecția infrastructurilor considerate drept critice⁹.

Vulnerabilitățile infrastructurilor critice sunt rezultate din raportul dintre probabilitatea unei amenințări reale împotriva bunei funcționări și capacitatea sistemului de a face față acesteia.¹⁰

3. Influența mediului înconjurător asupra infrastructurilor critice

Înteruperi ale transportului, căderi de tensiune și, în situații extreme, pierderi de vieți omenești sunt doar câteva exemple de impact al mediului asupra infrastructurilor critice. De exemplu, în 2002, un potop cauzat de o ploaie continuă de peste o săptămână a dus la zeci de decese și la miliarde de euro daune în Germania, Republica Cehă, Austria și Slovacia. Efectele asupra infrastructurilor critice au constat în întreruperi ale energiei electrice, ale telecomunicațiilor, deteriorarea a aproximativ 250 de drumuri și 256 de poduri¹¹, perturbarea distribuției gazelor naturale și deteriorarea și contaminarea, cu apă de la inundații infectată și poluată, a conductelor de transport al apei potabile și a fântânilor din zonele respective.

Reducerea incertitudinii, prin monitorizarea fenomenelor care generează evenimente de risc, creșterea nivelului de cogniție și o mai bună înțelegere a modului în care infrastructurile critice și operatorii acestora trebuie să își adapteze comportamentul lor la noile evenimente și manifestări ale mediului înconjurător vor ajuta la asigurarea securității utilităților vitale. Totdeauna, în contextul unui eveniment extrem, este necesar să existe o bună interacțiune între

⁶ Gheorghe Văduva, Grigore Alexandrescu, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2007, p. 21.

⁷ Adaptare după NATO Parliamentary Assembly 2007, <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1165> și NATO, Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare, 2013 apud Gheorghe Văduva, Grigore Alexandrescu, *Idem*, p. 11, http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/infrastructuri_critice.pdf, apud George Dediu, Protecția infrastructurilor critice – o nouă provocare, <http://documents.tips/documents/protecția-infrastructurilor-critice.html>, p. 2, accesat la data de 02.12.2015.

⁸ Ministerul Afacerilor Interne, Centrul de Coordonare a Protecției Infrastructurilor Critice, *Protecția infrastructurilor critice*, în <http://ccpic.mai.gov.ro/pic.html>, accesat la data de 04.12.2015.

⁹ Gheorghe Văduva, Grigore Alexandrescu, *Idem*, p. 12.

¹⁰ Cristian Hociung, Tudor Hociung, *Idem*, p. 25.

¹¹ Eugene J. Obrien, Donya Hajjalizadeh, Richard T. Power, *Quantifying the Impact of Critical Infrastructure Failure due to Extreme Weather Events*, în https://www.researchgate.net/publication/292158946_Quantifying_the_Impact_of_Critical_Infrastructure_Failure_due_to_Extreme_Weather_Events, accesat la data de 02.12.2015.

entitățile implicate, cum ar fi: serviciile de urgență, operatorii de utilități și, cel mai important, cetățenii care locuiesc în zona afectată. Populația trebuie să aibă o cultură a evenimentelor de risc extrem, să înțeleagă ce se întâmplă și să acționeze în așa fel încât să prevină surprinderea și, legat de aceasta, panica și amplificarea dezastrelor.

În consecință, modalitățile de a îmbunătăți rezultatele unui astfel de sistem interactiv de securitate în cazul unor evenimente de risc extrem (care afectează grav, în primul rând infrastructura critică) nu pot fi nici concepute și nici aplicate în mod izolat sau, și mai rău, la întâmplare.

Pentru o analiză de risc a rețelelor de infrastructură, ca răspuns la fenomene meteo extreme (ploaie, furtuni, grindină, temperaturi extreme) este necesară o abordare interdisciplinară, prin reunirea în cadrul aceluiași concept și aceleiași strategii (strategia de risc extrem) a experților din transport, energie, meteorologie, științe sociale, inginerie civilă și de telecomunicații, cu scopul de a prevedea modul în care evenimentele meteorologice extreme vor avea impact asupra rețelelor de infrastructură critică și pentru a monitoriza indicatorii necesari, cei care permit o evaluare realistă a situației și o calculare corespunzătoare a nivelului de risc insecuritar de mediu.

Printre proiectele care au abordat sensibilitatea și vulnerabilitatea sistemelor de transport la fenomenele meteo extreme sunt și cele denumite EWENT (Extreme Weather impacts on European Networks of Transport) și WEATHER (Weather Extremes: Impacts on Transport Systems and Hazards for European)¹², care au identificat pericolele ce au apărut, în primul rând, din cauza schimbărilor climatice. În cadrul acestora, a fost realizată o analiză operațională a riscului pentru a minimiza impactul fenomenelor meteorologice majore în cadrul UE¹³.

Această analiză, menită să asigure cunoașterea cât mai exactă a situației și, pe această bază, diminuarea riscului, poate fi utilizată pentru a stabili componentele-cheie ale rețelei infrastructurilor critice existente și pentru a evalua sensibilitatea acestor componente la fenomene meteo extreme. Sensibilitatea (vulnerabilitatea) infrastructurii europene la perturbarea pe scară largă datorată fenomenelor meteorologice extreme poate fi evaluată (evident, folosindu-se un sistem de indicatori corespunzător și instrumentarul necesar), cu scopul de a reduce impactul insecuritar al eventualelor evenimente viitoare. Pe această bază, spre exemplu, poate fi cuantificată interacțiunea complexă a sistemelor de infrastructură existente, precum și potențialele daune în cazul unor evenimente meteorologice extreme.

Figura nr. 1 reliefează acest lucru și arată interacțiunea și interdependențele dintre componentele infrastructurilor critice.

În acest sens, este necesară o procedură avansată de evaluare a riscurilor pentru a obține un indicator măsurabil de risc. În general, riscul, ca intersecție dintre amenințări și vulnerabilitățile sistemului la acestea, este definit ca un set de scenarii, fiecare dintre ele având o probabilitate de apariție și o consecință¹⁴. Funcționarea sistemului infrastructurilor critice poate fi afectată de diferite evenimente meteorologice extreme, cum ar fi furtunile, ploile abundente sau inundațiile și alunecările de teren. Aceste influențe ar putea duce la o schimbare în starea sistemului, de la funcționalitate normală la perturbare.

Figura nr. 2 ilustrează toate etapele necesare pentru managementul riscului. Obiectivul cadrului de analiză a riscurilor este de a evalua o întreagă gamă de scenarii posibile de evenimente. Acest lucru permite estimarea și prezentarea nivelului de risc, în funcție de disponibilitatea informațiilor statistice.

¹² Fraunhofer-Institute for Systems and Innovation Research (ISI), *WEATHER Project*, în: <http://www.weather-project.eu/weather/inhalte/research-network/ewent.php>, accesat la data de 02.12.2015.

¹³ Eugene J. Obrien, Donya Hajializadeh, Richard T. Power, Idem.

¹⁴ Stanley B. Kaplan, John Garrick, *On The Quantitative Definition of Risk*, în <http://josiah.berkeley.edu/2007Fall/NE275/CourseReader/3.pdf>, accesat la data de 03.12.2015.

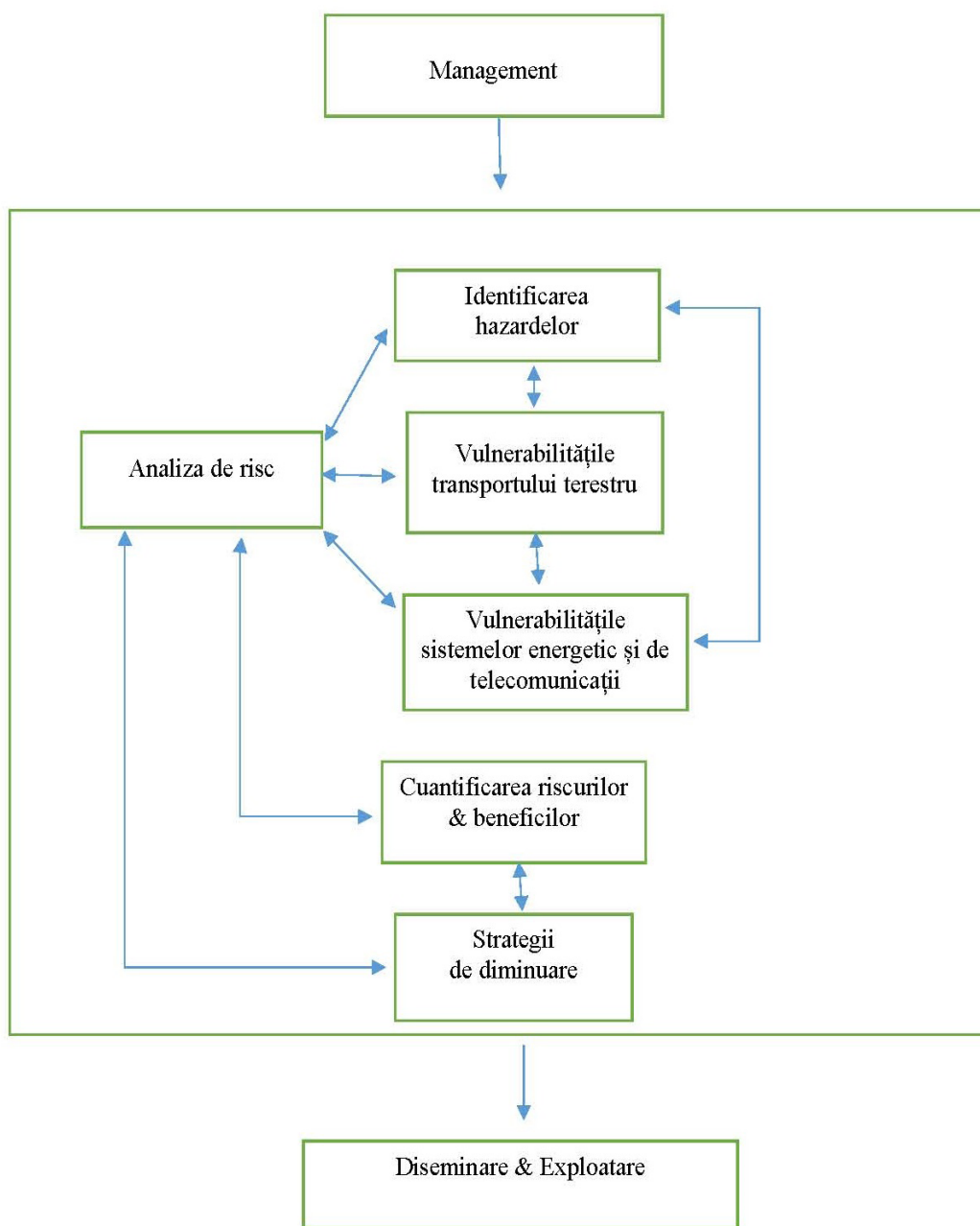


Figura nr. 1: Plan strategic de lucru & diagrama metodologică (Work Plan Strategy & Methodological Diagram)¹⁵

¹⁵ Eugene J. Obrien, Donya Hajjalizadeh, Richard T. Power, Work-Plan-Strategy-Methodological-Diagram, accesat la data de 03.12.2015. https://www.researchgate.net/figure/292158946_fig3_Figure-3-

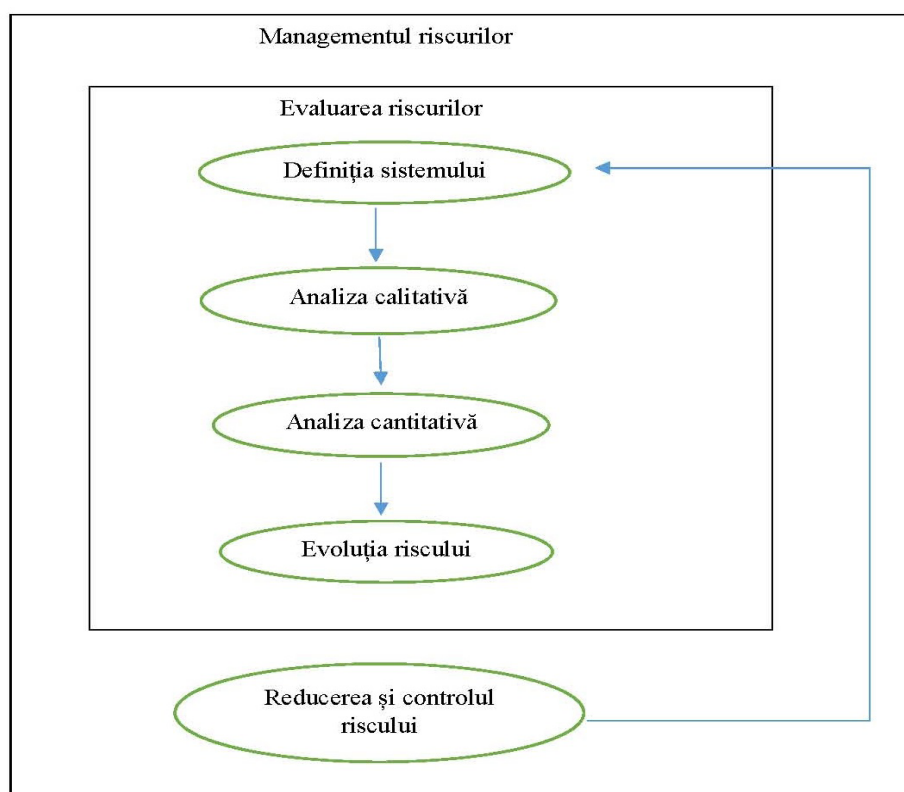


Figura nr. 2: Procedura de management al riscului¹⁶

4. Efectele schimbărilor climatice asupra infrastructurilor

Înțelegerea impactului foarte complex al schimbărilor climatice asupra bunăstării economice în general asigură suportul cognitiv necesar luării unor măsuri eficiente pentru reducerea la minimum a efectelor negative ale acestora. Așa cum bine se știe, una dintre cele mai grave consecințele activității umane este poluarea – creșterea emisiunilor de gaze care amplifică efectul de seră. Ei bine, reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră ajută la încetinirea sau chiar la eliminarea celor mai multe dintre problemele schimbărilor climatice. Așa cum, spre exemplu, tăierea masivă și fără discernământ a pădurilor – cum se întâmplă azi în România – duce la schimbarea regimului precipitațiilor și la apariția unor fenomene meteorologice extreme. Efectele se cunosc. Există numeroase documente internaționale care încearcă să impună un set de reguli absolut necesare securității mediului, între

¹⁶ Eugene J. Obrien, Donya Hajjalizadeh, Richard T. Power, Idem.

care se află și Protocolul de la Kyoto. Dar chiar și Protocolul de la Kyoto (nesemnat încă de o serie de state importante) nu face altceva decât să întârzie, cumva, cu câțiva ani (de la 15 la 20 de ani), schimbările climatice. De aceea, sunt necesare și alte măsuri, îndeosebi strategice, de adaptare a societății – și îndeosebi a infrastructurii critice – la schimbările climatice deja în curs de desfășurare.

„Schimbările climatice periclitează mediul în care trăiesc oamenii și cresc vulnerabilitățile. Dezastrele naturale devin tot mai frecvente și mai extreme”¹⁷, a spus Elhadj As Sy, secretarul general al Federației Internaționale de Cruce Roșie și Semilună Roșie.

Câteva dintre efectele schimbărilor climatice asupra infrastructurilor sunt evidențiate în Figurile 3-5.

¹⁷ Interviu cu Elhadj As Sy, Secretar General, IFRC, <http://www.ifrc.org/en/news-and-media/news-stories/international/interview-with-secretary-general-mr-elhadj-amadou-as-sy-66559/#sthash.s0tkmpP1.dpuf>, accesat la 03.12.2015.



Figura nr 3: Dezastrele naturale din 2012, din Statele Unite ale Americii, printre care și Uraganul Sandy, care au cauzat pagube totale de circa 160 de miliarde de dolari¹⁸



Figura nr. 4: În urma inundațiilor din județul Argeș, a fost distrusă calea ferată între Curtea de Argeș și Pitești¹⁹



Figura nr. 5: Alunecări de teren în județul Prahova²⁰

¹⁸ Pagubele produse de catastrofele naturale din 2012, în <http://www.ziare.com/bani/asigurari/pagubele-produse-de-catastrofele-naturale-din-2012-1210334>, accesat la data de 03.12.2015.

¹⁹ Patru persoane au ajuns la spital după ce un tren a deraiat în Argeș. Cum arată calea ferată măcinată de viitură, în <http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/patru-persoane-au-ajuns-la-spital-dupa-ce-un-tren-a-deraiat-in-arges-cum-arata-calea-ferata-macinata-de-viitura.html>, accesat la data de 03.12.2015.

²⁰ Alunecări de teren în Prahova, în <http://primarph.ro/content/alunecari-de-teren-%C3%AEn-prahova>, accesat la data de 03.12.2015.

Concluzii

Dorința omului de a crea sisteme perfecte, cu riscuri și cu factori perturbatori „zero”, duc nu doar la creșterea efortului în a realiza noi performanțe tehnice, ci și la interconectarea și funcționarea integrată a tot mai multor sisteme, având drept scop realizarea unei protecții totale a sistemului. Din păcate, acest lucru este încă imposibil de realizat pe deplin în practică. Nu există sistem perfect, vulnerabilitățile oricărui sistem și proces vor fi întotdeauna, deopotrivă, sensibilități și factori de risc.

În contextul schimbărilor globale care au loc în ultima perioadă, riscurile și crizele de mediu au devenit o problemă fundamentală. Provocarea principală este aceea a amplificării securității umane, de creare și dezvoltare a acelor condiții absolute necesare de supraviețuire, chiar și în medii cu risc ridicat sau în situații de risc extrem.

Sinteza cercetării asupra vulnerabilității sociale, în special în ceea ce privește pericolele naturale și problemele de mediu, s-a concentrat și concentrat întotdeauna în jurul obiectelor specifice, iar rezultatele se arată greu. Managementul riscului de mediu și îndeosebi a riscului extrem este încă foarte dificil.

De aceea, consider că este necesară o mai bună înțelegere a riscurilor legate de schimbările climatice din Europa și din întreaga lume, care nu se poate realiza decât prin concentrarea efortului cercetării științifice și al cunoașterii, în general, pe aceste domenii absolute vitale pentru securitatea planetei Pământ și a ființei umane.

Acest efort va aduce, cu siguranță, în afară de un grad înalt de cogniție, și cele mai bune argumente pentru generarea unui management modern al elementelor componente ale unui astfel de risc securitar (insecuritar) de mediu: amenințările la adresa mediului și, în același timp, sensibilitatea, vulnerabilitatea și riscurile potențiale legate de schimbările climatice.



BIBLIOGRAFIE:

1. HOCIUNG, Cristian; HOCIUNG, Tudor, *Captivi între infrastructuri critice*, Editura Lidana, Suceava, 2014.
2. VĂDUVA, Gheorghe; ALEXANDRESCU, Grigore, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2007.
3. MYERS, Norman; *What is Environmental Security?* în: http://www.envirosecurity.org/activities/What_is_Environmental_Security.pdf
4. KÖNIG, Claire; *La guerre de l'eau*, http://www.futura-sciences.com/fr/doc/t/developpement-durable/d/geopolitique-et-guerre-de-leau_622/c3/221/p1/
5. DEDIU, George; *Protecția infrastructurilor critice – o nouă provocare*, <http://documents.tips/documents/protecția-infrastructurilor-critice.html>
6. O'BRIEN, J. Eugene; HAJIALIZADEH, Donya; POWER, T. Richard; *Quantifying the Impact of Critical Infrastructure Failure due to Extreme Weather Events*, în https://www.researchgate.net/publication/292158946_Quantifying_the_Impact_of_Critical_Infrastructure_Failure_due_to_Extreme_Weather_Events
7. KAPLAN, B. Stanley; GARRICK, John; *On The Quantitative Definition of Risk*, în <http://josiah.berkeley.edu/2007Fall/NE275/CourseReader/3.pdf>
8. *Environmental Security Study*, în <http://www.millennium-project.org/millennium/es-2def.html>
9. NATO Parliamentary Assembly 2007, <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1165>
10. NATO, Tallinn, *Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, 2013, în <https://ccdcoe.org/research.html>
11. Fraunhofer-Institute for Systems and Innovation Research (ISI), *WEATHER Project*, în: <http://www.weather-project.eu/weather/inhalte/research-network/ewent.php>
12. Ministerul Afacerilor Interne, Centrul de Coordonare a Protecției Infrastructurilor Critice, *Protecția infrastructurilor critice*; în <http://ccpic.mai.gov.ro/pic.html>
13. *Pagubele produse de catastrofele naturale din 2012*, în <http://www.ziare.com/bani/asigurari/pagubele-produse-de-catastrofele-naturale-din-2012-1210334>
14. *Patru persoane au ajuns la spital după ce un tren a deraiat în Argeș. Cum arată calea ferată măcinată de viitură*, în <http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/patru-persoane-au-ajuns-la-spital-dupa-ce-un-tren-a-deraiat-in-arges-cum-arata-calea-ferata-macinata-de-viitura.html>
15. *Alunecări de teren în Prahova*, în <http://primarph.ro/content/alunec%C4%83ri-de-teren-%C3%AEn-prahova>

DIALOG STRATEGIC

cu Daniel FIOTT privind

Strategia Globală Europeană 2016

Domnul Daniel Fiott este cercetător la Institutul de Studii Europene din cadrul Universității Libere din Bruxelles (*Free University of Brussels – VUB*), cercetător asociat al Fundației de Cercetare Flandra (*Research Foundation – Flanders – FWO*) și editorialist al publicației online *European Geostrategy*. A lucrat și ca analist asociat al Institutului de Studii de Securitate al UE *EU (Institute for Security Studies)*. Principalul său domeniu de cercetare este politica europeană în domeniul industriei apărării. Domnia sa susține prelegeri despre securitate și apărare la nivelul UE, în colaborare cu Colegiul Baltic de Apărare (*Baltic Defence College*), Colegiul Britanic de Comandă și Stat Major al Forțelor Întrunite (*British Joint Services Command and Staff College*), Colegiul European de Securitate și Apărare (*European Security and Defence College*), Statul Major Militar al UE (*EU Military Staff*), Academia Federală Germană pentru Politici de Securitate (*German Federal Academy for Security Policy*), Institutul de Înalte Studii de Apărare Națională (*Institut des hautes études de défense nationale*), Colegiul Regal de Studii de Apărare din Marea Britanie (*The Royal College of Defence Studies – UK*) și Universitatea din Cambridge (*University of Cambridge*). Daniel Fiott a publicat și publică numeroase articole în reviste internaționale de top. A studiat la *Open University* și la *University of Cambridge*. Are dublă cetățenie, britanică și malteză.

În continuare, prezentăm răspunsurile domnului Fiott la întrebările realizate de dr. Cristina Bogzeanu.

1. „Europa nu a fost niciodată atât de prosperă, atât de sigură și atât de liberă”. Acesta este prima propoziție a Strategiei Europene de Securitate din 2003. Cum ar putea începe, în opinia dumneavoastră, Strategia Globală Europeană din 2016?

Înaltul Reprezentant, Frederica Mogherini, a furnizat deja indicii asupra manierei în care văd lumea domnia sa și coechipierii. Într-adevăr, Analiza Strategică întreprinsă de doamna Mogherini în luna iunie 2015 vede lumea ca fiind mai „conectată, contestată și complexă”. Sunt încredințat, însă, că Strategia care va fi făcută cunoscută în iunie 2016 nu va porni de la această idee. Este firesc ca o strategie de securitate a momentului să perceapă lumea în astfel de termeni. Nu doar că Europa se confruntă cu crize de securitate și apărare la toate granițele sale, ci și în plan intern securitatea și unitatea sunt puse sub semnul întrebării, pe fondul schimbărilor survenite în plan global, și mă refer la tendința continuă de afirmare a Chinei și la reorientarea SUA către zona Asia-Pacific.

Mă aștept ca Strategia din 2016 să realizeze o apreciere justă a locului pe care Europa îl ocupă în lume și trebuie, totodată, să fim realiști cu privire la obiectivele pe care această strategie le poate atinge. Nicio strategie a UE nu va funcționa fără susținerea statelor membre, întrucât ele sunt actorii care dețin capacitățile necesare pentru a asigura succesul Strategiei. Ar trebui, de asemenea, să ținem cont de un aspect important în legătură cu mediul strategic în care Europa

se regăsește. Desigur, lumea nu arată deloc bine din perspectiva Europei în momentul de față, în vreme ce Strategia originală a fost redactată într-un context în care Europa vedea lumea într-o manieră optimistă – europenii erau, la rândul lor, mult mai prosperi la acel moment.

Așadar, cu toate că cetățenii europeni nu mai beneficiază de același nivel de prosperitate, securitate și libertate ca în anul 2003, există obiective importante pe care Europa ar trebui să le urmărească. În 2003, am luat aceste principii ca fiind un dat, însă, în momentul de față, trebuie să muncim pentru a le reobține.

2. În ceea ce privește relațiile internaționale, securitatea și apărarea, una dintre caracteristicile fundamentale ale UE este natura interguvernamentală a procesului de luare a deciziilor. Considerați că actualul context regional și internațional este unul favorabil atingerii consensului în acest plan?

Adevărul în această chestiune este că puterea politică încă rezidă în mod covârșitor la statele membre și, în special, cel puțin în domeniul relațiilor internaționale, doar o mână de state europene au puterea de a acționa în mod serios și decisiv. Interguvernamentalismul va dăinui, la bine și la rău. Desigur, interguvernamentalismul este o formă problematică de guvernare, atunci când membrii săi au opinii radical diferite privind amenințările imediate la adresa securității. Cu toate acestea, am putut observa că, atunci când statele membre folosesc procesele interguvernamentale, pot conveni mai bine asupra unor poziții comune. Permiteți-mi să ofer un scurt exemplu. După criza creată de anexarea Crimeii și „reorientarea strategică” firească a statelor baltice și estice eram destul de impresionat de maniera în care acestea încă insistau asupra importanței securității europene, cu toate că principala lor grijă era amenințarea venită din partea Rusiei. Însă ideea unei abordări ample, cuprinzătoare, strategice cu privire la securitatea europeană este logică – poți să obții interesul altor state europene față de securitatea ta atât timp cât tu

nu arăți interes față de a lor? Nu doresc să afirm că totul funcționează perfect – nici pe departe. Încă se poate vedea că mai multe state membre acționează independent. Acest lucru contravine spiritului interguvernamental – statele ar trebui să se consulte între ele înainte de a face declarații unilaterale care au impact asupra întregii Europe. Uneori însă, este mai bine ca statele să acționeze singure decât deloc.

3. Care sunt aspectele asupra cărora considerați că statele membre ale UE vor reuși să contureze cel mai ușor o poziție comună? Dar problemele în care statele membre ale UE vor găsi cel mai dificil sau chiar imposibil atingerea consensului?

Cred că toate statele membre sunt de acord cu problemele strategice cu care se confruntă astăzi Europa: Rusia, ISIS, Siria, valurile de imigranți, securitatea energetică, securitatea alimentară, economia globală, ascensiunea Asiei etc. Însă a fi de acord cu privire la aspectele strategice importante ale momentului este partea cea mai ușoară – putem spune, puțin malițios, că până și un adolescent cunoaște aspectele strategice ale Europei, deoarece ei citesc știrile și, în unele cazuri, simt securitatea/insecuritatea pe străzile lor. Identificarea problemelor strategice este partea cea mai ușoară, a acționa asupra lor este o cu totul altă problemă. Cred că statele membre ale UE au arătat o mare unitate prin faptul că au fost de acord să impună sancțiuni Rusiei și, până acum, aceste sancțiuni au rămas în vigoare. De asemenea, cred că, prin NATO, au fost intensificate eforturile de apărare și descurajare pentru zona estică, deși, în opinia mea, se pot face mult mai multe pentru a-i liniști pe partenerii estici ai Europei. Desfășurarea EUNAVFOR în Marea Mediterană arată, de asemenea, un nivel de hotărâre care nu este asociat, în mod normal, cu Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC). Totodată, doresc să remarc creșterea gradului de conștientizare privind nevoia de a gestiona mai bine frontierele externe, chiar dacă există diferențe asupra sistemului de cote de

migrație propus de Comisia Europeană. Cu toate acestea, există, în continuare, diferențe importante între statele membre cu privire la folosirea forței, a schimbului de informații, problema capacităților de apărare deținute de către UE, relația transatlantică, o forță permanentă NATO în statele baltice și estice etc.

4. Există, în mediul academic, numeroase argumentări ale existenței unei naturi reactive a dezvoltării dimensiunii de securitate și apărare a UE, în ideea în care, pe parcursul întregii istorii a evoluției Politicii de Securitate și Apărare Comune, cele mai multe progrese s-au înregistrat în contexte de criză, sub influența unor presiuni din exterior. Cum anume considerați că ar putea să fie depășită această natură reactivă a dezvoltării dimensiunii de securitate și apărare a UE?

Nu sunt prea sigur că această „natură reactivă” poate sau ar trebui să fie depășită. Personal, consider că, în vreme ce statele pot face o serie de greșeli când reacționează în grabă la evenimente, în domeniul securității și apărării, atitudinea reactivă este, într-adevăr, singura cale reală de a proceda și de a evolua. Statele nu au cu adevărat un stimulent pentru a coopera în mod serios dacă nu se află sub presiunea de a acționa.

Pe de altă parte, dacă această natură reactivă implică faptul că există o lipsă de previziune strategică globală sau de planificare, atunci sunt de acord că a fi reactiv poate fi problematic. Nimeni nu și-ar dori anarhie strategică totală. Cu toate acestea, istoria PSAC a fost întotdeauna de reacție și evoluțiile de securitate din ziua de azi nu prezintă nicio modificare în acest sens. Într-adevăr, în timp ce un număr de analiști au solicitat o prezență considerabilă navală a UE în Marea Mediterană înainte de desfășurarea de Operare Sophia, a fost nevoie de o adevărată tragedie pentru a mobiliza statele membre în acțiune. De asemenea, doar după recente atacuri de la Paris s-au văzut niște pași potențial radicali în domeniul protecției frontierelor externe, de apărare reciprocă, al schimbului

de informații și atacuri aeriene asupra ISIS în Siria, chiar dacă analiștii au vorbit despre aceste probleme de ceva timp. În Europa, ca de altfel și în cele mai multe locuri din lume, statele par să acționeze cu adevărat numai atunci când sunt puse în fața unei amenințări.

5. Având în vedere evenimentele recente în planul securității pe continentul european, considerați că este necesar ca viitorul document strategic să prezinte o nouă ierarhizare a gamei de riscuri și amenințări cu care se confruntă UE?

Păreră mea este că termenul „ierarhie” ar duce la controverse în rândul statelor membre, deoarece provocările cu care se confruntă Europa diferă ca domeniu de aplicare, intensitate și geografie – fiecare stat ar cataloga amenințările de o manieră diferită. Din motive politice, prin urmare, noua strategie va trebui să promoveze abordarea cuprinzătoare și amenințările comune cu care se confruntă Europa. Există, de asemenea, faptul că multe dintre provocările cu care se confruntă Europa de astăzi sunt foarte diverse și interconectate. De exemplu, amenințarea rusă nu este legată doar de un potențial război convențional, ci și de amenințările cibernetice, securitatea energetică și întreaga gamă de război hibrid. ISIS este, de asemenea, o problemă legată de regimul sirian și geopolitica mai extinsă în Orientul Mijlociu (în special cu Arabia Saudită și Iran) și, în plus, se bazează pe rețele infracționale globale pentru a vinde petrol și a-și procura arme. Criza prezentată în mass-media se află deasupra unui set de probleme care trec de epicentrul insecurității. Ceea ce cred eu că strategia ar putea face este să prezinte prioritățile pe termen scurt, mediu și lung. Într-adevăr, este clar că schimbările climatice și ISIS sunt amenințări la adresa securității europene, dar timpul și resursele necesare pentru a face față fiecărei crize sunt diferite. Ar fi revelator ca noua strategie să arate modul în care Europa va reveni, pas-cu-pas, la o stare de „prosperitate, securitate și libertate”.

6. Amplificarea masivă a valurilor de migranți încă din cursul anului 2014 a adus o nouă și serioasă provocare de securitate pe agenda europeană. Care sunt, în opinia dumneavoastră, ariile care necesită o nouă abordare în sensul prevenirii și contracarării noilor riscuri și amenințări?

Imigrația este o problemă pentru întreaga Europă, însă vă reamintesc că, pentru unele state membre, precum Grecia, Italia, Malta și Spania, valurile de sute și mii de migranți sosiți la țărmurile lor nu reprezintă o noutate. Însă, în prezent, ca urmare a crizei din Siria, fluxurilor de refugiați și prezentării intense din media, mai multe state europene au fost determinate să acționeze. Este clar că atracția oamenilor disperați de a ajunge la țărmurile Europei provine din combinația dorinței de a părăsi părți periculoase ale lumii și, pe de altă parte, din relativa stabilitate economică a Europei. În opinia mea, criza migrației este exemplul perfect al unui aspect care necesită o abordare cuprinzătoare, însă politica implicată lasă să transpară faptul că este improbabil ca statele membre să ajungă la un acord de durată prea curând. Două aspecte interconectate sunt puse în discuție: ar trebui Europa să abordeze criza refugiaților în regiunea de unde aceștia provin sau ar trebui să-și deschidă granițele pentru un număr mai mare de refugiați? Și, dacă ne deschidem granițele, cum va gestiona Europa aspectul alocării echitabile și al împărțirii responsabilităților? La aceste întrebări nu se poate găsi ușor un răspuns, întrucât, pe de o parte, este vorba despre oameni disperați, și, pe de altă parte, fluxurile de oameni pot fi instrumentalizate în scopuri politice. În vreme ce nu putem compara fluxurile de refugiați cu cele de teroriști – într-adevăr, conform informațiilor publice, unii teroriști implicați în atacurile de la Paris au folosit valurile de refugiați drept cale de comunicare cu Siria via Bruxelles și Paris – este clar că Europa are nevoie de un sistem mai integrat și cuprinzător pentru a gestiona granițele interne și securitatea internă. Frontex are un rol de jucat aici și UE va trebui să găsească o

modalitate de a combina munca polițienească, asistența umanitară, intelligence-ul etc. Va trebui să facă acest lucru oferindu-le condiții umane refugiaților când sosesc în Europa, îndepărtând critica din partea elementelor extremiste din peisajul politic al Europei.

7. Unul dintre obiectivele strategice ale documentului din 2003 consta în „construirea securității în vecinătatea noastră”. Or, criza ucraineană a demonstrat un eșec al acțiunii UE în acest sens. Influența evoluțiilor în planul securității în vecinătatea UE justifică pe deplin menținerea acestui obiectiv. Ce îmbunătățiri credeți că ar putea aduce o nouă strategie de securitate europeană în termeni de formulare a obiectivului, identificarea resurselor și mijloacelor disponibile pentru evitarea unei situații similare pe termen mediu și lung?

Politica de vecinătate a Europei nu a fost eficientă. Cred că Bruxelles s-a culcat pe o ureche pentru o lungă perioadă de timp, având în vedere procesul pozitiv al extinderii Uniunii Europene, care a culminat cu euforia exploziei „Big Bang” în 2004. Acest lucru a generat convingerea că UE ar putea avea o politică de vecinătate funcțională și eficientă, bazată pe promisiunea ambiguă a posibilității de a adera la UE sau de a avea legături mai strânse cu aceasta. Aspectul a fost expus însă ca fiind o politică eronată, deoarece UE nu a definit unde se termină granițele sale. Întrebarea cheie pentru UE acum este modul în care aceasta poate origina o schimbare pozitivă în vecinătatea sa, fără promisiunea aderării. Această sarcină este mai dificilă în Est, din pricina Rusiei, iar la sud, „Primăvara arabă” s-a transformat într-o vară lungă și fierbinte, dominată de criză. Principala prioritate a noii strategii de securitate trebuie să fie vecinătatea, dar va trebui să facă mai mult decât să afirme principiile Europei, dacă dorește să abordeze criza de o manieră curajoasă. UE aruncă rapid cu bani în situații de criză, însă crizele cu care se confruntă Europa au nevoie de instrumente mai inteligente. Armata are un rol de jucat, dar unul foarte specific. De

asemenea, ajutorul pentru dezvoltare joacă un rol important al pachetului. Un domeniu în care UE este, poate, deficitară este intelligence. Aici nu mă refer doar la *reconnaissance* în stil „James Bond”, ci la capacitatea colectării de informații de către delegațiile UE și misiunile statelor membre ale UE în țările importante din vecinătate. Nu vorbesc aici despre inventarea unei „agenții de spionaj” a UE, deoarece cred că schimburile de informații între guverne pot fi consolidate. În general, consider că o mai bună înțelegere a vecinătății este o condiție prealabilă pentru a acționa în această direcție.

8. Într-un context internațional și de securitate destul de dificil, sunteți de părere că parteneriatul transatlantic va avea un rol și loc în securitatea europeană?

Orice s-ar spune despre Statele Unite, încă mai au un rol de securitate și un interes fundamental în Europa. Sunt încredințat că Washingtonul înțelege că fără securitate în Europa și în Orientul Mijlociu extins, va fi destul de dificil să „pivoteze” sau să se „rebalanseze” complet în regiunea Asia-Pacific. Rolul Americii în Europa continuă și rolul pe care NATO îl joacă în Europa de Est și în țările baltice este, în mare parte, construit pe mijloace militare americane. Chiar dacă SUA urmăresc o postură flexibilă în Europa, bazată pe forțele de rotație, nu sunt sigur cât de credibil ar fi răspunsul NATO la agresiunea Rusiei fără Washington. Desigur, state-cheie, cum ar fi Marea Britanie și Germania, joacă un rol în răspunsul NATO, dar SUA are încă acea greutate necesară în cazul de față. Mai este, de asemenea, și faptul că una dintre marile puteri militare din Europa, Marea Britanie, pune încă mare valoare pe parteneriatul transatlantic și consideră NATO ca fiind piatra de temelie a securității sale. Însă nu doar Marea Britanie consideră acest lucru. Polonia și multe alte țări estice au încredere în relația transatlantică. Chiar și Franța, care este percepută în mod tradițional ca ostilă sau neîncrezătoare în parteneriatul transatlantic, recunoaște acum limitele UE ca furnizor de apărare și a luat măsuri pentru a deveni partenerul

militar preferat al Washingtonului în Europa. Nu are importanță dacă se vorbește de UE sau NATO, statele europene trebuie să înțeleagă că securitatea lor este indivizibilă și mai trebuie făcute multe pentru a stimula apărarea. Așadar, parteneriatul transatlantic are încă un rol important de jucat în securitatea europeană.

9. Dat fiind că în perioada recentă, relațiile dintre statele europene/UE și Federația Rusă au devenit tensionate, iar statele europene au vădit adesea viziuni distincte asupra problemelor de securitate de interes comun, considerați că multilateralismul eficient ar constitui în continuare o soluție viabilă și fezabilă pentru atingerea obiectivelor UE?

„Multilateralismul eficient” este un concept specific, ce s-a născut din necesitatea ca UE să-și apere valorile și caracterul său distinctiv, ca urmare a acțiunii militare americane unilaterale în Irak. Faptul că Washingtonul și Londra au decis să nu țină cont de Națiunile Unite, plus nemulțumirile cauzate de acest fapt față de aliații europeni cheie, cum ar fi Franța, a însemnat că UE a considerat necesar să își arate sprijinul pentru o instituție-cheie de guvernare globală. Însă conceptul nu este lipsit de dificultăți și este, oarecum, un termen confuz. „Multilateralismul” este o formă de guvernare și nu este clar modul în care se poate face acest lucru de o manieră eficientă sau chiar modul în care definim această „eficiență”. Presupun că mesajul general a fost faptul că ONU este încă important și ar trebui să fie sprijinit, chiar și de o putere de calibrul SUA. Într-un fel, era firesc ca UE să propună acest concept, deoarece ea însăși este un exercițiu continuu de multilateralism, deși dacă este sau nu eficient, este o chestiune cu totul diferită. Nu mă aștept ca UE să renunțe complet la concept, dar cred că va mai pierde din statutul de laitmotiv, cu trecerea timpului. Pare mai puțin probabil ca SUA să întreprindă acțiuni militare unilaterale și, de asemenea, ca Franța și Marea Britanie să se angajeze în acțiuni militare – uneori

multilateralismul nu funcționează, mai ales dacă acesta înseamnă că vetourile în Consiliul de Securitate vor bloca acțiunea din motive politice. Conceptul de „multilateralism eficient” devine important atunci când vorbim despre „Occident”. Într-adevăr, sprijinirea instituțiilor, cum ar fi ONU, înseamnă a sprijini, de asemenea, instituțiile înființate după al Doilea Război Mondial, care au susținut puterea Occidentului. A nu lua în considerare instituții precum ONU poate fi o greșeală, tocmai pentru că această instituție a fost o creație europeană. Cu toate acestea, trebuie să țină cont de faptul că multilateralismul are limitele sale.

10. Strategia Europeană de Securitate din 2003 a fost elaborată într-o perioadă precedentă Tratatului de la Lisabona, creării Serviciului European de Acțiune Externă și chiar dezvoltărilor majore în planul managementului crizelor și conflictelor. În ce măsură structurile și capacitățile PESC/PSAC, la stadiul la care a ajuns dezvoltarea lor până în prezent, pot constitui o pârghie eficientă, în actualul context regional și internațional, pentru a asigura Uniunii Europene rolul de actor internațional relevant, capabil să contribuie eficient la menținerea securității regionale și internaționale?

Aceasta este o întrebare bună, pentru că Europa trăiește într-un mediu instituțional complet diferit decât 2003, iar Tratatul de la Lisabona a adus o serie de evoluții importante pentru politica externă a UE. Ca un comentariu general, aș spune că este prea devreme pentru a judeca „puterea” acestor instrumente instituționale – în cazul în care, într-adevăr, puterea este cuvântul potrivit pentru a fi utilizat aici. Instituțiile au nevoie de timp pentru a căpăta autoritate, chiar dacă au nevoie să afișeze în mod constant valoarea lor adăugată către statele membre ale UE și cetățenii europeni. În general, cred că este dificil să se măsoare cu adevărat rolul PESC/PSAC în menținerea securității regionale și internaționale.

Au existat, cu siguranță, câteva povești de succes: misiunile militare în Ciad/RCA, în 2008 și EUNAVFOR Atalanta – acestea au contribuit și cu siguranță contribuie la securitate, iar ajutorul european pentru dezvoltare a condus la progrese, de asemenea, pe mai multe fronturi. Chiar și în ceea ce privește diplomația – UE a jucat un rol diplomatic în Ucraina, Egipt și Iran, prezența PESC putând fi văzută. Totuși, trebuie păstrată o doză de modestie cu privire la eficacitatea per ansamblu a PESC și PSAC. Trebuie să spunem că, în cadrul UE, nu este întotdeauna ușor să se agreeze asupra unor poziții comune și, fără ele, niciun consens cu privire la capacitatea de generare a gestionării crizelor nu poate fi atins. Trebuie, de asemenea, să ne amintim că, în anumite cazuri, statele membre ale UE pot lucra pentru a submina o poziție comună a UE, sau, cel puțin, anumite state membre ar putea fi într-o postură mai bună pentru a face față crizelor decât instituțiile UE.

11. Prin articolul 42, alin. 7, Tratatul de la Lisabona introduce „clauza asistenței mutuale”. În contextul în care procedura decizională în cadrul PESC este una interguvernamentală, obligația de a furniza asistență cade, în mod clar, în sarcina statelor membre și nu în cea a Uniunii, această mențiune având mai degrabă valențe politice și simbolice. Care sunt motivele pentru care ați considera oportună sau nu introducerea acestei clauze într-o viitoare strategie europeană de securitate?

A avea în vigoare articolul 42 este înțelept, deoarece permite statelor membre ale UE să își asigure repartizarea sarcinilor între ele, fără a fi nevoie să se bazeze întotdeauna pe Washington și pe NATO. Mai mult decât atât, NATO este o alianță militară și Articolul 5 din Tratatul Atlanticului de Nord este, în principal, despre răspunsul la agresiunea militară pe teritoriul unui stat membru NATO. Articolul 42 este util, deoarece acesta nu este pur și simplu în legătură cu asistența militară și, într-adevăr, orice răspuns



la recente atacuri de la Paris va cere ca Europa să ia și alte măsuri decât cele militare împotriva statului islamic. Din acest punct de vedere, cred că ar trebui să fie de așteptat o referire la articolul 42 în noua strategie de securitate și acesta este un lucru bun pentru UE. Franța a solicitat ca statele membre ale Uniunii Europene să își asume responsabilitățile care le revin în domeniul apărării, iar invocarea articolului 42 este o modalitate prin care Franța cere partenerilor săi din UE să se angajeze mai mult în misiunile PSAC existente. Pentru a lupta cu Statul

Islamic, Franța va trebui să fie eliberată de implicarea în numeroasele misiuni PSAC, însă alte state membre ar trebui, în mod echitabil, să se implice. Franța a lansat o provocare partenerilor săi, întrucât, în afară de câteva dintre ele, o mulțime de țări europene au profitat de pe urma securității pe care Franța a oferit-o prin intermediul contribuției sale la misiunile PSAC.

Realizator rubrică: CS III dr. Cristina Bogzeanu
Traducere: Daniela Răpan

Al Doilea Război Mondial – Un război încă actual

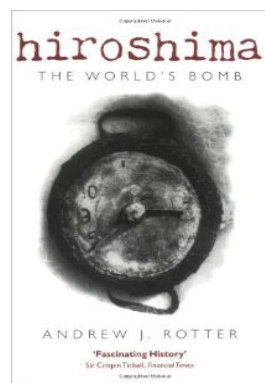
Dr. Mihai ZODIAN



Ian Buruma, *Anul zero. 1945, o istorie*, Humanitas, București, 2015, 422 p.



Victor Sebestyen, *1946. The Making of the Modern World*, MacMillan, Falkirk, 2014, 440 p.



Andrew J. Rotter, *Hiroshima: the world's bomb*, Oxford University Press, 2008, 374 p.

La 70 de ani de la terminarea sa, al Doilea Război Mondial continuă să trezească reacții pătimașe în rândul opiniei publice, specialiștilor și decidenților. Deseori, întâlnim referințe și comparații în dezbaterile politice importante, cum ar fi cele legate de intervenții armate și de politica dezirabilă față de potențialii agresori. Cărțile de față ne indică nenumărate căi prin care lumea contemporană a fost definită și se raportează la acest conflict major.

În lucrarea sa, *Anul zero. 1945, o istorie*, Ian Buruma își propune să ne dezvăluie dualismul celui de-al Doilea Război Mondial, într-o abordare personală și pesimistă¹. Destinul tatălui său îi servește ca model al tragediei pe care a trebuit să o suporte oamenii prinși în situații pe care nu le puteau controla. Încercările de a stabili o lume mai bună, speranțele trezite de pace, vor fi, din păcate, dezamăgite.

În 1945, Europa era în ruine. Drama umană este aproape imposibil de imaginat pentru cineva ce trăiește în vremurile noastre. Societăți la pământ, zeci de milioane de morți, alte milioane care încercau să se descurce într-o lume cu totul diferită de cea pe care o cunoscuseră înainte.

În acest context, Buruma descrie politicile americane, britanice, franceze și ruse, tentativele de a stabili o nouă ordine care să prevină căderea în politicile clasice de putere și rivalitățile actorilor majori. Un bilanț cel puțin dezamăgitor, lasă să transpară autorul; deși un nou conflict „cald” a fost evitat, Războiul Rece avea să aducă forța în centrul relațiilor internaționale. O carte emoționantă, *Anul zero. 1945, o istorie* reușește să ofere cititorului o altă perspectivă asupra acestui război important și

¹ Ian Buruma, *Anul zero. 1945, o istorie*, Humanitas, București, 2015.



consecințelor sale, comparativ cu alte lucrări de specialitate, mai aride.

Spre deosebire de Buruma, Victor Sebestyen se dovedește a fi mai optimist în lucrarea sa, *1946. The Making of the Modern World*, în care tratează problematicile sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial și începutului Războiului Rece². Mai întâi, el insistă asupra faptului că multe dintre lucrurile apreciate în zilele noastre, precum democratizarea sau integrarea europeană, își au originea în concluziile trase pe baza experiențelor perioadei 1939-1945. Autorul se detașează, astfel, de o interpretare excesiv de deterministă, poate, a schimbărilor istorice.

În al doilea rând, el nu consideră confruntarea bipolară drept inevitabilă, ci subliniază marjele de manevră pe care le-au avut decidenții odată conflictul încheiat. Un rol important revine, aici, sublinierii consecințelor evenimentelor și a reprezentărilor eronate ale elitelor care au contribuit la destrămarea coaliției Națiunilor Unite. Cu toate acestea, Sebestyen subliniază că una dintre cauzele majore rămâne caracterul lui I.V. Stalin și natura totalitară a regimului comunist pe care îl conducea.

1946. The Making of the Modern World reprezintă o descriere a elitelor și a credințelor din principalele state ale vremii, în special SUA, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, și a focarelor potențiale de conflict ale epocii. De exemplu, el tratează relațiile din ce în ce mai tensionate ale occidentalilor cu sovieticii în spațiul Germaniei sau despre comunizarea Estului Europei. Cu toate acestea, rămâne o senzație de exces al empiricului care nu justifică neapărat concluziile, și ele expuse sumar.

Nu doar conflictul politic a marcat relațiile internaționale, ci și contextul în care acesta se desfășoară. Hiroshima și Nagasaki au marcat intrarea în epoca nucleară, în care un război global intens a devenit irațional, dar politica, interesele și rivalitățile nu s-au oprit, ci și-au modificat formele de manifestare. Acesta este mesajul transmis de Andrew J. Rotter în *Hiroshima: the world's bomb*, o lucrare mai veche, interesantă pentru abordarea propusă³.

Tehnologia nucleară a fost rezultatul intersecțiilor evoluțiilor din trei domenii: caracteristicile competitive ale sistemului modern de state, inclusiv utilizarea din ce în ce mai intensă a științei în scopuri militare; trăsăturile interne ale actorilor, care au avantajat sau nu actorii în cercetările întreprinse și noile descoperiri din știința epocii, cu accent pe relația de fiziune⁴. Rotter subliniază că aproape toate marile puteri au întreprins demersuri de explorare, testare sau dezvoltare a acestui tip de armament, logica politică a competiției stimulând demersurile respective. Statele Unite au beneficiat nu doar de resursele disponibile, ci și de regimul politic relativ tolerant și de modul de lucru configurat în cadrul Proiectului Manhattan, care a produs arma atomică⁵.

O compoziție dramatică, *Hiroshima: the world's bomb* sugerează un anumit pesimism față de eforturile depuse pentru combaterea pe termen lung a proliferării nucleare. Dacă sistemele sociale au contribuit decisiv la producerea armei, este foarte dificil să ne imaginăm o reformă atât de radicală încât acestea și cunoașterea pe care se bazează să dispară. În același timp, Rotter își pune, totuși, speranța în capacitatea morală a oamenilor de a controla politicile și tehnologiile pe care le folosesc⁶.

Metaforele istorice pot exercita influențe asupra evenimentelor contemporane, mai ales dacă referințele devin un obicei într-o societate. Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial trezește sentimente și interpretări contradictorii, care evidențiază importanța pe care o au reprezentările pentru definirea identităților și deciziilor. Lucrările de față aduc contribuții interesante la o dezbatere încă în desfășurare.

² Victor Sebestyen, *1946. The Making of the Modern World*, MacMillan, Falkirk, 2014.

³ Andrew J. Rotter, *Hiroshima: the world's bomb*, Oxford University Press, 2008.

⁴ *Ibidem*, pp. 3-6.

⁵ *Ibidem*, pp. 22-27

⁶ *Ibidem*, pp. 302-303.

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL

**„Conflictele atipice ale secolului al XXI-lea”,
8 decembrie 2015**

Simpozionul științific internațional organizat anual de către CSSAS este o activitate cu tradiție care a devenit cunoscută în mediul academic, la nivel național și internațional. În cei 15 ani de când se organizează această activitate (inițial sub denumirea de seminar internațional) valoarea lucrărilor prezentate și a numărului persoanelor interesate să participe a crescut constant.

În 2015, simpozionul a fost organizat în data de 8 decembrie. La activitate au participat reprezentanți din mediul academic național și internațional, precum cercetători de la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” din Chișinău (Republica Moldova).



La activitate a participat, din partea Administrației prezidențiale, domnul general maior dr. Mihai Șomordolea, Consilier de Stat și secretar al Consiliului Suprem de Apărare a Țării, cu o prezentare ce a abordat *Adecvarea Strategiei de apărare națională la provocările mediului de securitate contemporan*. Șeful Statului Major General a fost reprezentat de către domnul general de brigadă dr. Florinel Damian, care a prezentat lucrarea „*Procesul de Analiză Alternativă (AltA) – element de bază pentru îmbunătățirea luării deciziei în contextul amenințărilor asimetrice*”.

Totodată, la conferință au participat și prezentat lucrări 11 cadre didactice și cercetători de la: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”; Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”; Universitatea din București; Academia de Studii Economice; Ministerul Apărării Naționale; Agenția



Națională Antidrog, Ministerul Afacerilor Interne. Evenimentul s-a bucurat de participarea a 60 de specialiști din cadrul Ministerului Apărării Naționale, Administrației Prezidențiale, Ministerul de Interne, Academia Națională de Informații, universități civile (Universitatea din București, Academia de Studii Economice, Universitatea de Sud-Est Lumina, Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir).

Numărul 1/2016 al revistei *Impact Strategic*, va include o parte a lucrărilor prezentate în cadrul simpozionului.

Aspectele principale care au fost abordate sunt cele legate de noile elemente în evoluția conflictelor atipice. Astfel, a fost subliniat faptul că amenințările hibride și manifestarea conflictuală sub forma războiului hibrid presupune o adaptare la nivel acțional, conceptual și din punct de vedere al capacităților organismului militar precum și a tuturor celorlalți actori în câmpul de manifestare a securității.

Considerăm că acest eveniment s-a bucurat de o participare de un înalt nivel și specializare, iar participanții au înțeles importanța adaptării structurilor politico-militare ale țării noastre la cadrul euroatlantic, în contextul noilor amenințări asimetrice ale secolului XXI. Activitatea și-a atins principalul obiectiv, acela de a disemina ultimele studii și cercetări în domeniul securității și apărării naționale și internaționale și, în același timp, a fost promovat dialogul dintre comunitățile științifice participante la activitate.

Dr. Irina TĂTARU



ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

OCTOMBRIE - DECEMBRIE 2015

Sfârșitul anului 2015 a fost marcat de evenimente științifice organizate de către CSSAS, precum Atelierul de lucru în cadrul căruia s-a dezbătut subiectul *Modernizarea Armatei României. Capabilități, tactici, strategie*, desfășurat în data de 10 octombrie, și Simpozionul cu tema *Conflictele atipice ale secolului XXI*, ce a avut loc în data de 8 decembrie, în cadrul căruia au expus lucrări cercetători, cadre didactice și înalți reprezentanți ai unor instituții cu atribuții în domeniul securității și apărării.

Prelegerile lunare organizate de către CSSAS la Cercul Militar Național au fost reluate, în 14 octombrie 2015, CS III dr. Mirela Atanasiu prezentând *implicațiile extinderii sistemului NATO de apărare antirachetă*, iar în 11 noiembrie 2015, CS II dr. Alexandra Sarcinschi a abordat aspectul *migrației internaționale, între oportunități și provocări*.

În ceea ce privește studiile de cercetare științifică realizate în această perioadă, amintim lucrările *Relația Occidentului cu Federația Rusă în noul context global*, autori dr. Mirela Atanasiu, dr. Cristina Bogzeanu și *Riscuri și amenințări la adresa statelor nemembre NATO din Europa*, autor dr. Mirela Atanasiu.

Pentru anul 2016, avem planificate numeroase evenimente științifice, pe care vi le prezentăm în continuare. Lunar se vor desfășura deja bine-cunoscutele **Prelegeri la Cercul Militar Național**, evenimente la care cercetătorii din cadrul CSSAS vor susține lucrări pe diferite subiecte de actualitate specifice ariei de interes, urmate de întrebări și discuții. Seria va fi deschisă de directorul CSSAS, colonel dr. Stan Anton, care va susține, în 13 ianuarie 2016 o prezentare pe tema *Asimetria și caracterul hibrid al războaielor contemporane*.

Primul Atelier de lucru va fi organizat de către CSSAS în 24 martie 2016, urmărind *corelația geografie militară – geostrategie – geopolitică în studiile de securitate*, iar cel de-al doilea Atelier de lucru, care se va desfășura în luna octombrie, va aborda tema *Amenințări transfrontaliere și risc politic*.

În luna iunie, în cadrul Simpozionului științific internațional vor fi analizate *provocările majore pentru securitatea spațiului euroatlantic*.

Conferința științifică internațională anuală Strategii XXI, cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate” se va desfășura în luna noiembrie.

Detalii legate de toate evenimentele Centrului vor fi anunțate și pe pagina de internet la adresa: <http://cssas.unap.ro/ro/manifestari.htm>.

Dr. Irina TĂTARU



GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, format A 4.

Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 12, spațiere la 1 rând, cu diacritice**. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold, font 24)
- O succintă prezentare de autor care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic/cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională; în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea, orașul, țara de reședință, e-mail.

- Un rezumat relevant de circa 150 de cuvinte (caractere italice)

- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)

- Introducere/considerații preliminare

- Două-patru capitole, eventual sub-capitole

- Concluzii

- Tabelele/graficele/imaginile se trimit și separat, în format .jpeg/png/.tiff.

În cazul tabelelor, deasupra se scrie „**Tabelul nr. X** titlu”, iar în cazul imaginilor eg. hărți etc., dedesubt se scrie **Figura nr. X: titlu**”. În ambele cazuri se menționează sursa (dacă este cazul) în notă de subsol.

- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginii/paginilor).

Exemplu de carte: Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevenhouse, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Gheorghe Calopăreanu, „Securitate prin educație și instruire în UE”, în *Impact Strategic* nr. 2/2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 15.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: John N. Nielsen, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

- BIBLIOGRAFIE: se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: CALOPĂREANU, Gheorghe, „Securitate prin educație și instruire în UE” în *Impact Strategic* nr. 2 /2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației.



Exemplu: NIELSEN, John N., „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticaticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

CRITERIILE DE SELECTIE a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate – să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review* de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea/respingerea articolelor. În urma evaluării există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare cu modificări/completări de substanță; c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a redacției, impactstrategic@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4).

NOTA BENE: Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Versiunea în limba engleză a articolului se predă redacției în termenul agreed și va corespunde formei finale a materialului în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări/documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează astfel: în limba română „...”, iar în limba engleză “...”.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Personalul militar și civil angajat al MApN va trimite materialele destinate publicării însoțite de avizul structurii de securitate al unității în care este încadrat autorul/sunt încadrați autorii.

Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*.

Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului. Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Colonel lector univ. dr. Alexandru STOICA

Corector: Mariana MOLDOVEANU

Tehnoredactor: Liliana ILIE

Lucrarea conține 106 pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail editura@unap.ro

Tel: 021/319.40.80/215